

Inventaris van de voorzieningen en diensten
voor de bevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

**ANALYSE VAN DE AFSTEMMING TUSSEN
VRAAG EN AANBOD VAN SCHOOLPLAATSEN
IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS**

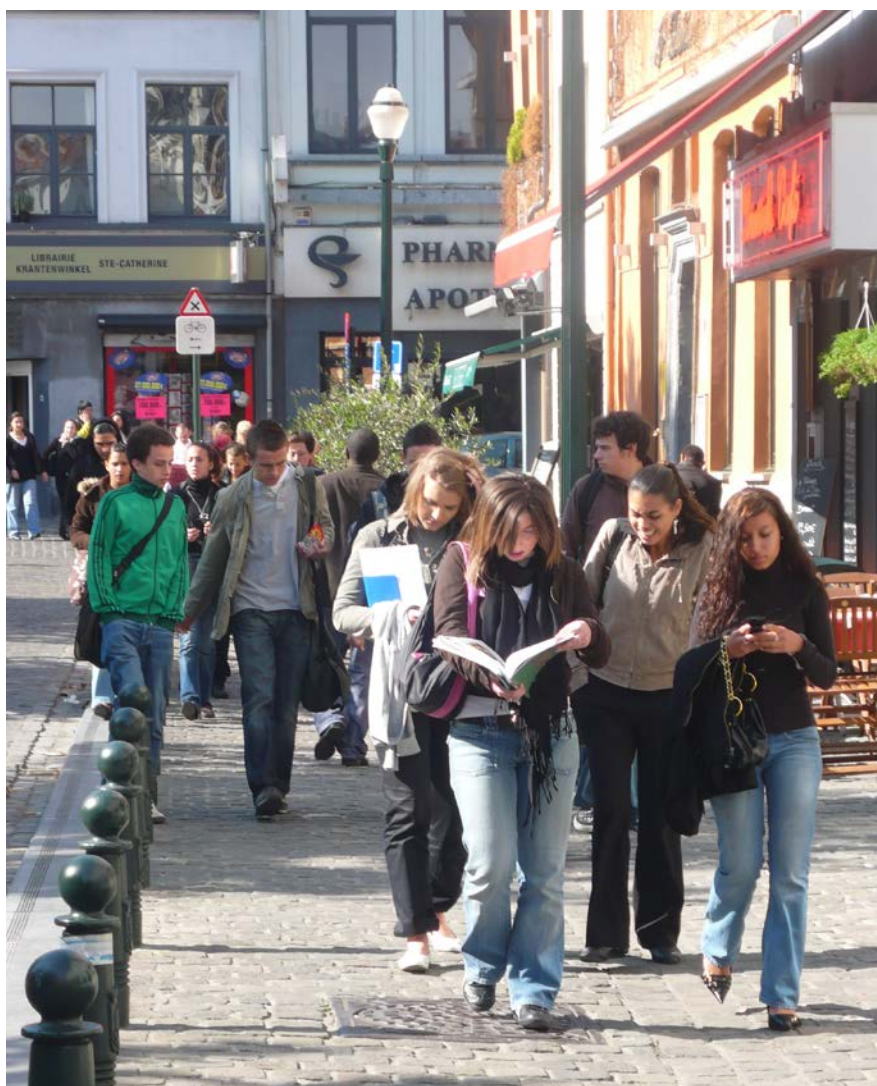

Foto (cover) : François Point

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Voorafgaande opmerkingen	7
Kerncijfers voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – schooljaar 2009-2010	8
Verdeling van het aanbod.....	13
Relatieve opvangcapaciteit (ROC) en geografische ongelijkheden	14
Afstemming van vraag en aanbod	17
Mobiliteit versus nabijheid	21
Prognoses voor 2020	25
Verdeling van de nieuwe plaatsen.....	30
1. Benadering op basis van de som van het tekort in 2010 en de verwachte toename	30
2. Andere relevante criteria bij de verdeling van de plaatsen	33
3. Hypothese dat het saldo van de plaatsen ingenomen door niet-Brusselaars zal verminderen	34
Samenvatting van de resultaten van de studie	35
Conclusies	38
Bijlage A : Kaarten	41
Bijlage B : Lokale leerlingen en lokaal schoolbezoek	

Volgens de prognoses van het Federaal Planbureau zou de huidige bevolkingsgroei in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest nog tot 2040 duren. Het Brussels Gewest moet dan ook het hoofd kunnen bieden aan die groei, die een van zijn voornaamste uitdagingen vormt wegens de sociale en economische gevolgen die eruit voortvloeien.

Die situatie, is het gevolg van een grote natuurlijke groei, impliceert dat er meer kinderen zullen zijn voor wie een plaats in het onderwijs moet worden gecreëerd. Zo zou de Brusselse schoolbevolking in de periode 2010-2020 volgens het BISA¹ met meer dan 40.000 leerlingen toenemen voor alle niveaus samen, van kleuteronderwijs tot secundair onderwijs.

Het kleuteronderwijs werd in het begin van de jaren 2000 als eerste getroffen door deze verandering, waarna de toename zich is gaan uitbreiden naar de hogere niveaus naarmate de kinderen ouder werden.

In het regeerakkoord van 2009 werd gewezen op de noodzaak om een kadaster van de collectieve voorzieningen op te stellen met als doel om de sterke en zwakke punten van het aanbod bloot te leggen en maatregelen te nemen². De uitwerking van dit kadaster werd toevertrouwd aan het Agentschap voor Territoriale Ontwikkeling (ATO). In dit kadaster, dat de naam *Inventaris van voorzieningen en diensten voor de bevolking* meekreeg, werd de plaats van die voorzieningen en diensten bepaald en werden ze ingedeeld in categorieën en in kaart gebracht.

Dit document sluit aan op die inventaris. Het analyseert de afstemming tussen vraag en aanbod van – in dit geval – schoolvoorzieningen in 2010 en 2020 om de planning van de toekomstige voorzieningen beter te kunnen sturen op het vlak van het aantal plaatsen en ruimtelijke verdeling. Zo werd ieder niveau onderzocht: kleuteronderwijs, lager onderwijs en secundair onderwijs.

Het is meer bepaald de bedoeling om de geografische ongelijkheden inzake ruimtelijke dekking van de behoeften zichtbaar te maken en om – wat het secundair onderwijs betreft – te achterhalen in welke gemeenten prioritair extra plaatsen moeten worden gecreëerd om het scholenaanbod opnieuw in evenwicht te brengen en het hoofd te bieden aan de toekomstige behoeften, die zullen worden beoordeeld op basis van demografische prognoses voor 2020.

Uit deze analyse blijkt dat de bevolkingsgroei een uitgelezen kans biedt om de geografische ongelijkheden recht te trekken door bij het creëren van nieuwe plaatsen in scholen prioritair te focussen op wijken waar momenteel een tekort is in plaats van op alle wijken

¹ *Weerslag van de demografische ontwikkeling op de schoolbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, BISA-cahier nr. 2, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, juni 2010. Die prognoses, die voor iedere gemeente zijn opgemaakt, zijn gebaseerd op de bevolkingsvooruitzichten van het Federaal Planbureau (FPB) en de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) op gewestelijk niveau.

² Het is de bedoeling om “een stand van zaken op te maken van alle bestaande voorzieningen zoals scholen, bibliotheken, crèches, openbare ruimtes, handelszaken, vervoer maar ook plaatsen voorbehouden aan cultuur, mode ... met het oog op een betere verdeling hiervan over het hele grondgebied en over de hele bevolking van het Gewest”.

waar een groei wordt verwacht, aangezien er in sommige van laatstgenoemde wijken een overschot aan plaatsen is.

De regering heeft het ATO ook gevraagd om een kadaster op te stellen van beschikbare terreinen en gebouwen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest om scholen te huisvesten. De resultaten van die opdracht – die werd toevertrouwd aan onderzoeksteam URBA 11 – en die van deze analyse vullen elkaar aan. Door ze met elkaar te kruisen kunnen namelijk de vastgoedmogelijkheden worden geïdentificeerd in wijken waar de behoeften nu of in de toekomst prioritair (zullen) zijn.

Deze nota is als volgt gestructureerd:

Na een voorstelling van de kerncijfers op gewestelijk niveau over het aanbod van en de behoefte aan plaatsen op school in het secundair onderwijs voor schooljaar 2009-2010 gaat de analyse dieper in op de opvangcapaciteit per gemeente en het tekort (overschot)³ om de geografische ongelijkheden te identificeren.

Om de analyse te verfijnen worden de verbanden tussen opvangcapaciteit, plaats van de school en woonplaats vervolgens onderzocht aan de hand van indicatoren die specifiek voor deze studie zijn ontwikkeld.

Daarna trachten we het belang van het criterium van de nabijheid bij de schoolkeuze in te schatten met het oog op de verplaatsingen van de jongeren naar hun middelbare school. Daarbij zal ook worden ingegaan op de impact van het Inschrijvingsdecreet van de Communauté française op dit criterium en met betrekking tot de wijken waar er plaatsen tekort zijn.

Dan volgen de prognoses van de schoolbevolking per gemeente tegen 2015 en 2020 die het BISA zijn opstelde en de verdeling van de te creëren plaatsen – ook uitgewerkt door het BISA – om op gewestelijk niveau het hoofd te bieden aan de bevolkingsgroei tegen 2015 en tegelijk de geografische ongelijkheden te verkleinen.

Ten slotte wordt een aanvullende benadering voorgesteld om te beantwoorden aan de behoeften aan schoolplaatsen. Hoewel deze benadering niet zou leiden tot een beter geografisch evenwicht zou ze wel kunnen helpen om bepaalde spanningen tussen vraag en aanbod te milderen, zowel in wijken met een tekort als in wijken met een overschot.

Bijlagen:

- de kaarten opgesteld door het ATO
- een studie over de lokale herkomst en het lokale schoolbezoek (op wijkniveau) van de leerlingen van het secundair onderwijs als onderbouwing van deze analyse. Deze studie reikt verklaringen aan voor de schoolgerelateerde mobiliteit tussen delen van het gewestelijk grondgebied op basis van bepaalde kenmerken van wijken en beperkingen van het aanbod. Deze analyse op wijkniveau biedt een meerwaarde

³ De berekeningen van het BISA van de relatieve opvangcapaciteit van de gemeenten en van de tekorten (overschotten) steunen op demografische prognoses die het Instituut voor 1 januari 2010 heeft opgemaakt op basis van de bevolkingsgegevens op 1 januari 2008 (de gegevens voor 2010 waren nog niet beschikbaar op het ogenblik dat de studie werd uitgevoerd). Aangezien deze analyse later werd uitgevoerd, hebben we kunnen gebruikmaken van de bevolkingsgegevens op 1 januari 2010.

aangezien het scholenaanbod tot nu toe alleen op gemeentelijk niveau werd bekeken.

Contactpersoon: Michel Breton

Voorafgaande opmerkingen

De analyse voor het kleuteronderwijs en het lager onderwijs werd uitgevoerd op wijkniveau aangezien nabijheid daar meestal het doorslaggevend criterium is bij de schoolkeuze⁴. Voor het secundair onderwijs betreft wordt de analyse uitgevoerd op gemeenteniveau om rekening te houden met de mobiliteitspraktijk, de verplaatsingsautonomie van de leerlingen en het beperktere aantal secundaire scholen. Nabijheid speelt hier dus een minder grote rol bij de schoolkeuze.

Bovendien wordt ook in de BISA-studie⁵ over de weerslag van de demografische ontwikkeling op de schoolbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest uitgegaan van het gemeentelijke niveau. De demografische prognoses voor het secundair onderwijs kunnen dus in deze studie worden opgenomen.

Voor de Stad Brussel worden onze resultaten gepresenteerd volgens de oude gemeenten⁶ waaruit ze bestaat – wanneer de beschikbare gegevens dat mogelijk maakten – zodat we rekening kunnen houden met de sociaalstedebouwkundige kenmerken van de verschillende zones van het uitgestrekte grondgebied.

De bijgaande studie over het schoolbezoek en de herkomst werd – net zoals voor de andere twee niveaus – uitgevoerd op wijkniveau om dieper in te gaan op sommige aspecten, zoals de rol van nabijheid en de relaties tussen woon- en schoolplaats.

Ten slotte vereist de integratie van de BISA-prognoses dat deze studie werkt met dezelfde sectoren van het secundair onderwijs als de prognoses. Aangezien die gaan over het volledige secundair onderwijs, met inbegrip van het buitengewoon onderwijs, zal deze studie dat ook doen (in tegenstelling tot onze analyse van het kleuteronderwijs en het lager onderwijs, die alleen ingaat op het gewoon onderwijs).

⁴ Voor deze analyse wordt alleen rekening gehouden met de nabijheid van woonplaats en school. Nabijheid kan echter ook slaan op de nabijheid van woonplaats en werk, aangezien sommige ouders hun kinderen inschrijven in scholen in de buurt van hun werk of op de weg daarnaartoe.

⁵ *Weerslag van de demografische ontwikkeling op de schoolbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, BISA-cahier nr. 2, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, juni 2010

⁶ Brussel, Laken, Neder-Over-Heembeek en Haren

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de situatie tijdens schooljaar 2009-2010 als volgt:

- 85.774 jongeren gaan naar een Nederlandstalige of Franstalige secundaire school van het gewoon onderwijs (voltijds of deeltijds beroepssecundair onderwijs, van wie 1.508 jongeren in het deeltijds onderwijs.⁷
- In de prognoses van het BISA wordt rekening gehouden met zowel de leerlingen die gewoon secundair onderwijs volgen als de leerlingen die buitengewoon secundair onderwijs volgen. Dit komt neer op 3.123 leerlingen meer voor het buitengewoon onderwijs. Bijgevolg bedraagt het aantal schoolgaande jongeren **88.897 leerlingen**⁸.
- De plaatsen die al deze leerlingen innemen, vormen het aanbod aangezien alle beschikbare plaatsen in de secundaire scholen in 2010 in principe zijn ingenomen.
- In de BISA-studie⁹ werden in schooljaar 2007-2008 88.918 plaatsen geteld. Dit betekent dat de opvangcapaciteit van de secundaire scholen tussen schooljaar 2007-2008 en schooljaar 2009-2010 stabiel is gebleven. We zullen echter zien dat het aantal jongeren in de leeftijd van het secundair onderwijs is toegenomen, waardoor de relatieve opvangcapaciteit daalt.
- Deze leerlingen zijn verdeeld over 224 secundaire scholen, waarvan 51 Nederlandstalige (23 procent) en 173 Franstalige (77 procent). Een vestiging beschikt gemiddeld over 397 plaatsen.
- De scholen¹⁰ van het deeltijds of buitengewoon onderwijs zijn doorgaans klein en drukken dus het gemiddelde. Het gemiddelde aantal plaatsen in de vestigingen van het gewoon voltijds onderwijs wordt dan ook het best afzonderlijk berekend. Aan Nederlandstalige kant bieden de 42 vestigingen van dit onderwijs gemiddeld 297 plaatsen, aan Franstalige kant gaat het om 138 vestigingen met gemiddeld 520 plaatsen. Op gewestelijk niveau gaat het voor het Nederlandstalig en Franstalig gewoon voltijds onderwijs samen om **180 vestigingen** met elk gemiddeld **468 plaatsen**.
- Van die 88.897 leerlingen gaan er 13.348 naar een Nederlandstalige school (d.i. 15 procent van de leerlingen) en 75.549 naar een Franstalige school (85 procent van de leerlingen).

⁷ Tenzij anders vermeld zijn deze gegevens afkomstig van de Vlaamse Gemeenschap (VG) en van de Communauté française (ETNIC) en zijn de berekeningen gemaakt door het ATO.

⁸ De recente berekeningen van BISA voor het jaar 2009-2010 schat die populatie op 89 401 leerlingen.

⁹ BISA, op. cit., p. 5

¹⁰ Niet te verwarren met schoolinstellingen. Een vestiging is een apart schoolgebouw. Een instelling omvat alle vestigingen die onder dezelfde directie vallen.

- 74.732 jongeren¹¹ die in het Brussels Gewest zijn gedomicilieerd hebben de leeftijd om gewoon secundair onderwijs te volgen. Die jongeren vormen de potentiële vraag.

¹¹ Bron: raming van de potentiële vraag door het ATO voor 2010, per gemeente en vervolgens geaggregeerd op gewestelijk niveau (zie methodologische bijlage).

De bevolking in de leeftijd van het secundair onderwijs wordt geraamd op basis van de volgende hypothesen inzake scholingsgraad volgens de methode die het BISA gebruikt¹²:

Secundair	
Leeftijd	Schoolbezoekpercentage
12	67 %
13	100 %
14	100 %
15	100 %
16	100 %
17	90 %
18	50 %
19	25 %
20	10 %

Scholingsgraad per leeftijd voor het secundair
Bron: ETNIC. Berekeningen: BISA

In deze vraag- en aanbodcijfers wordt geen rekening gehouden met:

- de kinderen van kandidaat-vluchtelingen of van niet-geregistreerde personen en andere kinderen die niet in het rijksregister ingeschreven zijn – die dus niet tot de vraag worden gerekend – terwijl de plaatsen die ze innemen wel tot het aanbod worden gerekend;
- de plaatsen in internationale en privéscholen – niet opgenomen in het aanbod – terwijl de leerlingen die naar deze scholen gaan¹³ wel tot de potentiële vraag worden gerekend.

Op gewestelijk niveau – voor het kleuteronderwijs en het lager onderwijs – heffen deze niet meegerekende vraag- en aanbodcijfers elkaar vrijwel op, waardoor ze heel weinig of geen impact hebben op de resultaten van de studie op dit niveau. Voor het secundair onderwijs – hoewel er geen ramingen zijn van het aantal jongeren die niet in het rijksregister zijn ingeschreven en de leeftijd hebben om secundair onderwijs te volgen – kunnen we stellen dat de impact van de ene waarde van invloed is op de andere.

Op gemeentelijk niveau daarentegen zullen die waarden het resultaat in sommige gemeenten wel beïnvloeden, doordat ze de potentiële vraag verhogen in bepaalde minder welgestelde gemeenten waar kinderen die niet in het rijksregister zijn ingeschreven doorgaans wonen en doordat ze de waarden van het aanbod verhogen in gemeenten waar die internationale en privéscholen zijn gevestigd. In de analyse zal hiermee rekening worden gehouden.

¹² BISA, op. cit., p. 10. Het gebruik van een theoretische scholingsgraad is noodzakelijk door een gebrek aan gegevens over de leeftijd van de leerlingen per afzonderlijk jaar van het betrokken niveau in 2009-2010. De gebruikte methode voor de ramingen is echter niet erg gevoelig voor onnauwkeurigheden van deze graad aangezien dezelfde graad wordt gebruikt in 2010, 2015 en 2020.

¹³ In de door de VG en ETNIC geleverde cijfers over de herkomst van de leerlingen wordt geen rekening gehouden met de plaatsen die in die scholen worden ingenomen, waardoor de waarde van het totale aanbod dus daalt.

Van de jongeren die naar een secundaire school in het Brussels Gewest gaan, zijn er **69.412** gedomicilieerd in het Gewest, dat is 78 procent van de ingeschreven jongeren.

Het verschil tussen die 69.412 Brusselse jongeren en de raming van de potentiële Brusselse vraag (74.732 jongeren) wordt hoofdzakelijk verklaard door het feit dat sommigen van die jongeren:

- naar internationale of privéscholen gaan
- naar scholen buiten het Brussels Gewest gaan. De impact daarvan is echter heel klein, aldus het BISA: “Het aantal jonge Brusselaars dat in Vlaanderen of Wallonië onderwijs volgt, is gering. Voor het onderwijs van de Communauté française loopt meer dan 99 procent van de schoolgaande Brusselse kinderen uit het kleuteronderwijs of het lager onderwijs school in Brussel en in het secundair onderwijs is dan nog 96 procent. Er wordt verwacht dat deze percentages nog altijd heel hoog zullen zijn, maar toch enigszins lager in het geval van het Nederlandstalige onderwijs, gelet op de geografische nabijheid van Vlaamse scholen rondom de hoofdstad”¹⁴.

Het begrip ‘geraamde potentiële vraag op basis van de theoretische scholingsgraad’ is in deze studie van methodologisch belang. Deze benadering maakt het namelijk mogelijk om te berekenen hoeveel extra plaatsen moeten worden gecreëerd om tegemoet te komen aan de verwachte toename van de schoolbevolking¹⁵.

Aanbod (aantal aangeboden plaatsen in het gewoon en buitengewoon secundair onderwijs)	88.897 plaatsen (waarvan 13.348 NL en 75.549 FR)
Potentiële vraag (aantal jongeren gedomicilieerd in het BHG)	74.732 jongeren
Relatieve opvangcapaciteit (aanbod/potentiële vraag)	1,19 plaats/jongere
Overaanbod (aanbod – potentiële vraag)	14.165 plaatsen
Aantal Brusselse leerlingen gedomicilieerd in het BHG volgens de VG en ETNIC	69.412 Brusselse leerlingen

Overzichtstabel – Brussels Hoofdstedelijk Gewest – 2009-2010

Bronnen: VG en ETNIC. Berekeningen: ATO

De genoemde indicator ‘relatieve opvangcapaciteit’ wordt verkregen door het aantal aangeboden plaatsen in het secundair onderwijs te delen door de potentiële vraag, dat is het aantal jongeren gedomicilieerd in het Brussels Gewest in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen.

Het aantal aangeboden plaatsen is gelijk aan het aantal ingeschrevenen omdat alle plaatsen in de praktijk ingenomen zijn. In het Brussels Gewest is dit aantal plaatsen – voor alle onderwijsniveaus – groter dan het aantal betrokken Brusselse jongeren. Dit verschil wordt

¹⁴ BISA, op. cit., p. 7

¹⁵ Aangezien de demografische prognoses per leeftijd zijn opgemaakt, kan op basis van de scholingsgraad de potentiële vraag tegen 2015 en 2020 worden berekend. Door de potentiële vraag in 2010 te verminderen met deze waarden, wordt duidelijk hoeveel plaatsen moeten worden gecreëerd.

verklaard door het feit dat het Gewest een onderwijscentrum is dat ook jongeren opvangt die afkomstig zijn uit de overige twee gewesten. Zo is de relatieve opvangcapaciteit groter dan één plaats per Brusselse jongere in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen.

Als rekening wordt gehouden met die leerlingen uit de andere gewesten, voornamelijk uit Vlaanderen, is het aanbod (88.897 leerlingen) groter dan de potentiële vraag (74.732 jongeren gedomicilieerd in Brussel).

Zo komt 19 procent van de leerlingen in de Brusselse scholen uit Vlaanderen en 3 procent uit Wallonië, goed voor in totaal 22 procent leerlingen uit de andere twee gewesten in de Brusselse secundaire scholen.

Van die leerlingen gaat 82 procent van de in Vlaanderen gedomicilieerde jongeren naar een Franstalige Brusselse school, tegenover 6 procent van de in Wallonië gedomicilieerde jongeren naar een Nederlandstalige Brusselse school.

Van schooljaar 2007-2008 tot schooljaar 2009-2010 is de relatieve opvangcapaciteit afgenomen van 1,21¹⁶ tot 1,19¹⁷. **De capaciteit van het secundair onderwijs om iedere jonge Brusselaar een plaats aan te bieden daalt dus als gevolg van de toename van de schoolbevolking in de leeftijd om dit onderwijs te volgen.** Die toename zal nog verschillende jaren duren, rekening houdend met de voortdurende toename van de schoolbevolking in het kleuteronderwijs en het lager onderwijs.

Omdat de situatie echter anders is naargelang van de gemeente, moeten de volgende drie vragen worden beantwoord:

- Wat zijn de geografische ongelijkheden in de ruimtelijke dekking van de behoeften?
- Hoe zal de situatie in de verschillende gemeenten de komende jaren evolueren rekening houdend met de demografische prognoses?
- Hoe kan een antwoord worden gegeven op de demografische uitdaging en kan worden voorkomen dat de geografische ongelijkheid nog groter wordt?

In deze studie zal worden getracht om een antwoord te geven op die vragen.

¹⁶ BISA, op. cit., p. 17

¹⁷ Berekeningen: ATO

Op kaart S1 wordt de plaats van de secundair scholen en het aantal leerlingen per school weergegeven (zie bijlage). Deze kaart illustreert de verdeling van het aanbod in het secundair onderwijs¹⁸ in het Brussels Gewest, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen Nederlandstalig en Franstalig en het onderwijstype.

In tegenstelling tot de analyses van het kleuteronderwijs en het lager onderwijs per wijk is het niet relevant om de bevolkingsdichtheid op gemeentelijk niveau in kaart te brengen, omdat er grote verschillen in dichtheid kunnen zijn binnen de gemeente.

Deze kaart laat zien in welke zones het aanbod is geconcentreerd en dat het aanbod ongelijk verdeeld is over het grondgebied. Toch kan de afstemming tussen vraag en aanbod alleen op basis hiervan niet worden beoordeeld. Er moeten ook andere indicatoren worden gebruikt, die in het vervolg van deze studie zullen worden gepresenteerd en bestudeerd.

¹⁸ Zoals in de rest van de studie wordt geen rekening gehouden met internationale en privéscholen.

Relatieve opvangcapaciteit (ROC) en geografische ongelijkheden

Ter herinnering: de relatieve opvangcapaciteit van een gemeente wordt gemeten door het delen van:

- het aantal aangeboden plaatsen in het secundair onderwijs op het grondgebied van de gemeente (zonder de internationale en privéscholen), dit is het aanbod, door
- de raming van het aantal jongeren in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen die in de betrokken gemeente zijn gedomicilieerd, dit is de potentiële vraag.

Op **kaart S2 van de relatieve opvangcapaciteit en het tekort per gemeente** (zie bijlage) worden de volgende categorieën onderscheiden:

Relatieve opvangcapaciteit	Opmerking
< 0,5	minder dan 0,5 plaats per jongere
0,5 tot 1,0	tussen 0,5 en 1 plaats per jongere
1,0 tot 1,5	het gewestelijk gemiddelde bedraagt 1,19
> 1,5	

De kaart laat de ongelijkheden tussen de Brusselse gemeenten duidelijk zien. Sommige gemeenten bieden minder dan één plaats per gedomicilieerde jongere in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen:

- Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek en Evere
- Sint-Agatha-Berchem en Sint-Jans-Molenbeek
- Vorst en Sint-Gillis.

Bij gebrek aan maatregelen om het aantal plaatsen in die gemeenten op te trekken, zal iedere toename van de bevolking in de schoolleeftijd leiden tot een nog groter tekort.

De gemeenten die ten minste één plaats per jongere aanbieden maar minder dan het gewestelijk gemiddelde (1,19) liggen voornamelijk in het zuiden van het Gewest: Ukkel, Watermaal-Bosvoorde en Oudergem. Ook in Koekelberg is dit het geval.

Gemeente	Relatieve opvangcapaciteit in 2009-2010	Tekort (aantal plaatsen in scholen - aantal jongeren in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen)
Sint-Agatha-Berchem	0,22	-1.299
Sint-Jans-Molenbeek	0,32	-4.784
Evere	0,44	-1.532
Sint-Joost-ten-Node	0,62	-767
Vorst	0,76	-818
Schaarbeek	0,88	-1.039
Sint-Gillis	0,95	-144
Watermaal-Bosvoorde	1,02	35
Ukkel	1,16	886
Koekelberg	1,17	218
Oudergem	1,18	399
Sint-Lambrechts-Woluwe	1,23	707
Jette	1,24	785
Anderlecht	1,31	2.350
Ganshoren	1,57	821
Brussel	1,76	8.418
Elsene	1,85	3.010
Sint-Pieters-Woluwe	1,88	2.400
Etterbeek	2,82	4.514

Relatieve opvangcapaciteit en tekort per gemeente Bronnen: VG en ETNIC. Berekeningen: ATO

De geografische ongelijkheden in het Brussels Gewest zijn heel groot:

- in het noordwesten beschikken Sint-Agatha-Berchem en Sint-Jans-Molenbeek over 0,22 resp. 0,32 plaatsen per jongere in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen;
- in het oosten beschikken Sint-Pieters-Woluwe en Etterbeek over 1,9 resp. 2,8 plaatsen per jongere.

In absolute cijfers kampt Sint-Jans-Molenbeek veruit met het grootste tekort van alle gemeenten met te weinig plaatsen. In schooljaar 2009-2010 waren er in die gemeente 4.784 plaatsen te weinig.

Aansluitend volgen Evere, Sint-Agatha-Berchem en Schaarbeek met een tekort van respectievelijk 1.532, 1.299 en 1.039 plaatsen.

Er is ook een tekort in Vorst en Sint-Joost-ten-Node (resp. 818 en 767 plaatsen) en – in mindere mate – in Sint-Gillis (144 plaatsen).

In totaal ontbraken er in 2010 10.383 plaatsen in de gemeenten met een tekort. Op het niveau van het Brussels Gewest worden die tekorten echter ruimschoots gecompenseerd door het overschot aan plaatsen in de andere gemeenten. Zoals eerder aangegeven

beschikt het Gewest namelijk over meer plaatsen dan er Brusselse jongeren zijn in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen, waardoor er jongeren uit de andere gewesten naar school kunnen gaan in Brussel.

Bijgevolg kan de hoge relatieve opvangcapaciteit van bepaalde gemeenten bepaalde spanningen tussen vraag en aanbod verhullen, als gevolg van de vraag van buiten het Brussels Gewest boven op die van de aangrenzende gemeenten.

De relatieve opvangcapaciteit en het tekort volstaan dus niet om na te gaan in welke gemeenten er spanningen zijn tussen vraag en aanbod. Vergelijkbare waarden kunnen namelijk een andere realiteit verbergen.

Voorbeeld: een gemeente die beschikt over een relatieve opvangcapaciteit die hoger is dan één plaats per jongere kan toch kampen met een grotere inschrijvingsdruk dan een gemeente met een tekort. Dit kan het gevolg zijn van de bekendheid van de scholen op het grondgebied, de plaats waar de scholen zijn gevestigd (waardoor ze aantrekkelijk worden: goede buurt, bereikbaar met het openbaar vervoer ...) of de aangeboden richtingen. In een dergelijke context is het mogelijk dat aan een deel van de vraag van jongeren uit de gemeente zelf niet kan worden voldaan, net zoals in een gemeente met een tekort.

Om die dynamiek beter zichtbaar te maken, moeten dus andere indicatoren worden gebruikt. Dit wordt behandeld in het volgende deel.

Om de analyse van de geografische ongelijkheden te verfijnen en om de afstemming van vraag en aanbod te beoordelen, moeten de verbanden tussen opvangcapaciteit, de plaats van de school en de woonplaats worden onderzocht. Met het oog daarop zijn de volgende indicatoren ontwikkeld en berekend voor iedere gemeente (met uitsplitsing voor de oude gemeenten van Brussel).

- Het gemeentelijk percentage schoolbezoek, dat is het aandeel jongeren die gedomicilieerd zijn in de gemeente en naar een school in die gemeente gaan. Hoe lager die graad, hoe groter het aandeel jongeren die naar een school verder weg gaan.
- Het gemeentelijk leerlingenpercentage, dat is het aandeel jongeren die naar school gaan in de gemeente en die ook gedomicilieerd zijn in die gemeente. Hoe lager die graad, hoe groter het aandeel jongeren dat verder van de school woont en hoe groter het wervingsbereik van die school.
- De opvangcapaciteitsindex, dat is het relatieve verschil tussen het aantal jongeren die in de gemeente naar school gaan (of het aantal plaatsen) en het aantal jongeren die in die gemeente gedomicilieerd zijn en naar een school in het Brussels Gewest gaan:
$$(aantal\ plaatsen - aantal\ jongeren) / aantal\ jongeren^{19}$$

De waarde die overeenkomt met het evenwicht tussen de vraag en het aanbod in de gemeente is 0. Een tekort aan plaatsen komt overeen met een waarde tussen -1 en 0, een overschot met een waarde groter dan 0.

Ter herinnering: een negatieve waarde voor deze indicator betekent niet dat de jongeren in een gemeente geen plaats vinden in een secundaire school maar wel dat ze geen plaats vinden in de gemeente waar ze zijn gedomicilieerd. Op gewestelijk niveau compenseerden de overschotten in 2010 (nog) de tekorten.

In tegenstelling tot de 'relatieve opvangcapaciteit', die gebaseerd is op de bevolking in de schoolleeftijd die in de gemeente is gedomicilieerd, wordt de opvangcapaciteitsindex berekend op basis van de bevolking die daadwerkelijk in het Brussels Gewest naar school gaat en in de gemeente is gedomicilieerd.

¹⁹ De noemer die hier wordt gebruikt als basis voor de typologie is het aantal jongeren in de gemeente die naar een Brusselse publieke school gaan (dus zonder de jongeren die naar een internationale of privéschool gaan) in plaats van het aantal jongeren in de leeftijd van de secundaire school (vgl. 'relatieve opvangcapaciteit') of potentiële vraag. De potentiële vraag hoeft hier niet te worden gebruikt omdat hier geen prognoses hoeven te worden gemaakt. Bovendien is de 'percentage van de opvangcapaciteit' representatiever voor de realiteit.

De verhoudingen tussen de basisgegevens en de indicatoren voor een bepaalde gemeente zijn dus als volgt:

- a) aantal jongeren in de gemeente in de leeftijd van het secundair onderwijs
- b) aantal jongeren in de gemeente dat is ingeschreven in een secundaire school in het Brussels Gewest
- c) aantal jongeren in de gemeente dat is ingeschreven in een secundaire school in de gemeente
- d) aantal jongeren dat is ingeschreven in een school in de gemeente (of aantal plaatsen op de scholen in de gemeente).

Relatieve opvangcapaciteit: d/a

Gemeentelijk percentage schoolbezoek: $c/b*100$

Gemeentelijk leerlingenpercentage: $c/d*100$

Opvangcapaciteitsindex: $(d-b)/b*100$ of $(d/b - 1)*100$

De verkregen waarden worden van hoog naar laag opgenomen in de volgende tabel. De Stad Brussel is opgedeeld in de oude gemeenten waaruit ze bestaat om rekening te kunnen houden met de specifieke sociaalstedebouwkundige kenmerken van de verschillende zones in het uitgestrekte grondgebied.

Gemeente	Opvangcapaciteitsindex	Gemeentelijk schoolbezoek	Gemeentelijke leerlingen
Etterbeek	2,28	41%	12%
Sint-Pieters-Woluwe	1,60	33%	13%
Brussel (zonder de gemeenten die eraan zijn toegevoegd)	1,29	44%	19%
Elsene	1,06	43%	21%
Laken (Brussel)	0,74	44%	25%
Ukkel	0,64	58%	36%
Ganshoren	0,63	34%	21%
Sint-Lambrechts-Woluwe	0,59	28%	18%
Oudergem	0,46	30%	20%
Watermaal-Bosvoorde	0,29	35%	27%
Anderlecht	0,29	60%	46%
Jette	0,27	31%	25%
Koekelberg	0,24	17%	14%
Sint-Gillis	-0,06	25%	27%
Schaarbeek	-0,10	43%	48%

Vorst	-0,22	24%	31%
Neder-Over-Heembeek (Brussel)	-0,31	16%	23%
Sint-Joost-ten-Node	-0,39	17%	27%
Evere	-0,54	10%	23%
Sint-Jans-Molenbeek	-0,69	18%	57%
Sint-Agatha-Berchem	-0,76	2%	7%
Haren (Brussel)	-1 (geen enkele school)	0%	0%

Indicatoren van de afstemming tussen vraag en aanbod op secundair niveau – schooljaar 2009-2010
Bronnen: VG en ETNIC. Berekeningen: ATO

Zoals we hierna zullen zien, volstaan de verbanden tussen de verschillende percentages niet voor de uitwerking van een typologie, in tegenstelling tot wat we zagen op het niveau van het kleuteronderwijs en het lager onderwijs, waar de verbanden complexer en gevarieerder waren.

We stellen een zekere positieve correlatie vast tussen de **opvangcapaciteitsindex** en het **gemeentelijk schoolbezoek**: hoe groter de opvangcapaciteit van de scholen van een gemeente in relatieve termen, hoe groter over het algemeen het aandeel jongeren van de gemeente die er naar school gaan.

In sommige gemeenten wijkt het schoolbezoek echter aanzienlijk af (naar hogere waarden) van de gemeenten die een vergelijkbare opvangcapaciteitsindex hebben. Het gaat om Ukkel (58 procent), Anderlecht (60 procent) en Schaarbeek (43 procent).

Wat de **gemeentelijke leerlingen** betreft, is de correlatie met de opvangcapaciteitsindex zwakker²⁰. Niettemin is dit de tendens: een gemeente met een lage opvangcapaciteit heeft doorgaans een hogere percentage gemeentelijke leerlingen dan wanneer de opvangcapaciteit hoog is. Met andere woorden, het wervingsbereik van een school is kleiner naarmate ook de opvangcapaciteit kleiner is, wat een logisch verband is.

Gemeenten met een sterke onderwijsfocus daarentegen hebben een hoge opvangcapaciteit en een laag percentage gemeentelijke leerlingen. Hun scholen tellen een groot aantal leerlingen die buiten die gemeente zijn gedomicilieerd, zoals Etterbeek, Sint-Pieters-Woluwe op de as van de Tervurenlaan (waarvan een relatief groot deel buiten het Gewest is gedomicilieerd) en Brussel (zonder de gemeenten die eraan zijn toegevoegd).

Op secundair niveau worden we dus niet geconfronteerd (op één uitzondering na, zie verder) met de – ogenschijnlijk – paradoxale situatie die wordt vastgesteld in het kleuteronderwijs en het lager onderwijs, waar ondanks een lage opvangcapaciteitsindex

²⁰ Aangezien er een duidelijke correlatie is tussen de opvangcapaciteitsgraad en de gemeentelijke bezoeksgraad mag verwacht worden dat dit ook geldt voor de herkomstgraad. Bij de herkomst wordt echter rekening gehouden met de leerlingen die buiten het Gewest zijn gedomicilieerd, in tegenstelling tot het schoolbezoek. De uitsplitsing van die schoolbevolking van buiten het Gewest over de gemeenten volgt een eigen logica, los van die van de gemeentelijke bezoeksgraad.

ook het percentage lokale leerlingen laag is. De kleuterscholen en de lagere scholen in deze wijken hebben een groot wervingsbereik en veel leerlingen die niet in het gebied zijn gedomicilieerd, ondanks het feit dat er onvoldoende plaatsen zijn voor de lokale bevolking. Dit wordt verklaard doordat het scholenaanbod en de lokale behoeften niet op elkaar zijn afgestemd (bv.: bijzonder pedagogisch karakter; geen onderwijs in de moedertaal van een groot deel van de betrokken bevolking; een net dat niet vertegenwoordigd is; de reputatie van de school enz.).

Sint-Agatha-Berchem vormt een uitzondering: de gemeente beschikt slechts over 375 plaatsen voor de 1.532 jongeren in de gemeente die naar een secundaire school gaan. Slechts 28 van die jongeren gaan naar de vestigingen op het grondgebied van de gemeente, wat neerkomt op een percentage gemeentelijke leerlingen en gemeentelijk schoolbezoek van 7 resp. 2 procent. De buurgemeente Ganshoren heeft echter een hoge opvangcapaciteitsindex (0,63), waardoor ze een deel van die jongeren kan opvangen.

Anders is het in Sint-Jans-Molenbeek: terwijl de opvangcapaciteitsindex in Molenbeek vrijwel even laag is als in Sint-Agatha-Berchem, is het percentage gemeentelijke leerlingen (57 procent) er ongeveer acht keer hoger dan in haar zuster gemeente, waarmee de hoogste graad in het Gewest wordt opgetekend. Alles samen genomen hebben de secundaire scholen in Molenbeek dus het kleinste wervingsbereik van het hele Brussels Gewest. Ook de opvangcapaciteitsindex en het gemeentelijke schoolbezoek behoren tot de laagste van het Gewest. Dit is een duidelijke illustratie van de correlaties die hiervoor werden geïdentificeerd.

Ook Haren trekt de aandacht doordat er in 2010 geen secundaire school was, wat des te problematischer is omdat deze zone geïsoleerd is van de rest van het Gewest. In 2009-2010 waren er 409 jongeren in de leeftijd van het secundair onderwijs in de gemeente gedomicilieerd die naar een school in het Brussels Gewest gingen. Volgens de normen van de Communauté française zijn echter 450 leerlingen nodig om een instelling te kunnen oprichten. Het wervingsbereik van deze gemeente, met name over het Gewest heen, wordt beperkt door de aanwezigheid van grote stedelijke barrières (spoorwegen, rangeerstation en industriezone).

Toch werd in 2012 aan het begin van het nieuwe schooljaar een nieuwe secundaire school (en basisschool) geopend, namelijk de Ecole des Etoiles van het vrij onderwijs. De context van de bevolkingsgroei heeft vast en zeker een rol gespeeld in de uitvoering van dit project.

Met een **gemeentelijk schoolbezoek op gewestelijk niveau**²¹ van 35 procent en een percentage **gemeentelijke leerlingen op gewestelijk niveau**²² van 28 procent²³ worden de leerlingen van het secundair onderwijs in het Brussels Gewest gekenmerkt door een hoge schoolmobiliteit in termen van verplaatsingen:

- bijna twee leerlingen op drie gaan naar een secundaire school in een andere gemeente dan de gemeente waar ze zijn gedomicilieerd
- in een secundaire school zijn gemiddeld bijna drie leerlingen op vier afkomstig van een andere gemeente dan de gemeente waar de school is gevestigd.

Een meerderheid van de leerlingen gaat dus niet in de eigen gemeente naar school. Dit geldt zelfs voor gemeenten met een hoge opvangcapaciteitsindex (zoals Etterbeek).

Volgens een studie naar de mobiliteit in België²⁴ bedraagt de gemiddelde afstand tot een secundaire school vijf kilometer. Hoewel het geen recente studie is en ze betrekking heeft op het volledige Belgische grondgebied (inclusief platteland en randstad), wijst dit gemiddelde op een grote dagelijkse mobiliteit bij de jongeren.

Enkele van de factoren die een dergelijke mobiliteit bevorderen zijn ongetwijfeld de grotere autonomie van de adolescenten en het kleinere aantal vestigingen van secundaire scholen in vergelijking met de voorafgaande niveaus. Die mobiliteit wordt voor het grootste deel gerealiseerd met het openbaar vervoer.

Door de vrije keuze van het publiek onderwijs in België, een bijzonderheid in de ontwikkelde landen, kunnen ouders verschillende criteria hanteren waardoor de afstand tussen school en woonplaats groter wordt. Die afstand kan het gevolg zijn van:

- de afwezigheid van een bepaald net in de woongemeente;
- de afwezigheid van een school die een bijzondere richting of een bepaalde onderwijsvorm aanbiedt (algemeen, technisch of beroeps);
- ouders die hun kind willen inschrijven in een school die bekendheid geniet of waar de leerlingen behoren tot specifieke sociaaleconomische en culturele categorieën, die in een 'goede' buurt ligt enz.

Bovendien wordt de keuze van de secundaire school beschouwd als doorslaggevend voor de slaagkansen in het hoger onderwijs dan de keuze van de lagere school.

²¹ Verhouding van de som van de Brusselse leerlingen die naar een school gaan in de gemeente waar ze wonen tot de som van de leerlingen die naar school gaan en wonen in het Brussels Gewest

²² Verhouding van de som van de Brusselse leerlingen die wonen in de gemeente waar ze naar school gaan tot de som van de leerlingen die naar school gaan in het Brussels Gewest

²³ De percentages verschillen omdat voor de gemeentelijke leerlingen rekening wordt gehouden met alle leerlingen die in het Brussels Gewest naar school gaan en er al dan niet gedomicilieerd zijn (88.897), terwijl voor het gemeentelijk schoolbezoek alleen rekening wordt gehouden met de leerlingen die er gedomicilieerd zijn (69.412).

²⁴ Hubert, Jean-Paul en Toint, Philippe. *La mobilité quotidienne des Belges*, Presses Universitaires de Namur, Namur, 2002; geciteerd in Ribeiro de Souza, A., Cartes Leal, V., Les Chemins de l'École. Déplacements scolaires dans la Région de Bruxelles-Capitale, Collectie 'Territoires et développements durables', UCL, Presses universitaires de Louvain, 2005.

In die context zou nabijheid, zoals in het kleuteronderwijs en het lager onderwijs, niet doorslaggevend zijn bij de keuze, ten minste als we uitgaan van de waarden van de indicatoren op gemeentelijk niveau.

In het kader van het onderzoek naar nieuwe plaatsen in het secundair onderwijs zou de afstand tussen woonplaats en school dus eerder bekeken moeten worden in termen van de bereikbaarheid met het openbaar vervoer, in plaats van nabijheid.

Niettemin is nabijheid – ondanks de lage waarden van de gemeentelijke leerlingen en het gemeentelijke schoolbezoek en ondanks de genoemde selectiecriteria – een beslissend criterium wanneer de analyse op wijkniveau wordt gemaakt. Dat is in elk geval wat naar voren komt uit de kaart van het wervingsbereik van drie scholen en de kaart van het schoolbezoek voor vier gegeven woonwijken (zie bijgaande studie, pp. 14 en 26).

In tegenstelling tot de analyse op gemeentelijk niveau laat de wijkbenadering zien waar de jongeren wonen die naar school gaan in een buurgemeente. Beide plaatsen liggen vaak dicht bij elkaar. In realiteit worden de gemeentegrenzen als het ware overstege, wat dus ook uit de statistieken moet blijken.

Net zoals voor de kleuterschool en de lagere school kiezen de ouders voor hun kind de meest nabije school van alle scholen die beantwoorden aan hun verwachtingen. Maar aangezien een secundaire school meer specifieke kenmerken heeft dan scholen van lagere niveaus en aangezien de dichtheid van secundaire scholen lager is en het publiek mobieler, is het referentiegebied groter.

Dit lijkt vanzelfsprekend: waarom zou iemand die in Anderlecht woont zijn kind inschrijven in een secundaire school in Evere, helemaal aan de andere kant van het Gewest, als het mogelijk is om dichtbij huis een school te vinden die aan de verwachtingen beantwoordt, bv. in Vorst, Sint-Gillis, Brussel, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Agatha-Berchem, Koekelberg, Ganshoren, Elsene of Ukkel?

Hoe dan ook, er zijn nog andere factoren die een rol spelen in de grotere afstand tussen school en woonplaats, met name de huidige trend om de geografische verdeling van de onderwijsrichtingen te rationaliseren met de volgende doelstellingen:

- overlappings in nieuwe richtingen tussen dichtbij elkaar gelegen scholen vermijden;
- streven naar een specialisatie van technische en beroepsscholen.

Aan Franstalige kant brengt het **'Inschrijvingsdecreet'** woonplaats en school dicht bij elkaar. Het decreet is van toepassing sinds schooljaar 2010-2011 en regelt de inschrijving in het eerste jaar van het secundair onderwijs. Dit zou er moeten toe leiden dat de gemeentelijke leerlingen en het gemeentelijke schoolbezoek de komende jaren geleidelijk zouden stijgen.

Wanneer een school meer inschrijvingsaanvragen ontvangt dan er plaatsen beschikbaar zijn, bepaalt het decreet dat voorrang wordt gegeven aan jongeren die in de buurt wonen van de lagere en middelbare school die de ouders kiezen.

Op het einde van de eerste inschrijvingsfase voor schooljaar 2011-2012 hadden dertig instellingen²⁵ van het secundair onderwijs in het Brussels Gewest meer aanvragen ontvangen dan er plaatsen beschikbaar waren. In sommige gevallen was er sprake van een lichte verzadiging, maar er waren ook scholen die onder de aanvragen werden bedolven.

In schooljaar 2012-2013 waren na de eerste fase 35 scholen 'vol'.

Dat aantal scholen is dus toegenomen, net zoals het aantal inschrijvingen trouwens: ongeveer duizend extra leerlingen (terwijl het aantal beschikbare plaatsen lichtjes is afgenomen, met 283 plaatsen). Die cijfers weerspiegelen de demografische groei die zich momenteel voordoet.

Het decreet benadeelt jongeren die niet wonen in de nabijheid²⁶ van scholen waar de gewenste richting wordt aangeboden, door voorrang te geven aan de nabijheid van woonplaats en school.

In vergelijking met andere jongeren hebben ze daardoor minder kans om te worden toegelaten op de school van hun keuze.

Dit is ook het geval in gemeenten met een negatieve opvangcapaciteitsindex – d.w.z. waar er onvoldoende plaatsen zijn –, ook al liggen woonplaats en school op het grondgebied van de gemeente dicht bij elkaar en komt het aanbod tegemoet aan de behoeften op het vlak van net, richting en taal.

Gezien het plaatsgebrek kan namelijk niet worden ingegaan op de aanvragen van ouders die hebben gekozen voor de school die het dichtst bij huis ligt. In dat geval wordt dan de tweede voorkeur in aanmerking genomen. De samengestelde index – op basis waarvan de aanvragen worden gerangschikt – is echter lager voor de tweede voorkeur dan voor de eerste, zoals bepaald in het decreet.

Om dergelijke situaties te vermijden, geven sommige ouders als eerste keuze een school op waarvoor er in principe niet te veel aanvragen zullen zijn. Met die strategie proberen ze grip te krijgen op het proces dat bepaalt waar hun kind naar school zal kunnen gaan. Maar de scholen voor jongeren die wonen in een gemeente met een tekort bevinden zich echter doorgaans ver van waar ze wonen. Op die manier winnen de ouders punten op het voorkeurscriterium in de samengestelde index maar verliezen ze punten op het nabijheidscriterium.

Het gevolg is dat het resultaat van het toeval dreigt af te hangen wanneer leerlingen zich inschrijven voor het eerste jaar middelbaar in een Franstalige school, of nu wordt gekozen voor een school in de buurt met een tekort of voor een verder afgelegen school zonder tekort.

²⁵ Dit mag niet worden verward met 'vestigingen', die talrijker zijn dan de instellingen.

²⁶ De samengestelde index, die als doel heeft om te kunnen beslissen over aanvragen wanneer die het plaatsaanbod overstijgen, wordt verhoogd wanneer er zich in de gemeente waar het kind naar de lagere school is geweest geen confessionele en niet-confessionele secundaire onderwijsinstelling bevindt of wanneer er geen enkele instelling is. Door de index te verhogen, stijgt de kans om te worden ingeschreven in de school die als eerste voorkeur werd opgegeven.

Het Inschrijvingsdecreet zorgt er dus voor dat de uitdaging groter geworden is – in termen van rechtvaardigheid – om te zorgen voor een gelijke territoriale verdeling op het vlak van de nabijheid en de ruimtelijke dekkingsgraad.

Een verhoging van het aantal plaatsen in **vestigingen die gemakkelijk bereikbaar zijn met het openbaar vervoer** en waarvoor het aantal aanvragen momenteel overtallig zijn, kan een alternatief of aanvullend antwoord bieden op die problematiek.

Boven op het creëren van plaatsen in gemeenten met een tekort kan het verhogen van het aantal plaatsen in dergelijke vestigingen de kansen vergroten van leerlingen die in die gemeenten wonen om een plaats te vinden in de school van hun keuze.

Bij de beslissing waar nieuwe plaatsen moeten worden gecreëerd moet dus naast de beschikbaarheid van vastgoed ook rekening worden gehouden met factoren zoals overmatige vraag, de huidige tekorten in bepaalde gemeenten en de bereikbaarheid met het openbaar vervoer.

Het BISA heeft prognoses²⁷ gemaakt van het aantal Brusselse jongeren in de leeftijd van het secundair onderwijs in 2015 en 2020. Er zou een stijging zijn van:

- 4.700 leerlingen tussen 2010 en 2015, d.i. + 5,2 procent over die periode van vijf jaar;
- 7.807 leerlingen tussen 2015 en 2020, d.i. + 8,5 procent over die vijf jaar, wat dus een grotere toename is dan tijdens de voorgaande periode;
- in totaal **12.500** leerlingen in de periode **2010-2020**.

In schooljaar 2009-2010 waren alle plaatsen in het Brussels Gewest bezet. Dit betekent dat vanaf dat jaar, onder overigens gelijke omstandigheden, iedere verhoging met één eenheid van de bevolking in de leeftijd van het secundair onderwijs in theorie impliceert dat een nieuwe plaats moet worden gecreëerd opdat het gemiddelde aantal leerlingen per klas niet zou stijgen. Als de prognoses bevestigd worden, moeten in het Brussels Gewest dus 12.500 nieuwe plaatsen worden gecreëerd.

1. Prognoses per gemeente

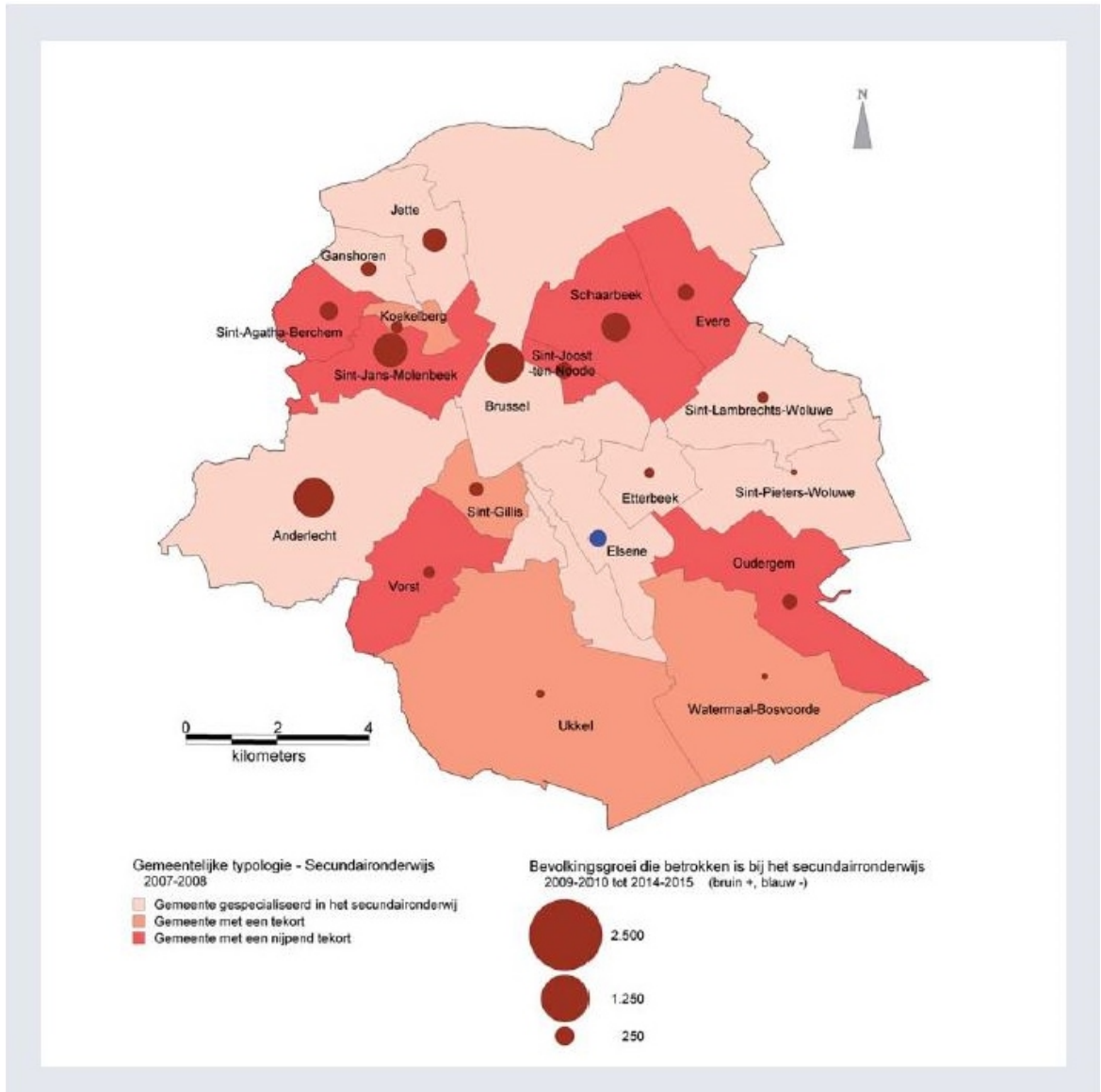
De volgende kaarten illustreren de demografische prognoses van het BISA op gemeenteniveau voor de periode van 2010 tot 2015 en van 2015 tot 2020. Het Gewest lijkt te worden verdeeld in twee zones, met name:

- een zone in het noordwesten waar de bevolking in de leeftijd van het secundair onderwijs aanzienlijk zou groeien:
 - waar ongeveer drie van de vier extra leerlingen voor het volledige Gewest zouden wonen;
 - met hoge waarden – voor de periode 2010-2020 – voor de Stad Brussel (2.230), Anderlecht (2.004), Sint-Jans-Molenbeek (1.613), Schaarbeek (1.404) en Jette (835);
- een zone in het zuidoosten waar de demografische druk veel kleiner zou zijn. In Elsene wordt zelfs een lichte daling van de schoolgaande bevolking verwacht.

Op kaart **S3** worden de demografische prognoses van het BISA gebundeld voor de volledige periode 2010-2020.

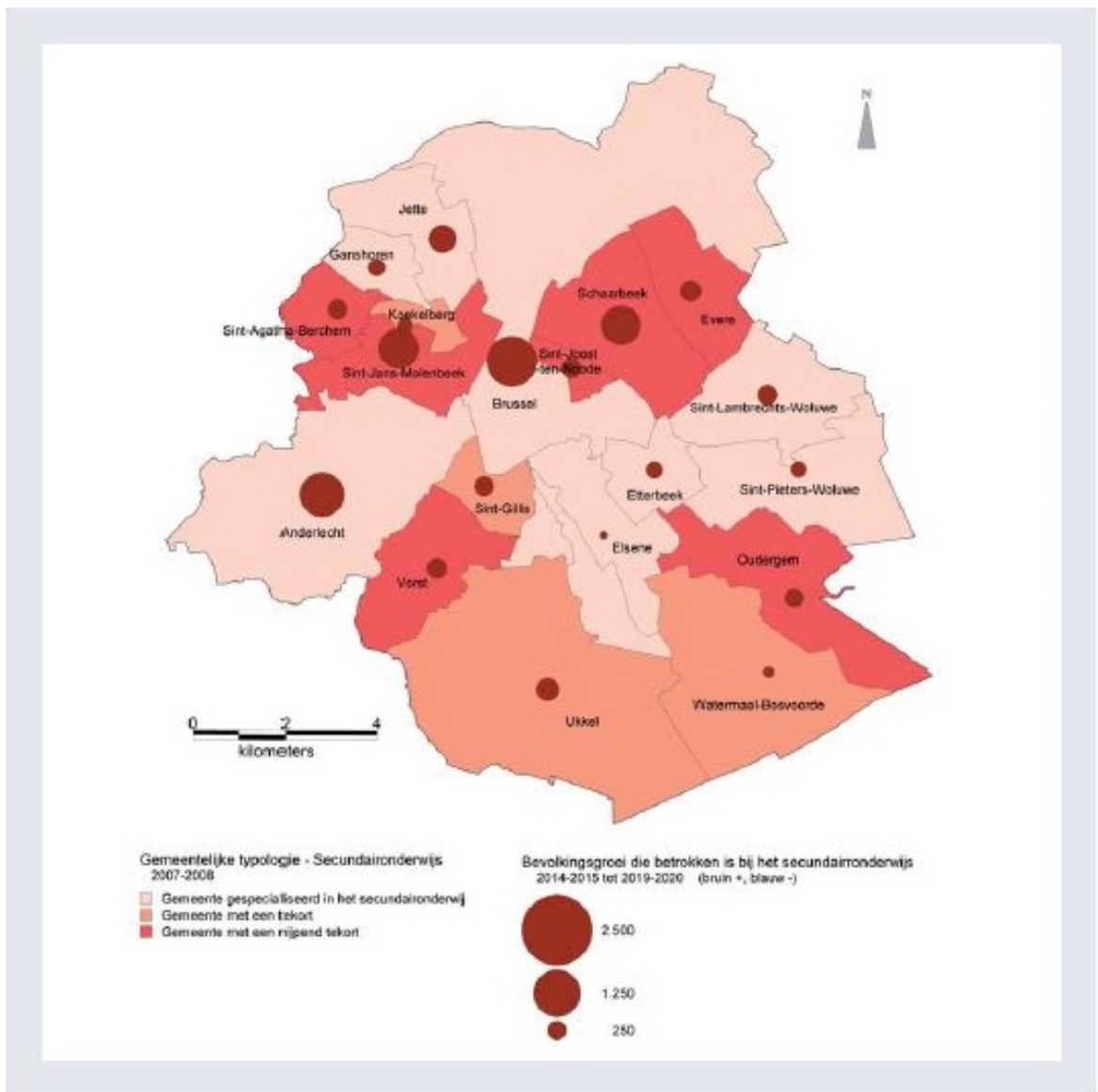
²⁷ BISA, op. cit., p. 27 en 28.

Absolute evolutie van de bevolking in de leeftijd van de secundaire school tussen 2009-2010 en 2014-2015 - BISA²⁸

²⁸ BISA, op. cit., p. 28.

Absolute evolutie van de bevolking in de leeftijd van de secundaire school tussen 2014-2015 en 2019-2020 - BISA²⁹

²⁹ BISA, op. cit., p. 29.

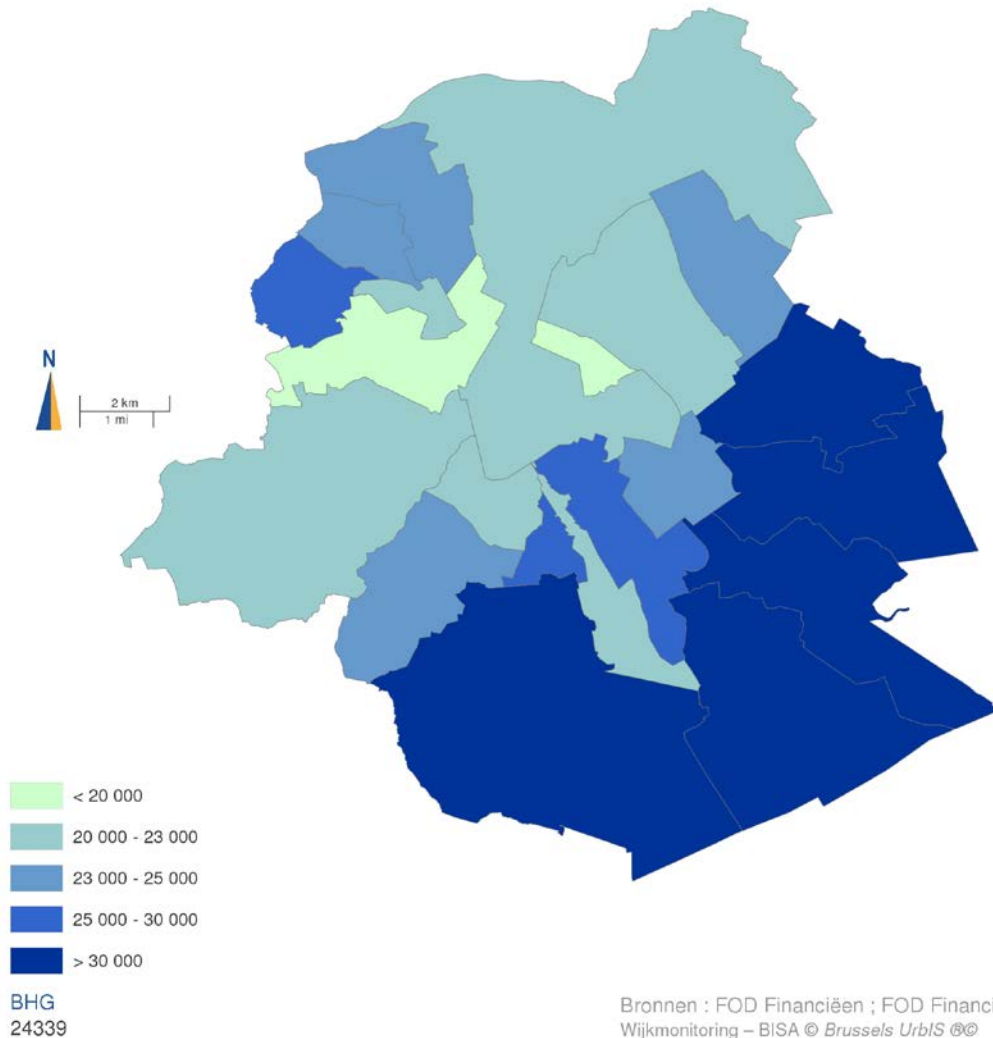
De volgende tabel laat de verwachte toename zien voor de volledige periode van 2010 tot 2020.

Woonplaats	Toename van de bevolking in de leeftijd van de secundaire school in de periode van 2009-2010 tot 2019-2020
Anderlecht	2.004
Brussel	2.230
Elsene	-138
Etterbeek	284
Evere	449
Ganshoren	369
Jette	835
Koekelberg	269
Oudergem	373
Schaarbeek	1.404
Sint-Agatha-Berchem	498
Sint-Gillis	401
Sint-Jans-Molenbeek	1.613
Sint-Joost-ten-Node	470
Sint-Lambrechts-Woluwe	347
Sint-Pieters-Woluwe	212
Ukkel	391
Vorst	367
Watermaal-Bosvoorde	132
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	12.510

Bron: BISA

Bij vergelijking van deze kaarten met de kaart van het gemiddelde inkomen per aangifte³⁰ in 2009, blijkt dat de stijging van de schoolgaande bevolking in de welgestelde gemeenten tot de laagste van het Gewest behoort.

Gemiddeld inkomen per aangifte 2009 (€)

De groei zal dus het grootst zijn in de gemeenten in het westen en het noorden van het Gewest en in Brussel-Stad.

Boven op de lage relatieve opvangcapaciteit in 2010 zullen sommige gemeenten hun bevolking in de leeftijd van het secundair onderwijs beduidend zien toenemen. Die gemeenten zullen dus worden geconfronteerd met de grootste uitdagingen om plaatsen te creëren.

³⁰ Netto belastbaar inkomen

1. Benadering op basis van de som van het tekort in 2010 en de verwachte toename

Dat nieuwe plaatsen moeten worden gecreëerd is niet het gevolg van de geografische ongelijkheden die voor 2010 werden berekend. Zoals eerder uitgelegd is het aantal plaatsen op gewestelijk niveau groter dan het aantal jongeren in de leeftijd van het secundair onderwijs. Als het alleen de bedoeling zou zijn om de huidige geografische ongelijkheden weg te werken, zouden dus – in theorie – plaatsen van gemeenten met een overschot moeten worden overgebracht naar gemeenten met een tekort. In gemeenten met een tekort zouden dan nieuwe plaatsen kunnen komen dankzij niet-ingenomen plaatsen in andere gemeenten.

Met de creatie van nieuwe plaatsen is het in de eerste plaats de bedoeling om de verwachte toename van de bevolking in de leeftijd van de middelbare school in 2020 op te vangen. Die demografische groei biedt echter een kans om de ongelijkheden te verminderen door bij de creatie van nieuwe plaatsen te focussen op gemeenten met een tekort aan plaatsen in plaats van op alle gemeenten waar een toename wordt verwacht aangezien sommige van die gemeenten een overaanbod hebben.

De benadering van het BISA gaat in die richting. In de berekeningen van de verdeling van de plaatsen wordt tegelijk rekening gehouden met het tekort in 2009-2010 en met de toename in de periode 2010-2015. Beide waarden worden samengevoegd in de volgende tabel, meer bepaald in de kolom 'Verskil ...'.

In die verdeling worden de gemeenten met een tekort in 2010 bevoordeeld, met als doel om de geografische ongelijkheden in termen van ruimtelijke dekking van de behoeften op gewestelijk niveau te verkleinen en tegelijk voldoende plaatsen te creëren om de demografische uitdaging aan te gaan.

SECUNDAIRONDERWIJS	Aantal plaatsen in 2009-2010 (voorspelling)	Kloof tussen de schoolbevolking die in 2014-2015 in elke gemeente woont en het aantal plaatsen dat in 2009-2010 beschikbaar is	Aantal plaatsen dat tegen 2014-2015 moet worden gecreëerd
Anderlecht	10862	-2299	o
Oudergem	2113	253	o
Sint-Agatha-Berchem	491	1446	Cf. tab. 6
Brussel	19318	-7497	o
Etterbeek	7201	-4678	o
Evere	1356	1453	Cf. tab. 6
Vorst	1943	1491	Cf. tab. 6
Ganshoren	2158	-542	o
Elsene	6806	-3452	o
Jette	3921	-322	o
Koekelberg	1274	102	Cf. tab. 6
Sint-Jans-Molenbeek	2758	4902	Cf. tab. 6
Sint-Gillis	3222	-388	o
Sint-Joost-ten-Node	1426	836	Cf. tab. 6
Schaarbeek	7730	1387	Cf. tab. 6
Ukkel	6284	-780	o
Watermaal-Bosvoorde	1869	5	o
Sint-Lambrechts-Woluwe	3858	-560	o
Sint-Pieters-Woluwe	5091	-2194	o
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	89678	-10836	

Aantal te creëren plaatsen in het secundair onderwijs tegen 2015. BISA³¹

³¹ BISA, op. cit., p. 34.

Vervolgens zijn de 4.700 plaatsen die in die periode moeten worden gecreëerd verdeeld over zones van aangrenzende gemeenten met een tekort naar rata van hun gecumuleerd tekort tegen 2015.

SECUNDAIRONDERWIJS	Aantal plaatsen in 2009-2010 (voorspelling)	Kloof tussen de schoolbevolking die in 2014-2015 in elke gemeente woont en het aantal plaatsen dat in 2009-2010 beschikbaar is	Aantal plaatsen dat tegen 2014-2015 moet worden gecreëerd	Aantal scholen dat tegen 2014-2015 moet worden geopend	Aantal plaatsen in 2014-2015
Evere Sint-Joost-ten-Node Schaarbeek	10512	3675	1500	2	12012
Sint-Agatha-Berchem Koekelberg Sint-Jans-Molenbeek	4522	6450	2600	3	7122
Vorst	3858	-560	600	1	4458
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	89678	-10836	4700	6	94378

Aantal te creëren scholen in het secundair onderwijs tegen 2015. BISA³²

Alleen al om het hoofd te bieden aan de toename van de jongeren in de leeftijd van secundaire school tegen 2015 zouden dus zes scholen met elk zo'n 780 plaatsen moeten worden gecreëerd. Tussen 2015 en 2020 zou de demografische groei echter versnellen, met 7.800 extra leerlingen tegen 2020, waardoor – volgens dezelfde plaats-schoolratio – nog eens tien extra scholen zouden moeten worden gecreëerd, wat dus neerkomt op een totaal van zestien scholen.

Rekening houdend met de gemiddelde ratio van de secundaire scholen van het gewoon onderwijs in het Brussels Gewest, namelijk 468 plaatsen per school, moet tegen 2020 het equivalent van **27 secundaire scholen**³³ worden gecreëerd.

³² BISA, op. cit., p. 35.

³³ Een benadering op basis van vereiste aantal klassen, zoals toegepast voor het kleuteronderwijs en het lager onderwijs, in plaats van op basis van vereiste aantal scholen, maakt uitbreidingsprojecten in bestaande scholen mogelijk. In het secundair onderwijs kan de grootte van de klassen echter sterk variëren naargelang van de onderwijsvorm en -cyclus en van het lestype.

2. Andere relevante criteria bij de verdeling van de plaatsen

Bij deze benadering op basis van het gecumuleerd tekort (tekort 2010 + toename 2010-2020) kan de volgende realiteit uit het oog worden verloren: een gemeente met een sterke onderwijsfocus die in theorie een toename van de schoolbevolking in de volgende jaren kan opvangen, kan niettemin worden geconfronteerd met een spanning tussen vraag en aanbod, die dus groter zou kunnen worden.

We denken in het bijzonder aan de Stad Brussel, die een relatief hoge opvangcapaciteit heeft, namelijk 1,76 plaatsen per jongere in 2009-2010. Verschillende scholen die in de Vijfhoek of in de buurt daarvan zijn gevestigd worden echter geconfronteerd met een grote vraag als gevolg van hun wervingsbereik die behoort tot het grootste van alle scholen in het Gewest (19 procent lokale leerlingen). Dit wordt verklaard door de centrale ligging van de stad en de reputatie van de betrokken scholen.

Bovendien neemt in de stad Brussel het aantal bewoners in de leeftijd van de secundaire school tegen 2020 in absolute waarde het sterkst toe (+ 2.230 leerlingen) van het hele Brussels Gewest.

Als gevolg van die grote vraag zou de toegang tot die scholen kunnen worden beperkt tot de jongeren die op het grondgebied van de stad zijn gedomicilieerd.

In dit verband verleent het Inschrijvingsdecreet voorrang aan die jongeren in het kader van een specifieke maatregel voor de Stad Brussel. Op die manier heeft het decreet de druk van de vraag verlicht. Die maatregel geldt echter alleen voor het eerste jaar van het secundair.

De druk van inschrijvingsaanvragen kan dus groter zijn in een gemeente met een overschot dan in een gemeente met een tekort. Dit pleit ervoor om niet alleen rekening te houden met het gecumuleerd tekort maar ook met het wervingsbereik en de spanningen tussen vraag en aanbod.

Wanneer leerlingen zich niet kunnen inschrijven in de Stad Brussel, heeft dat effect op andere gemeenten. Daarom kan het creëren van plaatsen in Brussel niet alleen de spanning tussen vraag en aanbod in de stad verminderen, maar ook de situatie in andere gemeenten met een tekort verbeteren. Bovendien zijn de scholen in de stad gemakkelijk bereikbaar met het openbaar vervoer.

Er kan nog met andere criteria rekening worden gehouden, zoals de ruimtelijke dekking. Zoals blijkt uit de kaart van de vestigingen van de secundaire scholen zijn er uitgestrekte gebieden waar geen scholen zijn. Het gaat om gemeenten met een overschot aan plaatsen in 2010 die de lichte toename kunnen opvangen. Maar de rechtvaardige verdeling en de zachte mobiliteit kunnen argumenten vormen die pleiten voor de bouw van scholen. We denken daarbij in het bijzonder aan het zuiden van de gemeente Ukkel en het noorden van Sint-Lambrechts-Woluwe.

3. Hypothese dat het saldo van de plaatsen ingenomen door niet-Brusselaars zal verminderen

Zoals eerder uitgelegd, is de relatieve opvangcapaciteit van het Brussels Gewest van 2007-2008 tot 2009-2010 gedaald van 1,21 tot 1,19 aangezien de bevolking in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen is toegenomen terwijl het aantal beschikbare plaatsen is gestagneerd. Die relatieve opvangcapaciteit zal blijven afnemen zolang er minder snel plaatsen worden gecreëerd dan de betrokken schoolbevolking toeneemt.

Als het aantal nieuwe plaatsen de groei van de schoolbevolking niet bijbeent, zou dit leiden tot een tekort, maar dan niet meer op gemeentelijk niveau maar – en dit is nieuw – op het niveau van het Gewest. Een deel van dit tekort zou dan waarschijnlijk worden gecompenseerd door een vermindering van het saldo³⁴ van de plaatsen die worden ingenomen door jongeren uit de andere gewesten.

Deze hypothese, die moet worden nagegaan, steunt op de volgende redenering. De demografische boom is in een eerste fase merkbaar in de kinderopvang. Nadat de groei zich heeft laten voelen in het kleuteronderwijs en het lager onderwijs is het de beurt aan het eerste jaar van het secundair onderwijs, waar het teveel aan aanvragen op gewestelijk niveau steeds verder toeneemt. Aan Franstalige kant (goed voor 85 procent van de leerlingen in het secundair onderwijs) is er het Inschrijvingsdecreet dat het teveel van aanvragen regelt.

Het criterium van de nabijheid van woonplaats en school speelt daarbij een beslissende rol. Aangezien jongeren in de andere gewesten doorgaans verder wonen van de secundaire scholen in het Brussels Gewest dan de jongeren die er gedomicilieerd zijn, nemen de kansen van die eerste groep om te worden toegelaten tot de school die ze als eerste keuze hebben opgegeven af naarmate het tekort groter wordt.

Het tekort aan plaatsen noodzaakt de scholen om – al is het maar tijdelijk – het aantal leerlingen per klas te verhogen.

Door de geslonken kansen om hun kinderen in te schrijven in hun voorkeurschool en door de grotere klassen neemt de belangstelling van ouders die buiten het Gewest wonen af om te proberen hun kinderen in te schrijven in een Brusselse school. Ze overwegen dan sneller om te kiezen voor een school in hun eigen gewest, waar die problematiek niet speelt en waar ze meer controle hebben over het proces waarin wordt bepaald naar welke school hun kinderen zullen gaan. Een deel van het tekort als gevolg van de demografische groei zou hierdoor kunnen worden opgevangen.

³⁴ In 2009-2010 namen jongeren uit de andere twee gewesten 19.485 plaatsen in, dat is 22 procent van het totale aantal plaatsen in de secundaire scholen van het Brussels Gewest.

Ter herinnering: de studie heeft betrekking op de situatie in 2010.

89.000 leerlingen gaan naar een secundaire school van het gewoon of buitengewoon – officieel of vrij – onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. 85 procent gaat naar het Franstalig onderwijs en 15 procent naar het Nederlandstalig onderwijs.

Bijna **75.000** jongeren zijn gedomicilieerd in het Brussels Gewest en zijn in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen.

Ruim **69.000** jongeren die naar een secundaire school in het Brussels Gewest gaan, zijn er ook gedomicilieerd, dat is 78 procent van de jongeren die er zijn ingeschreven. De overige 22 procent is afkomstig van de andere twee gewesten (voornamelijk Vlaanderen, goed voor 19 procent).

Er worden **224 schoolvestigingen** geteld, waarvan 77 procent Franstalig en 23 procent Nederlandstalig. Een vestiging telt gemiddeld 397 plaatsen (met inbegrip van deeltijds en buitengewoon onderwijs).

Een vestiging van het gewoon voltijds onderwijs telt gemiddeld 468 plaatsen: 520 aan Franstalige kant en 297 aan Nederlandstalige kant.

De relatieve opvangcapaciteit (ROC – het aantal plaatsen per jongere van de gemeente in de leeftijd om secundair onderwijs te volgen) is van 2007-2008 tot 2009-2010 op gewestelijk niveau gedaald van 1,21 tot 1,19.

De ongelijkheden tussen de Brusselse gemeenten zijn groot, gaande van 0,22 als laagste waarde (in Ganshoren) tot 2,82 als hoogste waarde (in Etterbeek, een gemeente waar veel secundair onderwijs wordt aangeboden).

De gemeenten met minder dan één plaats per jongere in de leeftijd van het secundair onderwijs op hun grondgebied kunnen als volgt worden gegroepeerd:

- Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek en Evere
- Sint-Agatha-Berchem en Sint-Jans-Molenbeek
- Vorst en Sint-Gillis.

In totaal zijn er 10.383 plaatsen te weinig in de gemeenten met een tekort. Op gewestelijk niveau wordt dit cijfer echter ruimschoots gecompenseerd door het overschot in de andere gemeenten, waardoor ook jongeren uit de andere twee gewesten er naar school kunnen gaan.

Op het vlak van de opvangcapaciteitsindex, het gemeentelijke schoolbezoek en het percentage gemeentelijke leerlingen zien we een positieve correlatie tussen de eerste twee waarden: hoe groter de opvangcapaciteit van de scholen van een gemeente in relatieve termen, hoe groter over het algemeen het aandeel jongeren van de gemeente dat er naar school gaat.

In sommige gemeenten wijkt het gemeentelijke schoolbezoek echter aanzienlijk af (hogere waarden) van die van gemeenten met een vergelijkbare opvangcapaciteitsindex. Het gaat om Ukkel (58%), Anderlecht (60%) en Schaarbeek (43%).

De correlatie tussen opvangcapaciteitsindex en percentage gemeentelijke leerlingen is zwakker maar bestaat wel degelijk: het wervingsbereik van scholen heeft de neiging om te krimpen (m.a.w. het percentage leerlingen uit de gemeente gaat in stijgende lijn) wanneer ook de opvangcapaciteit afneemt.

De gemeentelijke schoolbezoek op gewestelijk niveau bedraagt 35 procent, het gemiddelde percentage gemeentelijke leerlingen op gewestelijk niveau 28 procent. De schoolmobiliteit in termen van verplaatsingen is hoog bij de leerlingen van het secundair onderwijs in het Brussels Gewest:

- bijna twee leerlingen op drie gaan naar een secundaire school in een andere gemeente dan de gemeente waar ze zijn gedomicilieerd
- in een secundaire school zijn gemiddeld bijna drie leerlingen op vier afkomstig van een andere gemeente dan de gemeente waar de school is gevestigd.

Toch blijft nabijheid een belangrijk criterium bij de schoolkeuze. Uit een diepgaander onderzoek op wijkniveau van de herkomstgegevens blijkt dat de nabijheidsgebied gewoon wordt verruimd tot de aangrenzende gemeenten.

Op het vlak van de **demografische prognoses en het aantal vereiste nieuwe plaatsen** zou het aantal Brusselse jongeren in de leeftijd van het secundair onderwijs volgens het BISA:

- stijgen met 4.700 eenheden tussen 2010 en 2015, dat is + 5,2 procent over die periode van vijf jaar;
- stijgen met 7.807 eenheden tussen 2015 en 2020, dat is + 8,5 procent over die vijf jaar, wat dus een grotere toename is dan tijdens de voorgaande periode;
- In totaal zouden er tijdens de periode 2010-2020 12.500 leerlingen bijkomen en zouden er evenveel plaatsen moeten worden gecreëerd.

Volgens die prognoses lijkt het Gewest te worden verdeeld in twee zones:

- een zone in het noordwesten waar de bevolking in de leeftijd van het secundair onderwijs aanzienlijk zou groeien:
 - waar ongeveer drie op vier extra leerlingen voor het volledige Gewest zouden wonen;
 - met hoge waarden – voor de periode 2010-2020 – voor Brussel-Stad (2.230), Anderlecht (2.004), Sint-Jans-Molenbeek (1.613), Schaarbeek (1.404) en Jette (835);
- een zone in het zuidoosten waar de demografische druk veel kleiner zou zijn. In Elsene wordt zelfs een lichte daling van de schoolgaande bevolking verwacht.

Alle gemeenten uit de categorie met het hoogste gemiddelde inkomen (> 30.000 euro) bevinden zich in de tweede zone. Zo zou de stijging van de schoolgaande bevolking in de welgestelde gemeenten tot de laagste van het Gewest behoren.

Over de verdeling over de gemeenten van de nieuwe plaatsen die in 2015 nodig zijn: in de berekeningen van het BISA met het oog op de verdeling van de plaatsen wordt tegelijk rekening gehouden met het tekort in 2010 en met de toename in de periode 2010-2015, waarbij beide waarden worden samengevoegd. Bij de verdeling van de plaatsen worden de gemeenten met een tekort bevoordeeld. Het doel is om de geografische ongelijkheden te verkleinen en tegelijk voldoende plaatsen te creëren om de demografische uitdaging aan te gaan.

De prioritaire interventiezones voor de periode 2010-2015 die heruit naar voren komen liggen in:

- Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Agatha-Berchem en Koekelberg (2.600 plaatsen nodig)
- Schaarbeek, Evere en Sint-Joost-ten-Node (1.500 plaatsen nodig)
- Vorst (600 plaatsen nodig).

Conclusies

De doelstellingen van de analyse bestonden uit het evalueren van de afstemming van het aanbod aan de behoeften en de problemen die daaruit voortvloeien. Het ging ook om het vaststellen van de geografische ongelijkheden die het gevolg zouden kunnen zijn van de bevolkingsgroei tot aan 2020.

Zoals we hebben gezien, vormt het creëren van nieuwe plaatsen in de komende jaren in feite een kans die benut moet worden om de bestaande geografische ongelijkheden te verminderen en daardoor te komen tot verbetering van de ruimtelijke dekking van de behoeften.

Uit de lage waarden van het gemeentelijke schoolbezoek en de gemeentelijke leerlingen kan worden geconcludeerd dat nabijheid geen doorslaggevend criterium is bij de keuze van een secundaire school, wat in de voorgaande schoolniveaus wel het geval is.

Het is wel zo dat jongeren veel autonomer zijn en de ouders hogere eisen stellen aan de secundaire school van hun kinderen, omdat ze rekening houden met de impact daarvan op de slaagkansen in het hoger onderwijs.

Wanneer de gegevens op wijkniveau worden bestudeerd, blijkt wel een nabijheidscriterium te gelden, waarbij het referentiegebied van de ouders gewoon is verruimd ten opzichte van de lagere school.

De doelstelling om te streven naar een volledige ruimtelijke dekking van de behoeften blijft dus ten volle relevant met het oog op de rechtvaardigheid en de duurzame ontwikkeling (zachte mobiliteit).

Daar komt nog bij dat het Inschrijvingsdecreet het belang van nabijheid versterkt, hoewel de draagwijdte ervan beperkt is aangezien het alleen betrekking heeft op de eerste cyclus van het secundair. Het is echter wel nadelig voor jongeren die wonen in een gemeente met een lage opvangcapaciteitsindex of die niet wonen in de buurt van scholen die de gewenste richting aanbieden. Het decreet vergroot dus de uitdaging van een rechtvaardige ruimtelijke dekking.

Boven op de creatie van plaatsen in de gemeenten met een tekort kan ook worden overwogen – als er mogelijkheden zijn – om het aantal plaatsen te verhogen in vestigingen die gemakkelijk bereikbaar zijn met het openbaar vervoer, waar de meeste jongeren toch gebruik van maken.

Tijdens de demografische groei kan de opvangcapaciteitsindex op peil wordt gehouden in bepaalde gemeenten met een overschot door plaatsen te creëren in scholen die gemakkelijk bereikbaar zijn en een goede reputatie genieten. Op deze manier daalt de druk op de gemeenten met een tekort die worden geconfronteerd met een sterke bevolkingsgroei en stijgt de kans van de jongeren van die gemeenten om zich in te schrijven in die scholen. Dit strookt trouwens met een van de doelstellingen van het decreet, namelijk de sociale mobiliteit bevorderen.

Na de verdeling van de 4.700 plaatsen over zeven gemeenten met een tekort in 2015, besluit het BISA zijn studie – en dit lijkt terecht – met de opmerking dat “de omvang van de inspanning die moet worden geleverd zo groot is dat de opening van scholen over het hele grondgebied moet worden aangemoedigd”, hoewel sommige initiatieven de geografische ongelijkheden niet zouden helpen verkleinen.

De uitdaging is groot: boven op de 9.500 plaatsen in het kleuteronderwijs en 20.000 plaatsen in het lager onderwijs volgens onze berekeningen zouden er in het secundair tussen 2010 en 2020 12.500 plaatsen moeten worden gecreëerd als de demografische prognoses worden bevestigd. In totaal gaat het om 42.000 leerlingen die er in de publieke Brusselse scholen bij zouden komen.

Rekening houdend met de gemiddelde ratio van de secundaire scholen van het gewoon onderwijs in het Brussels Gewest, namelijk 468 plaatsen per school, moet tegen 2020 het equivalent van 27 secundaire scholen worden gecreëerd.

Een eerste gevolg van een minder snelle stijging van het aantal plaatsen dan van de schoolbevolking zou een vermindering kunnen zijn van het saldo van de plaatsen die worden ingenomen door jongeren uit de andere gewesten aangezien het nabijheidscriterium van het Inschrijvingsdecreet die bevolking benadeelt.

Achter de gegevens die werden verzameld in het kader van de opdracht die aan het ATO werd toevertrouwd schuilt een schat aan informatie die nog grondiger zou moeten worden onderzocht. Bovendien zou bijvoorbeeld dankzij ‘zooms’ zo nodig meer in detail kunnen worden ingegaan op de herkomst van de leerlingen die naar een bepaalde school gaan of op het precieze schoolbezoek van de leerlingen die in die gemeente zijn gedomicilieerd.

Idealiter zouden die kwantitatieve analyses moeten worden aangevuld met kwalitatief onderzoek in het veld of ‘surveys’ om een beter beeld te krijgen van de beweegredenen en de criteria van ouders wanneer ze hun kinderen inschrijven in een secundaire school en om te peilen naar de tevredenheid over het scholenaanbod naargelang van de culturele, urbanistische, sociale en economische context.

Dat onderzoek zou ook moeten worden uitgesplitst op basis van de onderwijstaal en de bestaande richtingen.

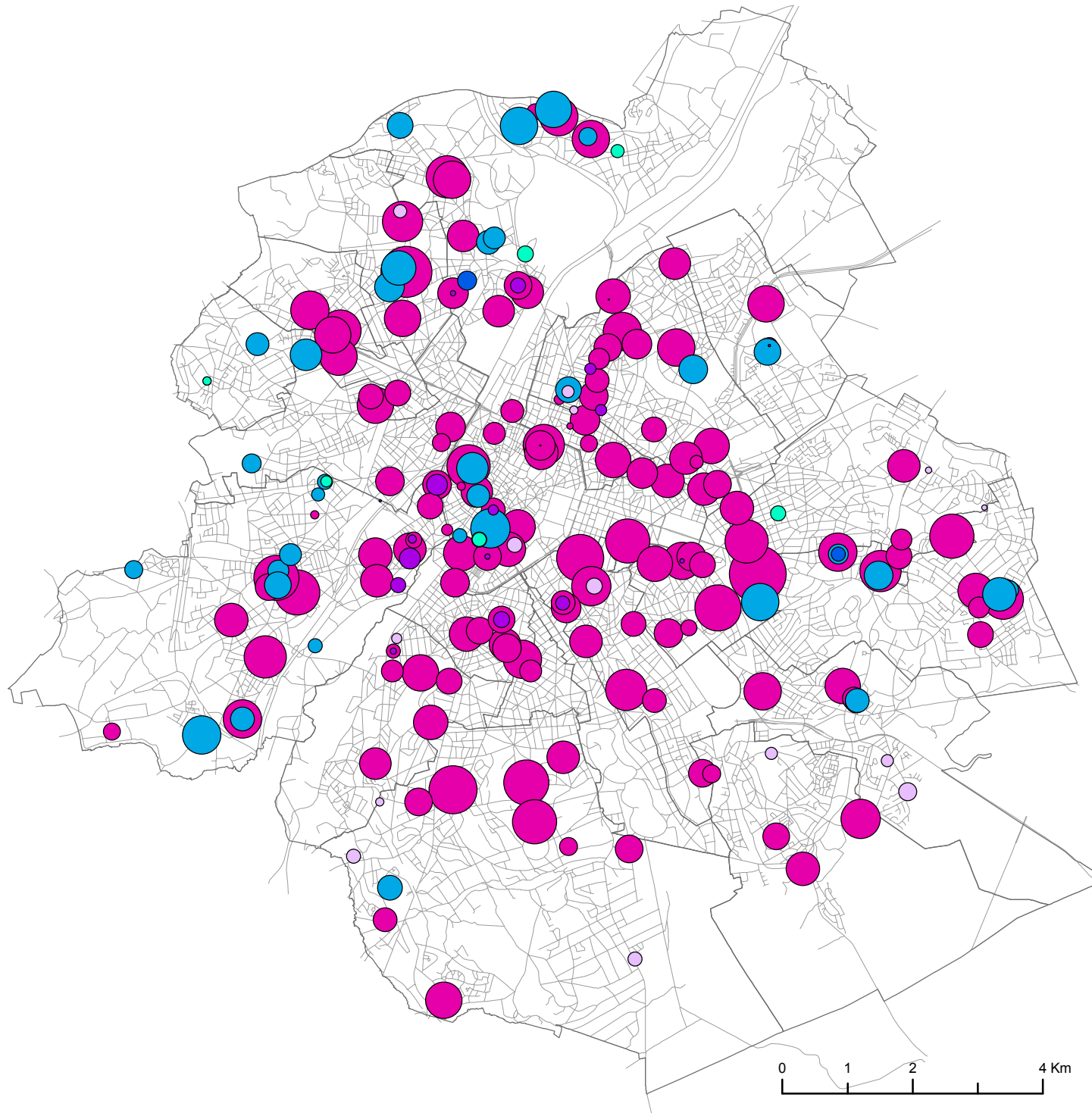
Het mag duidelijk zijn dat het een complex vraagstuk is en dat het onderzoek moet worden voortgezet als we de gewestelijke autoriteiten in staat willen stellen om bij te dragen tot een betere afstemming van schoolbehoefte en -aanbod, in het kader van de ruimere doelstelling van een rechtvaardige en duurzame stad waar het goed is om te wonen.

Bijlage A : Kaarten

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

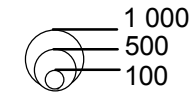
SECUNDAIR ONDERWIJS - KAART S1

Aantal leerlingen per school
Schooljaar 2009-2010

Aanbod : aantal leerlingen per school

- voltijds gewoon secundair onderwijs FR
- deeltijds beroepssecundair onderwijs FR
- buitengewoon secundair onderwijs FR
- voltijds gewoon secundair onderwijs NL
- deeltijds beroepssecundair onderwijs NL
- buitengewoon secundair onderwijs NL

- wegas
- gemeentegrenze¹

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

1

ADT
ATO.

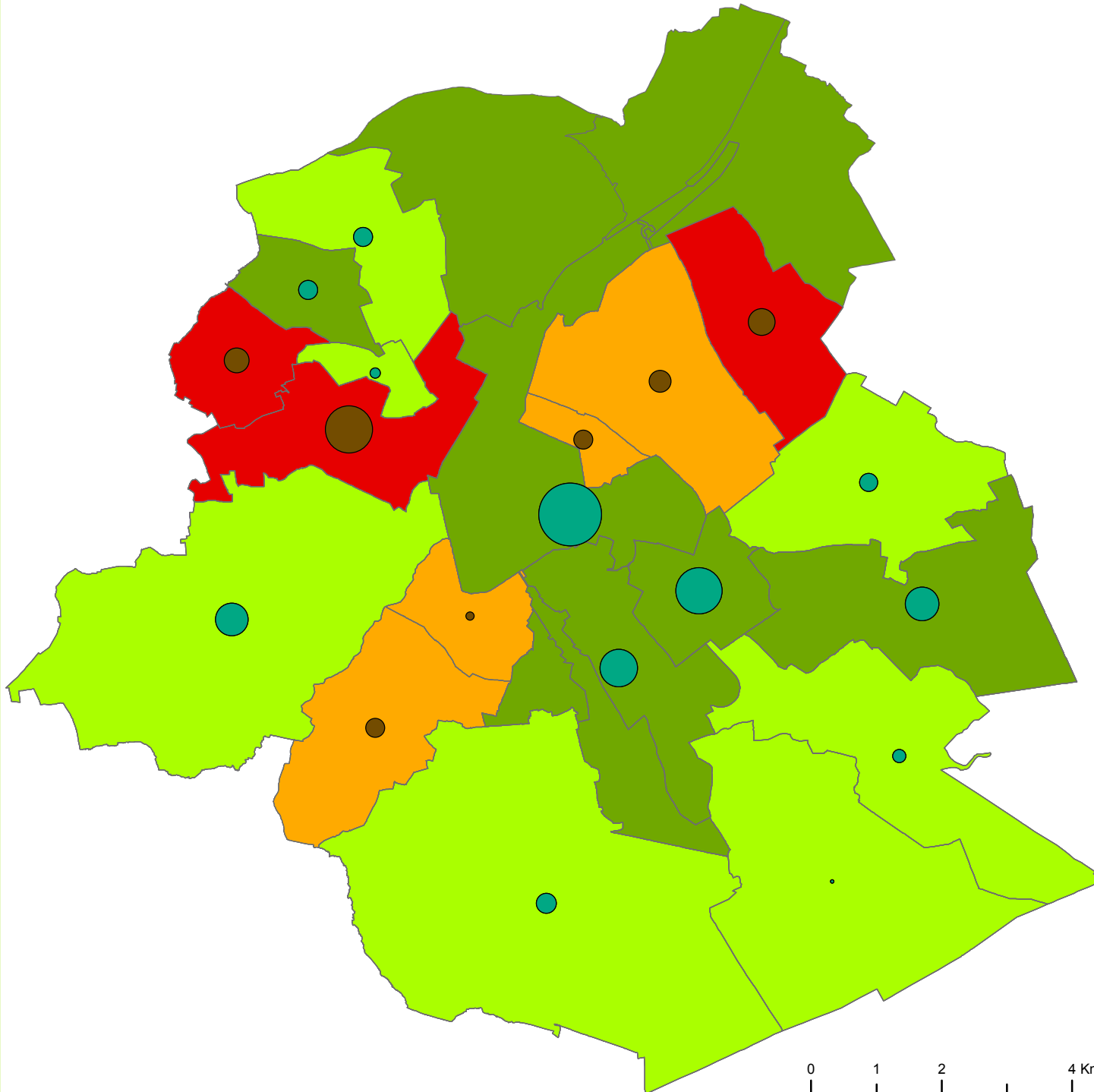

BRAT

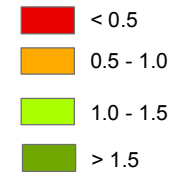
Réalisé avec Brussels UrbIS© - Distribution & Copyright CIRS

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

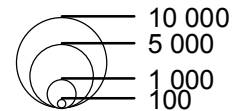
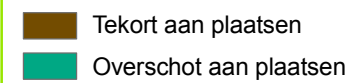
SECUNDAIR ONDERWIJS - KAART S2 Relatieve opvangcapaciteit en tekort per gemeente Schooljaar 2009 – 2010

Verhouding, binnen de gemeente, van het aantal plaatsen in het secundair onderwijs en het aantal kinderen die de leeftijd hebben om het secundair onderwijs te volgen

Binnen de gemeente, verschil tussen het aantal kinderen die de leeftijd hebben om het secundair onderwijs te volgen en het aantal plaatsen in het secundair onderwijs

Gemeentegrenzen

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs
en Vorming + berekeningen ATO

0 1 2 4 Km

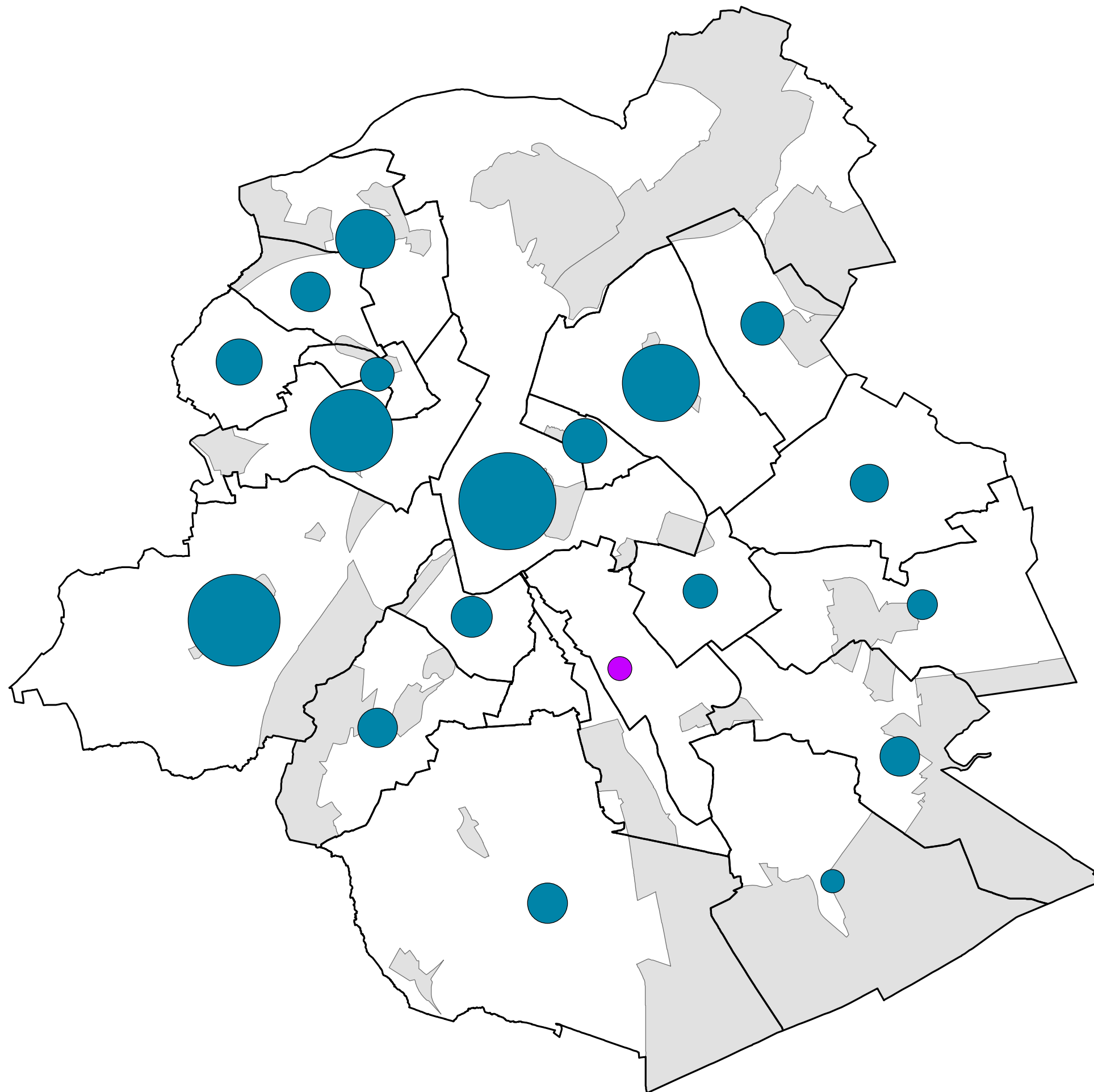

ADT
ATO.

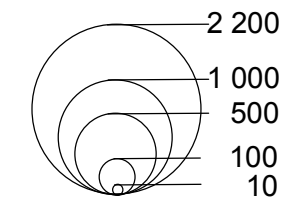
CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

SECUNDAIR ONDERWIJS - KAART S3 Evolutie, per gemeente, van de bevolking die de leeftijd heeft om het secundair onderwijs te volgen 2010 - 2020

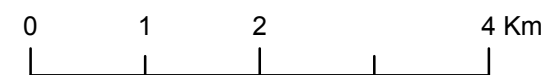

- Positieve groei
- Negatieve groei

Aantal jongeren die de leeftijd hebben om het secundair onderwijs te volgen

- Minder dan 30 jongeren woonachtig in de wijk in 2010
- Gemeentegrenzen

Bron :
Bevolkingsvoorspellingen IBSA

ADT
ATO.

BRAT

Inventaris van de voorzieningen en diensten voor de bevolking in
het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

**ANALYSE VAN DE AFSTEMMING TUSSEN VRAAG EN AANBOD
VAN SCHOOLPLAATSEN IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS**

Bijlage B : Lokale leerlingen en lokaal schoolbezoek

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Wervingsbereik van scholen: secundair onderwijs	6
Wijken waar de scholen een uitgestrekt wervingsbereik hebben	7
Wijken waar de scholen een zeer uitgestrekt wervingsbereik hebben.....	10
Specifieke kenmerken van het Franstalig en Nederlandstalig onderwijs.....	13
Wervingsbereik en onderwijsgebieden	14
Conclusie - Wervingsbereik	17
Schoolbezoek van leerlingen in het secundair onderwijs	20
Wijken waar een relatief groot deel van de leerlingen naar een school dicht bij hun domicilie gaat.....	21
Wijken waar een meerderheid van de leerlingen naar een school ver van hun domicilie gaat	24
Specifieke kenmerken van het Franstalig en Nederlandstalig onderwijs.....	25
Conclusie - Schoolbezoek.....	26
Methodologische toelichting	28
Cartografie	+7

Inleiding

Tegen de huidige achtergrond van bevolkingsgroei in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de keuze voor de secundaire school ten opzichte van de plaats waar de leerlingen wonen en het wervingsbereik van de scholen cruciaal voor een optimale planning van de benodigde onderwijsinfrastructuur.

Dit onderzoek beoogt bij te dragen aan een beter begrip van de dynamische processen die een rol spelen in de keuze voor de school en die beïnvloed worden door culturele, sociale en economische factoren. Het gaat dieper in op het onderzoek dat plaatsvond in het kader van de *Analyse van de afstemming van het aanbod aan schoolplaatsen in het secundair onderwijs* (waarbij het een bijlage is) en biedt elementen van verklaring voor de schoolmobiliteit die we kunnen waarnemen tussen delen van het gewestelijk grondgebied. Dat gebeurt op basis van de volgende elementen:

- kenmerken van de wijken van herkomst (domicilie van de jongeren die in het Brussels Gewest naar school gaan);
- kenmerken van de wijken van bestemming (plaats van de openbare scholen in het Brussels Gewest);
- beperkingen in het aanbod (onderwijstaal, onderwijstype [gewoon, buitengewoon], specifieke pedagogie, aantal beschikbare plaatsen ...).

De herkomst van de leerlingen – onderwerp van het eerste deel – beschrijft de plaatsen waar de leerlingen van de openbare secundaire scholen in Brussel zijn gedomicilieerd (thuisadres van de leerlingen). We zoeken het antwoord op de vraag: waar komen de leerlingen vandaan? Het onderzoek naar de herkomst geeft een indicatie van het *wervingsbereik* van de scholen. De insteek is de omvang van de lokale herkomst.

Het schoolbezoek – onderwerp van het tweede deel – beschrijft de openbare secundaire scholen waar de jongeren die in het Brussels Gewest zijn gedomicilieerd naartoe gaan (plaats van de bezochte school). De insteek is de omvang van het lokale schoolbezoek. Het onderzoek naar het schoolbezoek geeft meer zicht op een eventueel gebrek aan afstemming tussen vraag en aanbod op lokale schaal.

De lokale insteek is van belang met het oog op het streven naar een grotere territoriale gelijkheid in het aanbod; en met het oog op de ontwikkeling van duurzame mobiliteit door een vermindering van de afstanden die met gemotoriseerd vervoer en meestal met de auto naar school afgelegd worden.

Maar er zijn verschillen met de lokale insteek in het kleuteronderwijs en lager onderwijs:

- De lokale insteek in het secundair onderwijs moet breder zijn gezien de concentratie van plaatsen in een minder groot aantal scholen. Secundaire scholen zijn over het algemeen groter dan kleuterscholen en lagere scholen.
- De lokale insteek in het secundair onderwijs moet worden aangevuld met een onderzoek naar het openbaar vervoer, omdat deze jongeren vaak zelf naar school gaan en daarbij deze meer duurzame vorm van transport kunnen gebruiken.

Dit onderzoek integreert deze noodzakelijke verbreding, maar zou wat het tweede punt betreft, moeten worden aangevuld met een meer gerichte analyse van de relaties tussen de plaats van woning/school en de lijnen van het openbaar vervoer.

De scholen zijn gegroepeerd per wijk¹, zoals gedefinieerd in de Wijkmonitoring (zie kaart in bijlage), zonder onderscheid in de onderwijstaal, om de volgende redenen:

- een indicator van het lokale schoolbezoek – dat wil zeggen het aandeel leerlingen in een wijk die naar school gaan in de buurt van hun woning – impliceert een groepering van het aanbod op de schaal van de wijk;
- gezien het hoge aantal secundaire scholen (224, gewoon en buitengewoon) zou een analyse per school (in plaats van per wijk) van de herkomst het werk vereenvoudigd hebben en de termijnen en budgetten voor deze studie overschrijden;
- een analyse op basis van de onderwijstaal – met een onderscheid tussen Frans- en Nederlandstalige scholen – is niet relevant bij gebrek aan gegevens over de wensen van de ouders en de leerlingen over de onderwijstaal.

Daarom is het aanbod van alle secundaire scholen (gewoon en buitengewoon) van een wijk samengevoegd.

De studie maakt gebruik van een analytische cartografie. De meeste kaarten zijn te vinden aan het einde van de studie.

Deze gezamenlijke studie van het ATO en het studiebureau BRAT wordt aangevuld met een methodologische nota.

Contactpersoon: Michel Breton

¹ Zie www.wijkmonitoring.irisnet.be

Wervingsbereik van scholen: secundair onderwijs

In het Brussels Gewest is slechts 26% van de jongeren die naar de secundaire scholen gaan in een wijk gedomicilieerd in die wijk of in een aangrenzende wijk². Omgekeerd is 74% van de jongeren die naar school gaan in een wijk elders gedomicilieerd in het Brussels Gewest of daarbuiten.

In vergelijking met de cijfers voor het kleuter- en lager onderwijs (respectievelijk 62% en 57% van de kinderen die naar een school in een wijk gaan zijn gedomicilieerd in die wijk of in een aangrenzend wijk), zien we dus, zoals enigszins te verwachten, dat het wervingsbereik van de scholen aanzienlijk toeneemt bij het secundair onderwijs.

Deze percentages vormen wat wij de lokale herkomstgraad noemen. Hoe hoger dit percentage, hoe kleiner het wervingsbereik. De herkomstgraad voor wijk A wordt als volgt berekend:

$$\frac{\text{Aantal jongeren ingeschreven bij secundaire scholen in wijk A, gedomicilieerd in wijk A of een aangrenzende wijk}}{\text{/ aantal jongeren ingeschreven bij de secundaire scholen in wijk A} \times 100}$$

In termen van het wervingsbereik maken wij daarom in dit onderzoek een onderscheid tussen verschillende soorten wijken, op basis van de gemiddelde lokale herkomstgraad in Brussel onderscheid gemaakt tussen:

- de wijken waar de scholen globaal genomen een minder groot wervingsbereik hebben dan het gemiddelde: meer dan 26% van de jongeren die naar school gaan in de wijk is gedomicilieerd in de wijk of een aangrenzende wijk; het wervingsbereik wordt dus als **uitgestrekt** gekwalificeerd. In bepaalde wijken is de lokale herkomst meer dan 40%, de in rood weergegeven wijken op kaart **SA1**;
- de wijken waar de scholen globaal genomen een uitgestrekter wervingsbereik hebben dan het gewestelijk gemiddelde: minder dan 26% van de jongeren die naar school gaan in de wijk is gedomicilieerd in de wijk of een aangrenzende wijk. Deze zijn dus elders in het Brussels Gewest of daarbuiten gedomicilieerd; het wervingsbereik wordt dus gekwalificeerd als **zeer uitgestrekt**. In sommige wijken is de herkomstgraad lager dan 15%. Die wijken zijn op de kaart donkerblauw gekleurd.

² Een jongere kan dichter bij een school in een naburige wijk gedomicilieerd zijn (en die school bezoeken) dan bij een school in zijn eigen wijk. Dit is daadwerkelijk het geval wanneer deze twee plekken dicht bij de grens tussen die wijken liggen. Om dergelijke situaties van nabijheid niet uit te sluiten, is deze dus uitgebreid met de aangrenzende wijken.

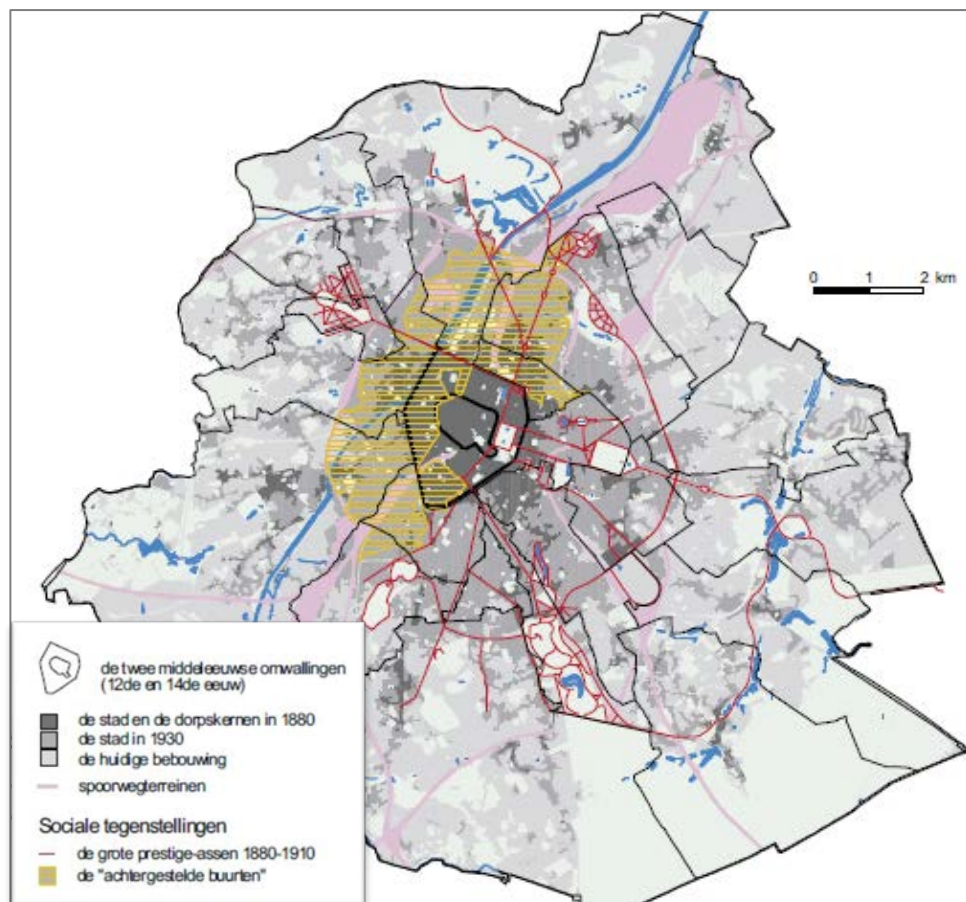
Wijken waar de scholen een uitgestrekt wervingsbereik hebben

Deze wijken voldoen niet allemaal aan dezelfde ruimtelijke en sociaalstedebouwkundige principes. Op kaart **SA1** zie we verschillende gebieden van het gewestelijk grondgebied waar de scholen in de wijken een lokaal wervingsbereik hebben:

- de arme sikkel: in meerdere wijken is meer dan 40% van de schoolgaande jongeren gedomicilieerd in de buurt van hun school; het wervingsbereik is dus zeer lokaal;
- de wijken Watermaal-Bosvoorde, Oudergem en Sint-Pieters-Woluwe;
- wijken in de tweede kroon, in het westen van het gewest;
- enkele wijken in het zuiden van het gewest in Ukkel en Vorst.

1. Brusselse arme sikkel

In het secundair onderwijs liggen de meeste wijken met scholen met een **uitgestrekt** wervingsbereik in wat men over het algemeen de Brusselse 'arme sikkel' noemt. In dit gebied is het aandeel jongeren dat in de wijk naar school gaat en daar of in een naburige wijk gedomicilieerd is vaak meer dan 40%, wat vrij hoog is voor het secundair onderwijs.

Welzijns- en gezondheidsatlas, 2006

In dit deel van het Brussels Gewest zien we een concentratie van bevolkingsgroepen met economische en sociale, en zelfs culturele problemen, die versterkt worden door de ruimtelijke concentratie. De mensen wonen vaak niet uit vrije wil in deze wijken, maar worden daar in het algemeen toe gedwongen doordat zij over onvoldoende inkomsten beschikken om de huren in de rest van het gewest te betalen.

Drie factoren kunnen een verklaring bieden voor het meer lokale wervingsbereik van de secundaire scholen in die wijken:

- de reputatie van de scholen in die wijken hangt vaak nauw samen met de reputatie van de wijk zelf; de bewoners van andere delen van het gewest zijn daarom niet echt geneigd om hun kinderen naar school in deze wijken te sturen;
- in de meeste wijken van dit gebied schiet het aanbod tekort³;
- er is in deze wijken een concentratie van immigranten of vluchtelingen die vaak onvoldoende kennis hebben van het Brusselse grondgebied en het scholenaanbod om een school te kiezen die voldoet aan hun verwachtingen en aan de behoeften van hun kinderen en die eventueel een andere school is dan de dichtstbijzijnde.

Binnen de arme sikkels onderscheiden sommige wijken zich door een uitgestreker wervingsbereik. Het gaat om wijken in het westen van de Vijfhoek, de wijk Hallepoort en de Brabantwijk (zie de kaart van de Wjkmonitoring in bijlage). De volgende kenmerken van het schoolaanbod in deze wijken verklaren hun grotere bereik:

- Westen van de Vijfhoek: de situatie van de scholen in de Vijfhoek hangt zeer zeker samen met de centrale ligging, de goede bereikbaarheid en de vele arbeidsplaatsen in de buurt van de Vijfhoek. Sommige scholen hebben bovendien een reputatie die het lokale niveau overschrijdt;
- Hallepoort: de enige school in deze wijk onderscheidt zich door een specifiek aanbod, namelijk kunst secundair onderwijs;
- Brabantwijk: de scholen in deze wijk hebben een heel groot aandeel leerlingen van buiten het Brussels Gewest wonen (42%). Dit kan zeker worden verklaard door de nabijheid van het Noordstation en de aanwezigheid van een belangrijke Nederlandstalige school (Sint-Lukas) waar kunst secundair onderwijs wordt gegeven.

2. Wijken in het zuiden en oosten van het Brussels Gewest

In het zuiden en oosten van het Brussels Gewest is het wervingsbereik van secundaire scholen in het algemeen groter dan gemiddeld. Sommige wijken vormen daarop echter een uitzondering (Vogelzang, Waversesteenweg - Sint-Juliaan, Bosvoorde-centrum en Watermaal-centrum). In die wijken is het wervingsbereik van scholen minder groot: tussen 25% en 40% van de jongeren die naar secundaire scholen in deze wijken gaan is gedomicilieerd in de wijk of in een aangrenzende wijk. Deze wijken worden gekenmerkt door een gemiddeld tot hoog sociaaleconomisch profiel, dat afwijkt van dat van de arme sikkels. De sociaaleconomische factor verklaart dus niet hun minder uitgestrekte wervingsbereik.

Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat het aanbod beduidend kleiner is dan de potentiële vraag. Deze wijken behoren tot een relatief groot gebied met een tekort, bestaande uit de wijken van Elsene, Etterbeek, Watermaal-Bosvoorde, Oudergem en Sint-Pieters-Woluwe.

De beschikbare plaatsen zouden dus bij voorkeur gebruikt worden voor leerlingen uit de directe omgeving, hetgeen de lokale spreiding van de scholen zou verklaren.

³ Zie het onderzoek over de afstemming van het aanbod en de vraag in het secundair onderwijs, ATO-BRAT, 2011.

In de gemeente Ukkel hebben sommige wijken eveneens een kleiner wervingsbereik. Deze liggen in of naast gebieden met een tekort.

Naast de kwantitatieve afstemming van het aanbod op de vraag zou een andere verklaring de minder goede bereikbaarheid van deze wijken in het zuiden en oosten van Brussel kunnen zijn. De Ukkelse wijken in kwestie zijn namelijk vanuit de rest van het gewest slecht bereikbaar. Hetzelfde geldt voor de wijken van Watermaal-Bosvoorde.

3. Wijken in het westen van het Brussels Gewest

In de tweede kroon van de stad, in het westen van het Brussels Gewest, is het wervingsbereik van scholen eveneens minder uitgestrekt dan het gewestelijk gemiddelde. Deze wijken hebben vanuit sociaaleconomisch oogpunt een bepaalde homogeniteit en kunnen gekwalificeerd worden als wijken met een gemiddeld sociaaleconomisch profiel.

In dat gebied is het aanbod globaal genomen minder groot dan de vraag. Daarnaast grenst het aan de arme sikkels die ook een tekort heeft. Dit zou kunnen verklaren dat de scholen uit dit gebied een groot deel van de leerlingen opvangen die gedomicilieerd zijn hetzij in het genoemde gebied hetzij in de naburige wijken die eveneens een tekort hebben.

Wijken waar de scholen een zeer uitgestrekt wervingsbereik hebben

In deze wijken is meer dan 75% en zelfs meer dan 85% van de leerlingen ergens anders gedomicilieerd dan in de wijken waar ze naar school gaan of in een aangrenzende wijk. Het gedeelte van de leerlingen in het secundair onderwijs dat ver weg woont van de wijk waar ze naar school gaan, is daar dus groot.

Deze wijken voldoen aan verschillende ruimtelijke en sociaalstedebouwkundige principes die bepalend zijn voor de grootte van het wervingsbereik van de scholen die er staan. Bij het bestuderen van kaart **SA1** kan men de volgende typen wijken onderscheiden:

- de wijken aan de gewestgrens met een spreiding naar Vlaanderen;
- de wijken in het zuidoosten van het Brussels Gewest;
- de wijken in de Vijfhoek;
- de wijken met een specifiek aanbod (bijzondere pedagogische methode, taalkundig aanbod of reputatie van de scholen).

1. Wijken waar het wervingsbereik van de scholen zich uitstrekt naar andere gewesten

De scholen in sommige wijken hebben meer dan 30% leerlingen die gedomicilieerd zijn buiten het Brussels Gewest (voornamelijk in Vlaanderen). Aangezien Vlaanderen niet beschouwd wordt als een 'aangrenzende wijk', zelfs niet voor de wijken aan de gewestgrens, is het wervingsbereik van scholen in die wijken gekwalificeerd als uitgestrekt.

Als men kaart **SC1** analyseert vanuit het aandeel leerlingen van buiten het Brussels Gewest per wijk van schoolbezoek, zien we de volgende trends (die ook zijn waargenomen bij het kleuter- en lager onderwijs):

- de perifere wijken en bepaalde wijken in de buurt van de belangrijkste stations hebben een groot aandeel jongeren die gedomicilieerd zijn in de andere gewesten van het land (meer dan 20% en zelfs meer dan 33%);
- in de arme sikkels zien we heel weinig jongeren die gedomicilieerd zijn in de andere gewesten van het land (minder dan 10%).

2. Wijken in het zuiden en oosten van het Brussels Gewest

De secundaire scholen in de wijken in het zuiden en oosten van het Brussels Gewest worden gekenmerkt door een groter wervingsbereik. Het aandeel leerlingen die verder weg gedomicilieerd zijn dan in de wijk of de aangrenzende wijken is meestal hoger dan 75% en zelfs 85% van de jongeren die naar school gaan in deze wijken.

Het uitgestrekte wervingsbereik van scholen in deze wijken kan als volgt worden verklaard:

- aan de ene kant door het sociaaleconomische profiel van deze wijken dat hoger is dan het Brussels gemiddelde, waardoor de scholen een betere reputatie hebben, aangezien de reputatie van een school meestal sterk samenhangt met de locatie. De kwaliteit van de stedelijke omgeving van de school en het profiel van de lokale bevolking die naar die school gaat spelen immers een belangrijke rol bij de schoolkeuze;

- aan de andere kant door het grote aantal aangeboden plaatsen ten opzichte van de lokale potentiële vraag. De meeste van deze wijken hebben namelijk een overaanbod ten opzichte van de lokale potentiële vraag, waardoor deze scholen naast de leerlingen uit de wijk ook leerlingen uit verder weg gelegen wijken kunnen opvangen. De wijken met een tekort in het zuiden en oosten van het Brussels Gewest hebben daarentegen een meer lokaal wervingsbereik, vooral als ze een groot gebied vormen (zie hierboven).

Ter illustratie van het voorgaande is het interessant om dieper in te gaan op de kenmerken van de lijn die loopt van de gemeentegrens tussen Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe tot aan Etterbeek: op deze lijn zijn veel secundaire scholen te vinden met een goede reputatie (Sint-Michielscollege, Scholencentrum Heilig Hart van Linthout, Jacquain Lyceum, Don Bosco College, Johannes XXIII College, Koninklijk Atheneum in Woluwe, Sint-Jozefcollege,...).

De scholen in de wijken op deze lijn bieden daarnaast een groter aantal plaatsen dan de lokale potentiële vraag. Naast deze as liggen twee gebieden met een tekort aan plaatsen (een gebied op de grens van Sint-Lambrechts-Woluwe, Evere en Schaarbeek en een gebied op de grens van Watermaal-Bosvoorde, Oudergem en Sint-Pieters-Woluwe). De scholen op deze lijn hebben dus ook leerlingen uit de twee naburige gebieden met een tekort, hetgeen verklaart waarom het wervingsbereik groter is.

3. Wijken in de Vijfhoek

De wijken in de Vijfhoek hebben een groter wervingsbereik dan valt te verwachten op basis van hun sociaaleconomische profiel. Zij vormen dus een uitzondering binnen de wijken in het centrum.

Dit atypische verschijnsel kan verklaard worden door de volgende specifieke kenmerken van de wijken in de Vijfhoek:

- Ze zijn zeer goed bereikbaar vanuit het hele gewest en liggen in de buurt van de grote stations van het land;
- Ze bieden veel werkgelegenheid op gewestelijke schaal. Ouders die in die gebieden werken en kiezen voor een school in de buurt van de plaats waar zij werken hebben dus de mogelijkheid om hun kinderen naar die scholen te sturen;
- Er zijn meerdere scholen met een goede reputatie (met name de scholen van de gemeente Brussel).

Daarnaast is er in de meeste van deze wijken een overaanbod ten opzichte van de potentiële vraag.

4. Wijken waar het aanbod specifieke kenmerken heeft

Bepaalde scholen hebben een specifiek aanbod dat hun wervingsbereik beïnvloedt. Deze specifieke kenmerken kunnen verschillend van aard zijn en lopen voor secundair onderwijs sterk uiteen:

- Taalkundige specificiteit: het wervingsbereik van de Nederlandstalige scholen is groter, omdat het aantal aangeboden plaatsen beperkter is en het aandeel uit Vlaanderen afkomstige leerlingen potentieel groter is. In de wijken waar het aanbod overwegend Nederlandstalig is, zal het wervingsbereik dus potentieel

groter zijn (bijvoorbeeld de wijken Industrie Birmingham en Scheut in Sint-Jans-Molenbeek);

- Specifieke onderwijscategorieën: de scholen kunnen algemeen, beroeps- of technisch onderwijs bieden. De opties kunnen eveneens verschillen, hetgeen invloed kan hebben op hun wervingsbereik: hoe zeldzamer de opties zijn, hoe groter het wervingsbereik. Hetzelfde geldt voor scholen met bijzonder onderwijs of alternerend onderwijs. Dat geldt bijvoorbeeld voor de wijk Berckmans-Munthof waar een van de twee scholen een CEFA is en de wijk Transvaal, waar er twee scholen voor bijzonder onderwijs zijn.

Specifieke kenmerken van het Franstalig en Nederlandstalig onderwijs

Het specifieke wervingsbereik van de Franstalige scholen ligt vrij dicht bij het totale bereik door het grote aandeel van dit onderwijs in het gehele aanbod in het Brussels Gewest (kaart SA2).

Kaart SA3 met betrekking tot het Nederlandstalige onderwijs is heel anders en onderscheidt zich door:

- het kleine aanbod, voor in het hele zuidelijke en oostelijke gedeelte van het Brussels Gewest, waar het aanbod voornamelijk geconcentreerd is rond de lijn die loopt over de gemeentegrens tussen Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe;
- het grotere wervingsbereik van de Nederlandstalige scholen in algemene zin (als gevolg van een lokale vraag die kleiner is dan het aanbod en voor een deel gericht is op de Nederlandstaligen die in Vlaanderen wonen).

In bepaalde wijken hebben de scholen echter een kleiner wervingsbereik, in het bijzonder bepaalde scholen die in of vlakbij gebieden liggen met een tekort (kaart SA1). In deze wijken compenseren de plaatsen in de Nederlandstalige scholen wellicht gedeeltelijk het tekort in de Franstalige scholen.

Wervingsbereik en onderwijsgebieden

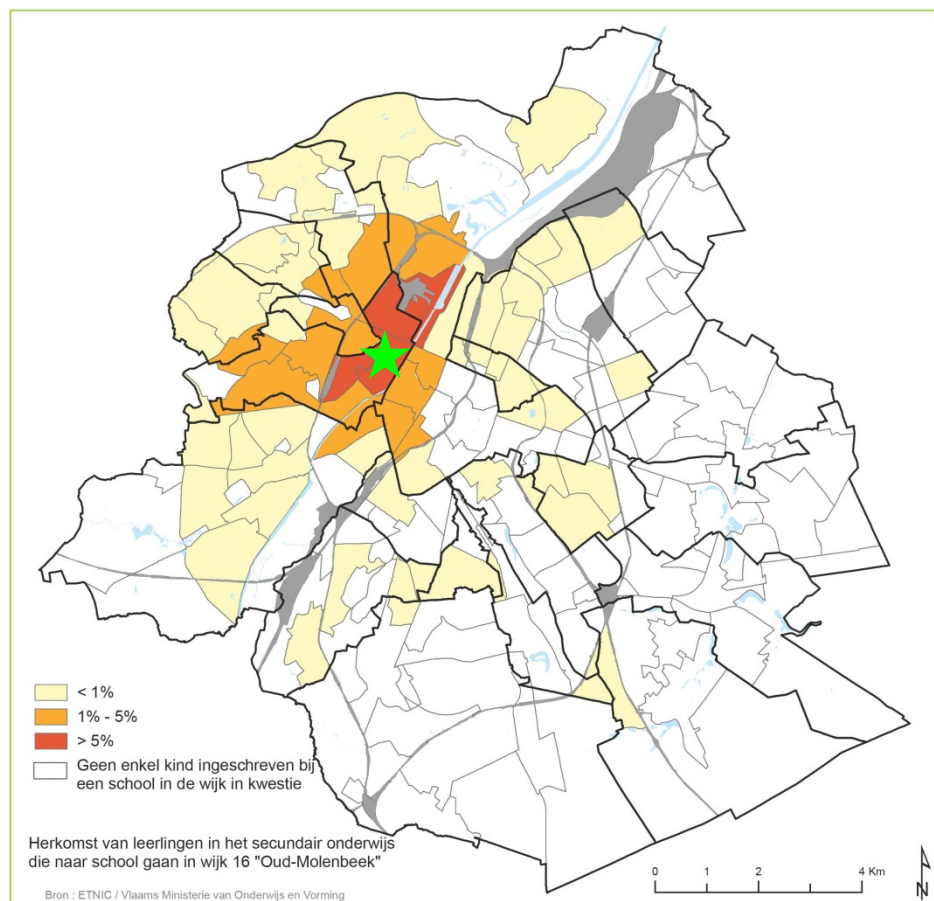
Het is interessant om te zien dat zelfs bij scholen met een groot wervingsbereik de nabijheid een bepalende factor blijft voor de schoolkeuze.

De resultaten van het recente onderzoek naar schoolroutes⁴ wijzen daar ook op. Uit onderzoeken bij twee scholen blijkt het volgende:

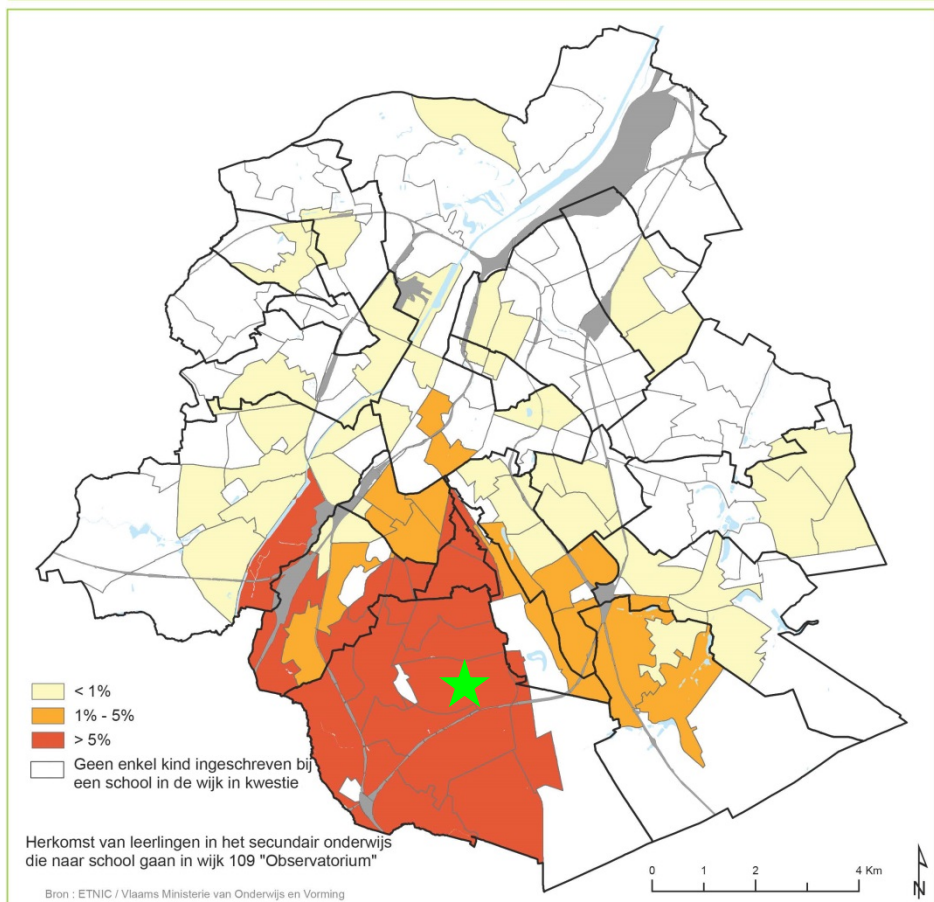
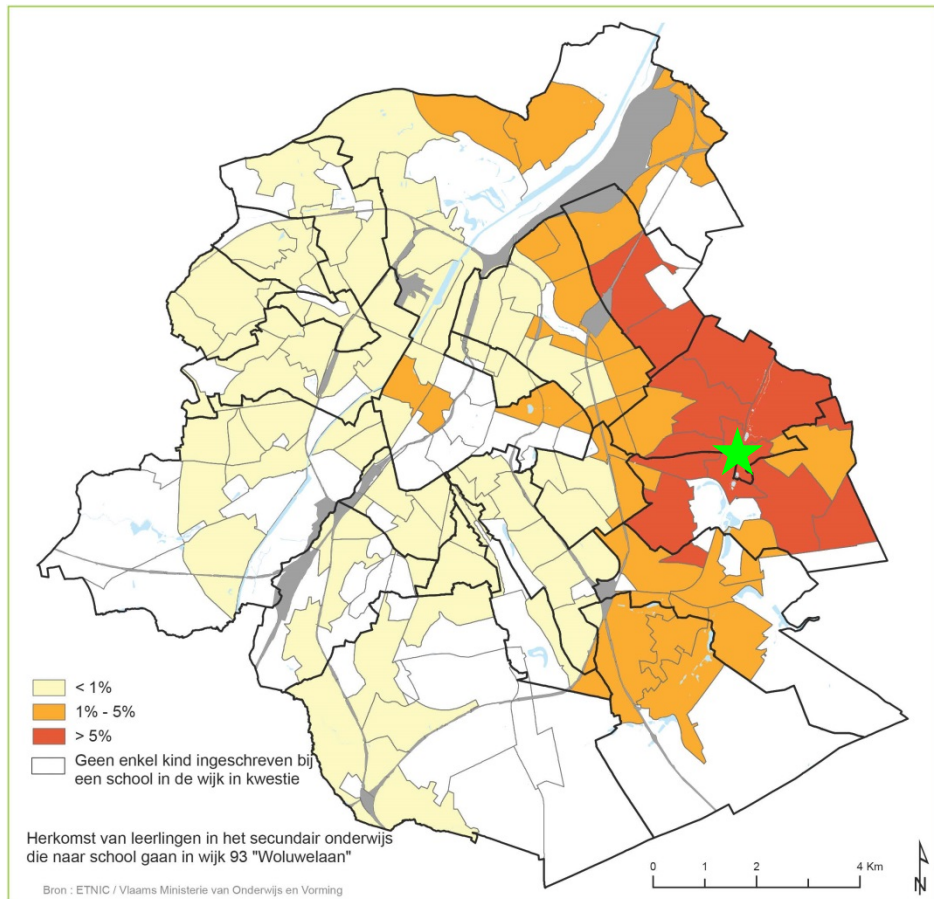
- de gemiddelde afstand domicileel-schoon bedroeg 1,2 km voor een 6e klas van het secundair onderwijs op een school in Anderlecht en 3 km voor een 6e klas van een school in Laken;
- de stedelijke barrières beperken het wervingsbereik.

Bij wijze van oefening hebben wij het wervingsbereik in kaart gebracht van scholen in drie wijken met een verschillende sociaaleconomische achtergrond.

Als indicator is gekozen voor het aandeel jongeren uit elke wijk van het gewest die naar een van de scholen in de onderzochte onderwijswijk gaan, ten opzichte van totale aantal jongeren op een Brusselse secundaire school. Hoe hoger dit percentage, hoe groter het bereik van de school in de wijk.

⁴ RIBIERO DE SOUZA A., CARTES LEAL V., Les chemins de l'école : déplacements scolaires dans la Région de Bruxelles-Capitale, Presses Universitaires de Louvain-UCL, Leuven 2005.

Uit deze kaarten blijkt dat de volgende elementen bepalend zijn voor het wervingsbereik van de scholen in deze wijken:

- nabijheid: het bereik van secundaire scholen neemt af naarmate de afstand groter wordt. Een straal van ongeveer 3 tot 4 km is de bepalende factor voor het wervingsbereik van een secundaire school;
- stedelijke barrières: zo wordt het bereik van de scholen in Ukkel beperkt door de aanwezigheid van het Ter Kamerenbos en de spoorweg;
- sociaaleconomisch profiel van de wijk waar de scholen staan.

Conclusie - Wervingsbereik

Het wervingsbereik van secundaire scholen is gemiddeld beduidend groter dan bij kleuterscholen en lagere scholen. De schoolmobiliteit is dus veel groter bij dit onderwijsniveau. Er zijn diverse factoren die deze situatie verklaren:

- jongeren zijn autonomer in hun verplaatsingen dan scholieren;
- het aantal scholen is kleiner;
- het aanbod is specifiek en afwisselender (technisch, beroepsopleiding, algemeen, Franstalig, Nederlandstalig, ...);
- de ouders zijn veeleisender in de schoolkeuze naarmate hun kind ouder is.

Zoals al eerder benadrukt zijn de nabijheid (2 tot 3 km) en de stedelijke barrières bepalende factoren voor het wervingsbereik van secundaire scholen. Niet alle wijken gedragen zich echter op dezelfde manier. De omvang van het wervingsbereik van secundaire scholen hangt namelijk vooral af van:

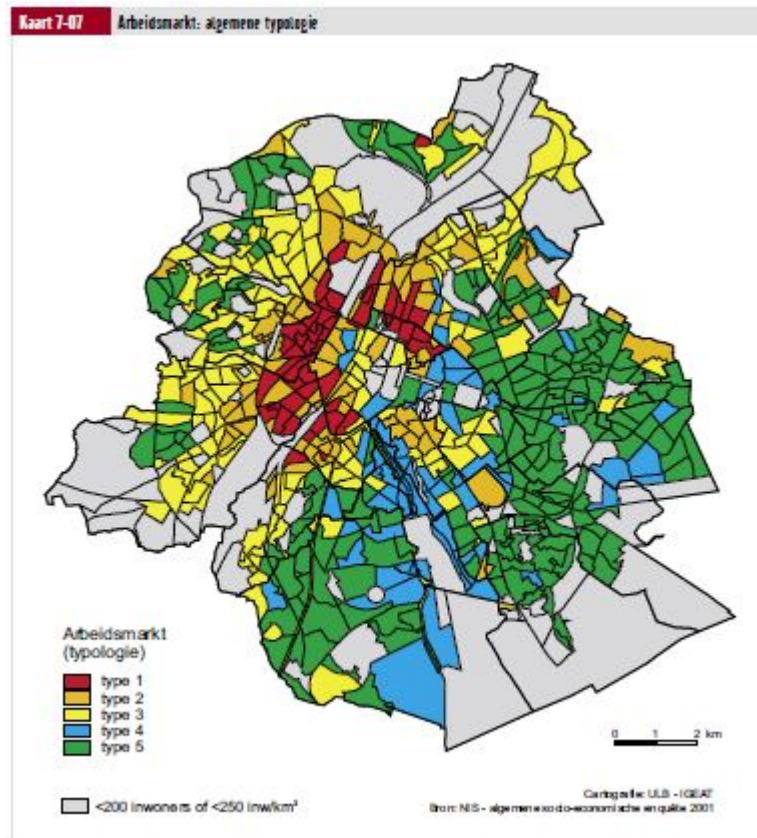
- het sociaaleconomische en stedenbouwkundige profiel van de wijken waar de scholen staan;
- het feit dat er een overaanbod of een tekort is ten opzichte van de lokale potentiële vraag.

Wanneer we de onderstaande kaart van de algemene typologie van de arbeidsmarkt⁵ – die een indicatie geeft van het sociaaleconomische profiel van wijken – vergelijken met de kaart van het aandeel leerlingen in het secundair onderwijs dat in de buurt van de schoolwijk woont (kaart SA1), dan zien we het volgende patroon:

- de scholen in het zuiden en oosten van het Brussels Gewest, dus van het gebied met een betere sociaaleconomische situatie, hebben over het algemeen een uitgestrekt wervingsbereik;
- de scholen in de kwetsbaarste wijken hebben een meer lokaal wervingsbereik;
- de scholen in de wijken met een meer gemiddeld sociaaleconomisch profiel kennen over het algemeen een situatie die daar tussenin ligt.

Deze correlatie is ook vastgesteld in het kleuter- en lager onderwijs.

⁵ Het gaat om een typologie van de statistische sectoren in Brussel gezien vanuit de integratie op de arbeidsmarkt. De werkgelegenheid speelt namelijk een essentiële rol in het proces van sociale differentiatie en weerspiegelt en versterkt de belangrijkste sociale en ruimtelijke breuklijnen in het stadsweefsel. Deze typologie is gebaseerd op 5 indicatoren: het percentage actieve vrouwen, het werkloosheidspercentage, het percentage contracten van onbepaalde duur, het % laaggeschoolde werknemers en het % arbeiders. De typologie definieert vijf categorieën, van het sociaaleconomisch kwetsbaarste type (type 1) tot het meest begunstigde (type 5).

Arbeidsmarkt: algemene typologie - Welzijns- en gezondheidsatlas (2006)

Hoe hoger het sociaaleconomische niveau van de bevolking van een wijk, hoe groter in het algemeen het aandeel daar schoolgaande leerlingen is die niet in de buurt van deze wijk gedomicilieerd zijn. Schematisch weergegeven en in gewone taal: de 'goede' wijken trekken relatief meer leerlingen van buitenaf dan de 'minder goede' wijken.

In de meer welgestelde wijken is het bereik van scholen lokaler wanneer het aantal aangeboden plaatsen lager is dan de lokale vraag, omdat zij geen plaats hebben voor leerlingen uit andere wijken – en omgekeerd.

In de meer achtergestelde wijken hebben de scholen een kleiner wervingsbereik, enerzijds omdat het aantal aangeboden plaatsen onvoldoende is, maar ook omdat de reputatie van de scholen vaak geassocieerd wordt met die van de wijk. Deze situatie veroorzaakt segregatie in het onderwijs door de concentratie van jongeren uit het achterstandsgebied. De scholen worden dan gezien als 'getto's', waar de ouders van minder welgestelde wijken in de buurt hun kind liever niet inschrijven als ze daartoe de mogelijkheid hebben.

Een mix is echter gunstig voor succes in het onderwijs en zou heilzaam zijn voor alle leerlingen, zoals met name uit de PISA-onderzoeken blijkt. Daardoor zien we een vicieuze cirkel die al op eenvoudige wijze doorbroken zou kunnen worden door het aantal plaatsen in de scholen in deze wijken te vergroten.

Het is interessant om op te merken dat, ongeacht het onderwijsniveau en het feit dat het aandeel in de buurt wonende leerlingen afneemt, de patronen voor het wervingsbereik gelijk blijven.

Er zijn ook andere factoren die meer specifiek van invloed kunnen zijn op de omvang van het wervingsbereik van scholen. Daarbij gaat het om:

- De reputatie van scholen (die vaak geassocieerd wordt met het sociaaleconomische profiel van de wijk);
- De nabijheid van belangrijke stations of in meer algemene zin de goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer;
- De toegepaste onderwijsmethode en de specifieke kenmerken van het aanbod;
- De verhouding van de Nederlands- en Franstalige plaatsen in het totaalaanbod in de wijk.

Schoolbezoek van leerlingen in het secundair onderwijs

In het Brussels Gewest gaat 35% van de leerlingen die naar een Brusselse secundaire school gaan naar een school in de wijk waar zij gedomicilieerd zijn of een aangrenzende wijk⁶, dus slechts iets meer dan een derde van de leerlingen. Daarentegen gaat bijna twee derde (65%) naar een school elders in het Brussels Gewest. Deze cijfers contrasteren dus met wat we gezien hebben bij het kleuteronderwijs (72% van de leerlingen gaat naar een school 'dicht bij' hun domicilie) en bij het lager onderwijs (66%).

Twee factoren, die tegelijkertijd spelen, kunnen deze constatering verklaren:

- de schoolmobiliteit is groter doordat de jongeren autonomer zijn en doordat de schoolkeuze gericht is (afhankelijk van het type onderwijs, de opties, de reputatie...);
- het aantal secundaire scholen is kleiner en de geografische dekking is minder volledig, wat verplaatsingen over een grotere afstand nodig maakt.

Deze percentages vormen het 'percentage lokaal schoolbezoek'. Hoe hoger het percentage, hoe groter het aantal jongeren dat naar een secundaire school relatief dicht bij hun domicilie gaat.

Het lokale schoolbezoek voor wijk A wordt als volgt berekend:

$$\frac{\text{Aantal leerlingen in het secundair onderwijs dat gedomicilieerd is in wijk A en in die wijk of in een aangrenzende wijk naar een secundaire school gaat}}{\text{aantal secundaire schoolleerlingen dat gedomicilieerd is in wijk A}} \times 100$$

In termen van lokaal schoolbezoek en dus de nabijheid van de plaats van de school ten opzichte van de plaats van domicilie maken wij voor het onderzoek een onderscheid tussen de wijken, op basis van het gemiddelde percentage in Brussel⁷:

- de wijken waar een aanzienlijke minderheid van de leerlingen naar een school in de relatieve **nabijheid** van hun domicilie gaat: het gaat om wijken waar het lokale schoolbezoek hoger is dan 35%, een percentage dat in bepaalde wijken zelfs hoger kan zijn dan 50%, in het rood weergegeven op kaart **SB1**;
- de wijken waar een grote meerderheid van de leerlingen naar een school gaat die **ver** van hun domicilie ligt: het betreft de wijken waar het lokale schoolbezoek lager

⁶ Een jongere kan dichter bij een school in een naburige wijk gedomicilieerd zijn (en die school bezoeken) dan bij een school in zijn eigen wijk. Dit is daadwerkelijk het geval wanneer deze twee plekken dicht bij de grens tussen die wijken liggen. Om dergelijke situaties van nabijheid niet uit te sluiten, is deze dus uitgebreid met de aangrenzende wijken.

⁷ Dit gemiddelde van 35% dient gelegd te worden naast de lokale herkomstgraad (met betrekking tot het wervingsbereik, zie hierboven) van 26%. De herkomst is die van alle leerlingen die zijn ingeschreven in het Brussels Gewest, ongeacht hun plaats van domicilie; het schoolbezoek is dat van alle in het Brussels Gewest gedomicilieerde leerlingen (en ingeschreven in het Brussels Gewest). Hierdoor worden in de herkomstgraad de in het Brussels Gewest gedomicilieerde leerlingen meegeteld, net als bij het schoolbezoek; maar daarnaast zijn in de herkomstgraad, in tegenstelling tot het schoolbezoekpercentage, ook de leerlingen van Brusselse scholen meegeteld die gedomicilieerd zijn buiten het gewest, waardoor de waarde van de noemer toeneemt en dus het gemiddelde afneemt.

is dan 35%. De wijken waar het percentage lager is dan 20 % worden op de kaart in donkerblauw aangegeven.

Wijken waar een relatief groot deel van de leerlingen naar een school dicht bij hun domicilie gaat

De overzichtskaart van het schoolbezoek (SB1) toont een veel complexer patroon dan bij het wervingsbereik van scholen. De sterke negatieve samenhang tussen sociaaleconomisch niveau en lokale herkomstgraad is niet terug te zien in het percentage lokaal schoolbezoek.

Er verschijnen echter duidelijk afgebakende gebieden:

- een groot aaneengesloten gebied bestaande uit wijken in de gemeenten in het oosten van het Brussels Gewest (Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-Woluwe, Oudergem, Etterbeek, Watermaal-Bosvoorde en in het zuiden van Schaarbeek);
- een gebied dat een groot gedeelte van het grondgebied van de gemeente Ukkel beslaat;
- een gebied in het noorden van het Brussels Gewest met daarin de wijken Laken, Neder-Over-Heembeek, Ganshoren, Koekelberg en Jette;
- de wijken in de tweede kroon in Anderlecht;
- de Vijfhoek;
- sommige wijken in de eerste kroon (Anderlecht en Elsene, Sint-Joost-Ten-Node, Schaarbeek).

1. Het gebied in het oosten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Veruit de meeste van deze wijken worden gekenmerkt door een hoger sociaaleconomisch niveau dan het Brusselse gemiddelde. Daarom valt te verwachten dat de schoolmobiliteit er groter is, hetzij omdat de ouders een secundaire school zoeken die het beste bij hun verwachtingen past, hetzij omdat zij beter op de hoogte zijn van het gewestelijk grondgebied en het scholenaanbod, hetzij omdat zij ervoor kiezen om hun kind in te schrijven bij een school dicht bij hun werk dat vaak dicht bij het centrum ligt.

Toch zien we dat ten opzichte van het gewestelijk gemiddelde een groot deel van de jongeren uit deze wijken naar een secundaire school gaat in de buurt van hun domicilie, omdat de daar aanwezige scholen voldoen aan hun verwachtingen. Daarvoor zijn verschillende verklaringen mogelijk:

- Mensen hebben de neiging om binnen hun 'eigen milieu' te willen blijven, wat leidt tot sociaalruimtelijke segregatie en het vermijden van bevolkingscategorieën van een ander sociaaleconomisch niveau. Hier betekent dit dat ouders hun kinderen inschrijven in scholen die bezocht worden door welvarende bevolkingsgroepen;
- Het aanbod in deze wijken is overvloedig en in de meeste is er een overschot, soms zelfs aanzienlijk, ten opzichte van de potentiële vraag. Bovendien is de reputatie over het algemeen goed, omdat deze meestal gelijk oploopt met die van de wijk waar deze jongeren wonen.

De lijn die loopt over de gemeentegrens tussen Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe tot Etterbeek, waarvan hiervoor al is vastgesteld dat de daar aanwezige scholen een groot wervingsbereik hebben, komt opnieuw duidelijk naar voren.

Langs deze lijn hebben de scholen een goede reputatie en het aantal aangeboden plaatsen is groot, hetgeen verklaart waarom de in deze wijken gedomicilieerde jongeren daar ook naar school gaan.

2. Gebied in Ukkel

In een groot deel van Ukkel is het gedeelte van de in een wijk gedomicilieerde leerlingen dat naar een school in de buurt gaat eveneens relatief groot.

Hier doet zich hetzelfde fenomeen voor: de gemeente telt scholen met een goede reputatie die in staat zijn om een groot aantal leerlingen op te vangen (Koninklijk Atheneum van Ukkel, Sint-Pieterscollege, ...). Deze scholen voldoen dus kwantitatief en kwalitatief aan de lokale vraag zodat de jongeren geen lange afstanden hoeven af te leggen om naar school te gaan.

De wijken in het zuiden van de gemeente Ukkel vormen daarop een uitzondering. Dit valt te verklaren door het feit dat de meeste scholen van groot formaat gevestigd zijn in de noordelijke helft van de gemeente, dus verder weg dan aangrenzende wijken.

3. Noordelijk gebied van het Brussels Gewest

Dit gebied bestaat hoofdzakelijk uit de wijken Laken en Neder-Over-Heembeek, wijken die aan de rand van de gewestgrens liggen en waarvan sommige in zekere zin gescheiden zijn van de rest van het gewest door het Koninklijk Domein, het Park van Laken, Ossegempark en de Heizel.

Het sociaaleconomische profiel van de bewoners van deze wijken is gemiddeld tot hoog; en het aanbod is er groter dan de potentiële vraag.

De combinatie van deze factoren verklaart zeker waarom de jongeren in deze wijken voor een relatief groot deel naar secundaire scholen in de buurt gaan.

4. Gebied van de tweede kroon in Anderlecht

Deze wijken worden gekenmerkt door een gemiddeld sociaaleconomisch profiel. In het hele gebied is het aanbod groter dan de potentiële vraag, waardoor leerlingen een plaats dicht bij huis kunnen vinden. Het aanbod lijkt dus kwantitatief en kwalitatief afgestemd op de vraag.

5. Wijken in de eerste stedelijke kroon

De wijken in dit gebied hebben een sociaaleconomisch profiel dat in het algemeen lager is dan gemiddeld in het gewest, vooral de wijken van de arme sikkels. In dit gebied zien we in het algemeen dat de leerlingen naar scholen bij hen in de buurt gaan in de wijken met voldoende plaatsen. Wanneer daarentegen het aanbod onvoldoende is, zijn ze gedwongen om een plaats verder weg te vinden.

6. Vijfhoek

In de meeste wijken in de Vijfhoek is het percentage leerlingen dat naar een school in de buurt gaat eveneens relatief groot. Het aanbod is daar inderdaad zeer overvloedig (in de meeste wijken in dit gebied is er een soms aanzienlijk overaanbod ten opzichte van de potentiële vraag) en de reputatie vaak beter dan in de naburige wijken in de arme sikkkel.

Wijken waar een meerderheid van de leerlingen naar een school ver van hun domicilie gaat

Deze wijken worden op de kaart in het blauw weergegeven. Ze liggen in verschillende gebieden van het Brussels gewestelijk grondgebied en zijn niet afhankelijk van het sociaaleconomische niveau van de wijk. Dit zien we echter minder in het oosten en zuiden van Brussel.

De meeste van deze wijken voldoen aan een van de twee volgende kenmerken (of aan beide):

- ze liggen in een gebied met een groot plaatsentekort: in de wijken waar het aanbod niet kan voldoen aan de vraag, zijn de leerlingen gedwongen om verder weg een plaats te zoeken. Dat geldt voor de gemeente Evere en het noorden van Sint-Lambrechts-Woluwe, evenals voor de wijken in het noorden en westen van de arme sikkels en de wijken die behoren tot een groot gebied in de tweede kroon in Sint-Agatha-Berchem, Sint-Jans-Molenbeek en Anderlecht;
- het aanbod is kwalitatief niet afgestemd op de vraag: bijvoorbeeld een gebied waar de meeste plaatsen worden aangeboden door het Nederlandstalige onderwijs (zoals de wijken Neerpede en Industrie Zuid).

Voor die wijken waar het aanbod niet voldoet aan de vraag – vanwege het type onderwijs en/of om kwantitatieve redenen – zijn deze kenmerken zeker bepalend voor de beslissingen van de ouders, een factor die zwaarder weegt dan sociaaleconomische of culturele factoren.

Specifieke kenmerken van het Franstalig en Nederlandstalig onderwijs

Zoals kaart **SB2** laat zien, is het lokale schoolbezoek van de Franstalige scholen ruimtelijk vergelijkbaar met de totale percentages, vanwege het grotere aandeel van dit onderwijs in het totale aanbod in het Brussels Gewest.

Kaart **SB3** met betrekking tot het Nederlandstalige onderwijs laat een duidelijk ander patroon zien. Dit wordt namelijk gekenmerkt door een tegenstelling tussen het centrum en de periferie:

- in de meeste wijken in het centrum gaan veel jongeren naar een verafgelegen school;
- in de wijken aan de gewestgrens, waar jongeren gedomicilieerd zijn die naar een Nederlandstalige school gaan (die sommige wijken niet hebben), gaat de overgrote meerderheid naar de school in de buurt van hun domicilie.

Voor dit patroon zijn de volgende verklaringen mogelijk:

- Nederlandstaligen die zich vestigen in het centrum van het gewest hebben een hoger sociaaleconomisch profiel dan de meeste inwoners van deze wijken (gentrificatie). Zij zijn echter op zoek naar scholen die bezocht worden door jongeren uit hetzelfde sociaaleconomische milieu of met een 'goede' reputatie en schrijven dus hun kind in in de meer welvarende wijken van het gewest in de tweede kroon ;
- In de tweede kroon (met name in het westen van het gewest) worden meer Nederlandstalige plaatsen aangeboden dan in de eerste kroon, hetgeen centrifugale bewegingen veroorzaakt bij de jongeren⁸.

⁸ In dat opzicht laat kaart **SC2** - die het aandeel in de wijk schoolgaande leerlingen weergeeft die zijn ingeschreven op een Nederlandstalig school - een relatieve specialisatie zien van de wijken in de buurt van de gewestgrens in het westen. Kaart **SC3** van de kinderen die naar het Nederlandstalig onderwijs gaan, toont juist de plaatsen van domicilie dicht bij het centrum van het gewest.

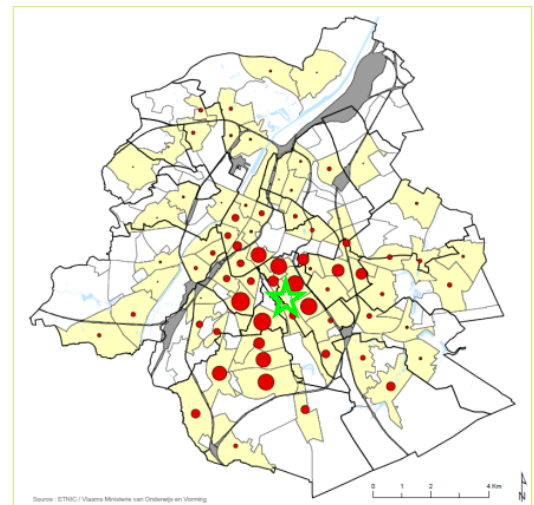
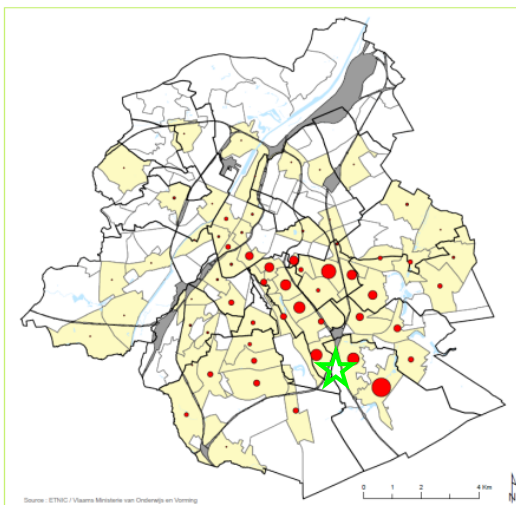
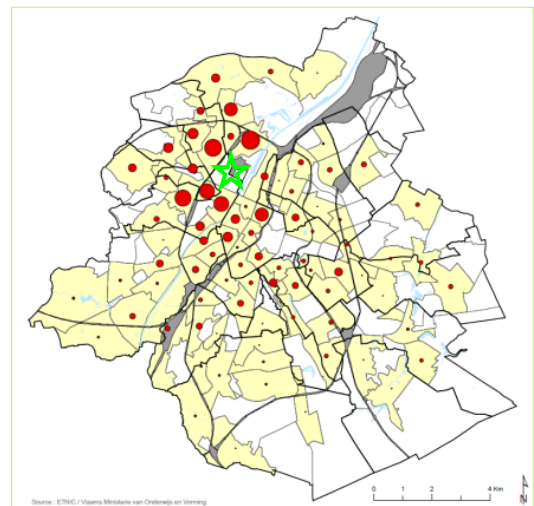
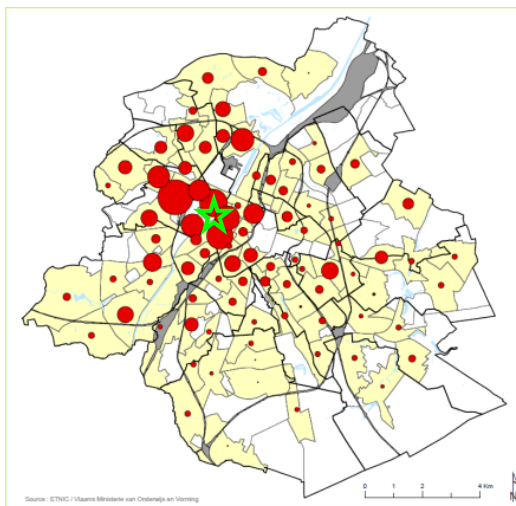
Conclusie - Schoolbezoek

De kaarten hieronder tonen de gebieden waar leerlingen die gedomicilieerd zijn in vier wijken (gemarkeerd met een groene ster) naar school gaan. De rode punten staan voor de wijken waar zij naar school gaan. De grootte van de punt is evenredig aan het aantal leerlingen.

De gebieden waar de leerlingen naar school gaan liggen rond de wijk van domicilie en beslaan slechts een deel van het grondgebied van het gewest. Ook al zijn deze gebieden duidelijk uitgestrekter dan bij het lager onderwijs, zien we toch een verband tussen de plaats van domicilie en de plaats van het schoolbezoek.

Het criterium van nabijheid blijft dus een bepalende factor voor de keuze voor de secundaire school (hetgeen duidelijker is bij het Franstalige onderwijs waar het aanbod beter verdeeld is) en dat geldt voor alle sociale klassen.

Op basis van de kaarten en de onderzoeken over dit onderwerp kunnen we een straal van 2 tot 3 km rond de plaats van domicilie definiëren, die echter begrensd kan worden door stedelijke barrières.

Wijken waar jongeren naar school gaan die gedomicilieerd zijn in de wijk met de groene ster

Bron : Etnic / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

Deze constatering moet ten aanzien van de sociale klassen echter genuanceerd worden met de volgende observatie: de inwoners van sociaaleconomisch welvarende wijken, die theoretisch gekenmerkt worden door een grotere schoolmobiliteit, schrijven hun kind ook in de buurt van hun domicilie in, maar alleen indien zij een school vinden die bezocht wordt door jongeren uit hetzelfde milieu.

Naast de nabijheid speelt dus het fenomeen van het 'eigen milieu' een bepalende rol voor deze categorie van de bevolking, wanneer de middelen voor mobiliteit dit toelaten. De jongeren die in deze wijken wonen gaan niet of heel weinig naar scholen in wijken met een duidelijk lager sociaaleconomisch niveau.

Wanneer echter minder bedeelde bevolkingsgroepen naar een school ver van het domicilie gaan, heeft dat meestal niet te maken met een keuze van de bewoners zelf, maar met een beperking van het aanbod. Deze mobiliteit kan daarnaast ook het gevolg zijn van de wens om te stijgen op de sociale ladder, door een kind in te schrijven in een school die bezocht wordt door hogere sociaaleconomische klassen. Zo zien we dat sommige jongeren die gedomicilieerd zijn in Laag-Molenbeek naar scholen in het oosten van het gewest gaan. Om onderscheid te maken tussen mobiliteit als gevolg van tekorten en als gevolg van de wens om te stijgen op de sociale ladder zouden er kwalitatieve onderzoeken moeten worden uitgevoerd.

Het feit blijft bestaan dat het schrijnend tekort aan plaatsen in bepaalde achterstandswijken de vorming van zgn. concentratiescholen bevordert. Deze scholen worden immers met name bezocht door leerlingen die hun ouders niet konden inschrijven in sociaal meer gemengde scholen. Met een groter aantal plaatsen dan de behoefte zou er een mix kunnen ontstaan binnen de scholen van deze wijken.

Naast de invloed van de nabijheid en de sociaaleconomische kenmerken van de thuis- en schoolwijken zal het gebied waar jongeren naar school gaan meer of minder uitgestrekt zijn afhankelijk van de volgende factoren:

- de kwantitatieve afstemming van het lokale aanbod op de lokale vraag: indien het lokale aanbod tekortschiet, moeten de jongeren een verder weg gelegen school zoeken;
- de kwalitatieve afstemming van het lokale aanbod op de lokale vraag: indien het aanbod niet wordt afgestemd op de verwachtingen, moeten de jongeren een verder weg gelegen school zoeken.

Methodologische toelichting

1. DE GEGEVENS

a) Belangrijkste gegevens

Franstalig onderwijs

De gegevens die gebruikt zijn voor het beschrijven van het wervingsbereik van scholen en de kenmerken van het schoolbezoek van in Brussel gedomicilieerde kinderen voor de Franse Gemeenschap zijn geleverd door **ETNIC over het schooljaar 2009-2010**.

Deze gegevens worden gepresenteerd in de vorm van een tabel met 11 variabelen.

quartier_scol	Wijk van de school, volgens de Monitoring (tussen 1 en 917)
quartier_dom	Wijk van domicilie, volgens de Monitoring (tussen 1 en 917)
CO_NIVEAU	Onderwijsniveau, M (kleuter) of P (lager)
CO_FORME	Gewoon of buitengewoon
(1) meme secteur	Voor een gegeven wijk: aantal kinderen die in dezelfde statistische sector naar school gaan als hun domicilie
(2) meme quartier	Voor een gegeven wijk: aantal kinderen die in dezelfde wijk naar school gaan als hun domicilie
(3) meme commune	Voor een gegeven wijk: aantal kinderen die in dezelfde gemeente naar school gaan als hun domicilie
(4) Région Bruxelles-Capitale	Voor een gegeven wijk: aantal kinderen die naar school gaan in de wijk en gedomicilieerd zijn in een andere gemeente van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
(5) Région wallonne	Voor een gegeven wijk: aantal kinderen die naar school gaan in de wijk en gedomicilieerd zijn in het Waals Gewest
(6) Région flamande	Voor een gegeven wijk: aantal kinderen die naar school gaan in de wijk en gedomicilieerd zijn in het Vlaams Gewest
(7) Hors_BE	Voor een gegeven wijk: aantal kinderen die naar school gaan in de wijk en gedomicilieerd zijn buiten België

De administratieve telling van de Franse Gemeenschap vindt plaats op 15 januari van het referentiejaar, dus in dit geval op 15 januari 2010.

We vermelden dat de gegevens over de plaats van de school rekening houden met eventuele verschillende vestigingen van één school. Als er drie vestigingen zijn in drie verschillende wijken, dan is het aantal leerlingen dan ook verdeeld over die drie vestigingen (en niet gecentraliseerd op de hoofdvestiging).

Nederlandstalig onderwijs

De gegevens die gebruikt zijn voor het beschrijven van het wervingsbereik van scholen en de kenmerken van het schoolbezoek van in Brussel gedomicilieerde kinderen voor de Vlaamse Gemeenschap zijn geleverd door **het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming over het schooljaar 2009-2010**.

Deze gegevens worden gepresenteerd in de vorm van een tabel met 10 variabelen.

schoolnr	Code die de school identificeert
schoolnaam	Naam van de school
Nr vestiging	Nummer van de vestiging van de school (bij meerdere vestigingen van één school)
adres_vestiging	Adres van de schoolvestiging
postnr	Postcode van de schoolvestiging
naam_gemeente	Gemeente van de schoolvestiging
niveau	Onderwijsniveau (kleuter of lager)
adres_leerling	Domicilieadres van de leerling
Adr_post_leerling	Domiciliepostcode van de leerling
gemeente_leerling	Domiciliiegemeente van de leerling

De gegevens over de Nederlandstalige scholen zijn per adres geleverd en niet per wijk van de Monitoring. Deze moesten dus worden opgesplitst per wijk van de Monitoring, zowel wat de plaats van schoolbezoek als de plaats van domicilie betreft. Deze splitsing was nodig om de gegevens te kunnen vergelijken met die van de Franse Gemeenschap.

Voor het secundair onderwijs bevat de verstrekte informatie eveneens deze gegevens, maar in twee aparte tabellen: een met de gegevens van iedere school; de andere met de adressen van de leerlingen (niet op naam), voor elke leerling aangevuld met identificatie van de bezochte school, om de twee tabellen te kunnen koppelen.

De administratieve telling van de Vlaamse Gemeenschap vindt plaats op 1 februari van het referentiejaar, dus in dit geval op 1 februari 2010.

b) Geldigheid van de gegevens over de inschrijving

De ontvangen gegevens betreffen alle onderwijsnetten van de twee gemeenschappen, zowel het officiële als het vrije onderwijs, confessioneel en niet-confessioneel. Het betreft dus alle erkende en gesubsidieerde of gefinancierde scholen, met uitzondering van de niet-gesubsidieerde privéscholen en internationale scholen. **Leerlingen van private of internationale scholen worden dus niet meegerekend in de cijfers.**

Daarentegen worden alle **ingeschreven leerlingen** zonder wettelijk statuut (in het bijzonder kandidaat-vluchtelingen of mensen zonder papieren) wel meegerekend.

c) Verwerking van de gegevens over de inschrijving

Voor het kleuteronderwijs en lager onderwijs wordt alleen het gewoon onderwijs onderzocht. De verzorgingsgebieden en de herkomst van leerlingen in het buitengewoon onderwijs volgen een andere ruimtelijke logica.

Bij het secundair onderwijs worden evenwel het gewoon en het buitengewoon onderwijs samengenomen omdat: 1. de verzorgingsgebieden van deze scholen sowieso uitgestrekter zijn, ongeacht het soort onderwijs; 2. de vergelijking van de resultaten met de studie van het BISA dit noodzakelijk maakt, omdat die studie geen onderscheid maakt tussen de twee onderwijsvormen⁹.

Voor alle onderwijsniveaus zijn twee soorten verwerkingen van de gegevens uitgevoerd:

- een verwerking van de woonplaats van de leerlingen die in Brussel naar school gaan;
- een verwerking van de schoollocatie van de leerlingen die zijn ingeschreven in een Brusselse school.

Op basis van deze verwerkingen werden de kaarten gemaakt waarop deze analyse steunt.

2. DE KAARTEN

Cartografie van de gegevens per wijk van de school

Er werden drie kaarten gemaakt die de herkomst van de leerlingen per wijk van de school analyseren (kaart 1, 2 en 3). De indicatoren die daarbij werden gebruikt voor elke wijk – per onderwijsniveau (kleuter, lager, secundair) – zijn het aandeel leerlingen die de scholen in de wijk bezoeken:

1. gedomicilieerd in de wijk;
2. gedomicilieerd in een aangrenzende wijk in het Brussels Gewest;
3. gedomicilieerd elders in het Brussels Gewest;
4. gedomicilieerd buiten het Brussels Gewest.

De nabijheid van de school werd als volgt gedefinieerd: de leerling is gedomicilieerd in de buurt van de school als de school zich in de wijk van het domicilie of in een aangrenzende wijk bevindt (dus de som van de indicatoren 1 en 2).

Een leerling kan dichter bij een school in een aangrenzende wijk wonen (en die school bezoeken), dan bij een school in zijn of haar wijk. Dat is het geval wanneer deze twee locaties in de buurt van de grens tussen twee wijken liggen. Om deze gevallen niet uit te sluiten, is de nabijheid van de school uitgebreid naar indicator 2.

De kaarten op basis van deze cijfers geven voor elke wijk het aandeel leerlingen binnen het onderzochte onderwijsniveau die in dezelfde wijk of een aangrenzende Brusselse wijk van hun school wonen. Dat noemen we het **percentage lokale leerlingen**.

Het gewestelijke gemiddelde van dit percentage wordt gebruikt als referentie om het volgende te kunnen onderscheiden:

⁹ *Weerslag van de demografische ontwikkeling op de schoolbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Cahiers van het BISA nr. 2, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, juni 2010.

- enerzijds (in het rood en het oranje) de wijken waarin een groter percentage dan het gewestelijke gemiddelde in de buurt van de school woont;
- anderzijds (in het donkerblauw en lichtblauw) de wijken waarin een lager percentage dan het gewestelijke gemiddelde in de buurt van de school woont.

Voor elk onderwijsniveau werden de volgende kaarten gemaakt met het percentage lokale leerlingen per wijk:

- alle scholen van de wijk;
- de Franstalige scholen van deze wijk;
- de Nederlandstalige scholen van deze wijk.

Cartografie van de gegevens per wijk van het domicilie

Er werden drie kaarten gemaakt die het schoolbezoek van de leerlingen analyseren per wijk van het domicilie (kaarten 4, 5 en 6).

De indicatoren die daarbij werden gebruikt voor elke wijk – per onderwijsniveau (kleuter, lager, secundair) – zijn het aandeel leerlingen:

1. die naar school gaan in die wijk;
2. die naar school gaan in een aangrenzende wijk in Brussel van de wijk waar ze wonen;
3. die naar school gaan elders in het Brussels Gewest.

Net zoals bij het percentage lokale leerlingen hierboven, werd de nabijheid als volgt gedefinieerd: de leerling gaat naar een school in de buurt van zijn of haar domicilie als die school zich bevindt in de wijk van domicilie of in een aangrenzende wijk daarvan (dat wil zeggen de som van de indicatoren 1 en 2).

De kaarten op basis van deze cijfers geven voor elke wijk van domicilie het aandeel leerlingen binnen het onderzochte onderwijsniveau die naar school gaan in dezelfde wijk of een aangrenzende Brusselse wijk van hun domicilie. Dat noemen we het **percentage lokaal schoolbezoek**.

Het gewestelijke gemiddelde van dit percentage wordt gebruikt als referentie om het volgende te kunnen onderscheiden:

- enerzijds (in het rood en het oranje) de wijken waarin een groter percentage dan het gewestelijke gemiddelde in de buurt van hun domicilie naar school gaat;
- anderzijds (in het donkerblauw en lichtblauw) de wijken waarin een lager percentage dan het gewestelijke gemiddelde in de buurt van hun domicilie naar school gaat.

In tegenstelling tot de analyse per wijk van de school (waarvoor we de gegevens gebruikten van de leerlingen die naar school gaan in het Brussels Gewest, terwijl ze buiten het gewest wonen), vinden we bij het lokale schoolbezoek geen indicatoren over Brusselse leerlingen die naar school gaan buiten het Brussels Gewest. De termijnen voor deze studie lieten dit

bijkomende onderzoek niet toe. Bovendien trekken de Brusselse scholen in aantallen veel meer leerlingen aan uit de andere gewesten dan omgekeerd¹⁰.

3. DE OVERIGE GEBRUIKTE GEGEVENS

Om na te gaan welke factoren bepalend zijn voor de herkomst van de leerlingen en hun schoolbezoek werden ook andere gegevens gebruikt. Deze gegevens gaan dieper in op bepaalde kenmerken van het aanbod en de vraag die de keuze van de leerlingen kunnen beïnvloeden of een impact kunnen hebben op het verzorgingsgebied van de scholen.

Relatieve opvangcapaciteit

Van elke Brusselse wijk werd de relatieve opvangcapaciteit gemeten om na te gaan of zij beschikken over voldoende plaatsen voor elk onderwijsniveau.

Dit cijfer werd verkregen door de volgende waarden te delen:

- het aantal aangeboden plaatsen (zonder de private en internationale scholen), dus het aanbod;
- door een schatting van het aantal leerlingen in de leeftijd van het onderzochte onderwijsniveau (kleuter, lager of secundair) en gedomicilieerd in Brussel, dus de potentiële vraag.

Cartografie van het aandeel Nederlandstalige leerlingen

In sommige wijken is het percentage aangeboden plaatsen in het Frans- of Nederlandstalige onderwijs heel hoog, soms tot 100% van alle plaatsen voor het onderwijsniveau in kwestie. Deze beperking van het aanbod kan bepaalde kenmerken van het schoolbezoek en de herkomst van de leerlingen verklaren, met name voor ouders die op zoek zijn naar een Franstalige school.

Er werden twee kaarten gemaakt:

- Een kaart illustreert per wijk het percentage plaatsen in het Nederlandstalig onderwijs ten opzichte van het totale aantal plaatsen voor het onderwijsniveau in kwestie (insteek volgens de plaats van de school).
- Een kaart illustreert per wijk het percentage in Brussel gedomicilieerde kinderen die naar een Nederlandstalige school gaan ten opzichte van het totale aantal in Brussel gedomicilieerde kinderen die naar een Brusselse school van het onderwijsniveau in kwestie gaan (insteek volgens plaats van het domicilie).

Deze kaarten houden dus alleen rekening met kinderen die zijn gedomicilieerd in het Brussels Gewest en naar school gaan in het Brussels Gewest. Kinderen die gedomicilieerd zijn in het Brussels Gewest en naar school gaan buiten het Brussels Gewest (met name in Vlaanderen) worden niet meegeteld.

¹⁰ Het aantal Brusselse leerlingen die naar school gaan in de twee andere gewesten is laag, maar waarschijnlijk hoger in de grenswijken dan in de rest van het Brussels Gewest. Janssens, R., Carlier, D., Van de Craen, P., 'Staten-generaal van Brussel. Synthesenota. Het onderwijs in Brussel', *Brussels Studies*, Synthesenota nr. 5, 19 januari 2009.

Sociaaleconomisch profiel van de wijken

Deze factor kan soms bepalend zijn op het niveau van de wijk van domicilie en de wijk van de school voor de keuze van de school en voor de grootte van het verzorgingsgebied van de scholen.

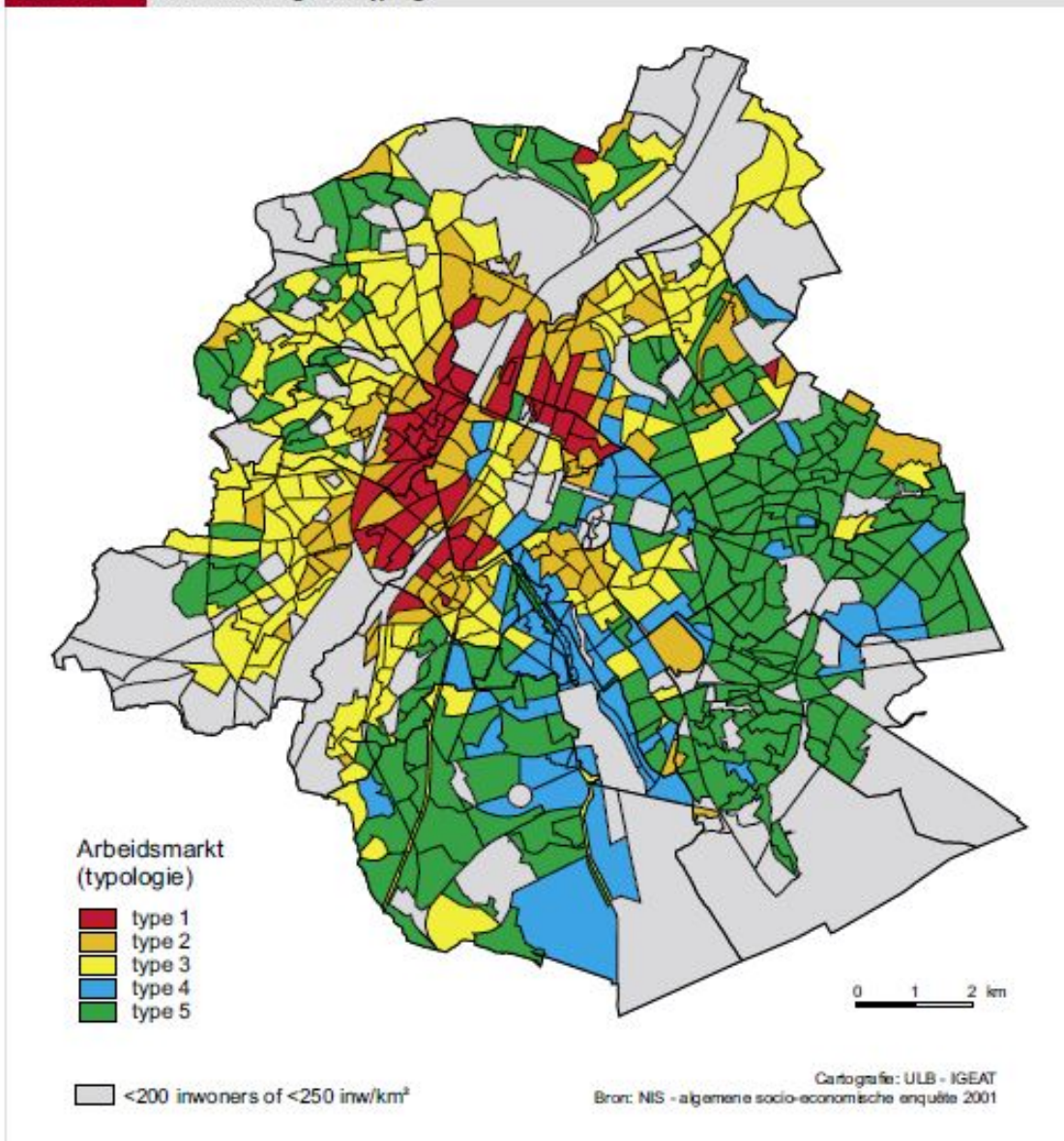
Om het sociaaleconomische profiel van de wijken te bepalen, gebruikten we de typologie van de Brusselse statistische sectoren vanuit de invalshoek van de inschakeling op de arbeidsmarkt. Die inschakeling speelt immers een essentiële rol in het sociale differentiatieproces. Het is tegelijk een weerspiegeling en (re)productie van de sociale en geografische breuklijnen die we terugvinden in het stedelijke weefsel¹¹.

Deze typologie is gebaseerd op vijf indicatoren: vrouwelijke activiteitsgraad, werkloosheidspercentage, percentage contracten van onbepaalde duur, percentage laagopgeleide werknemers en percentage arbeiders.

Zo worden vijf categorieën gedefinieerd, gaande van het minst (type 1) tot het meest (type 5) welgestelde sociaaleconomische type.

¹¹ Welzijns- en gezondheidsatlas, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2006, p.102.

Kaart 7-07 Arbeidsmarkt: algemene typologie

Tabel 7-01 Algemene typologie van de arbeidsmarkt

	gestandaardiseerde vrouwelijke activiteitsgraad*	werkloosheidsgraad**	contracten van onbepaalde duur**	laaggeschoolde werkenden**	arbeiders**
Type 1	79	189	92	155	221
Type 2	87	147	94	135	167
Type 3	108	95	100	102	104
Type 4	91	78	100	76	63
Type 5	110	60	104	70	51
Brussels Gewest	100	100	100	100	100

(*) gemiddelde van het Brussels Gewest = 100; gestandaardiseerd naar leeftijd

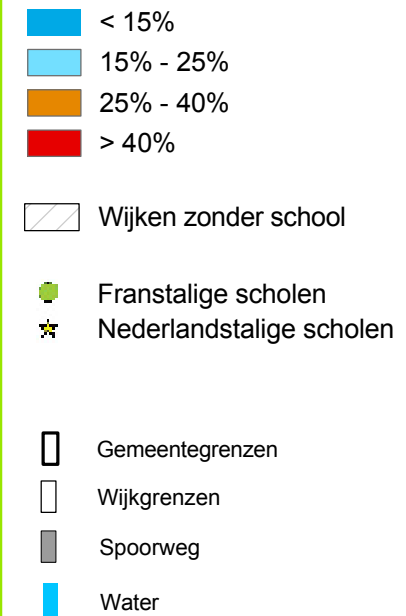
(**) gemiddelde van het Brussels Gewest = 100

Welzijns- en gezondheidsatlas (2006)

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

SECUNDAIR ONDERWIJS - KAART SA1 Analyse per wijk van de school Schooljaar 2009-2010

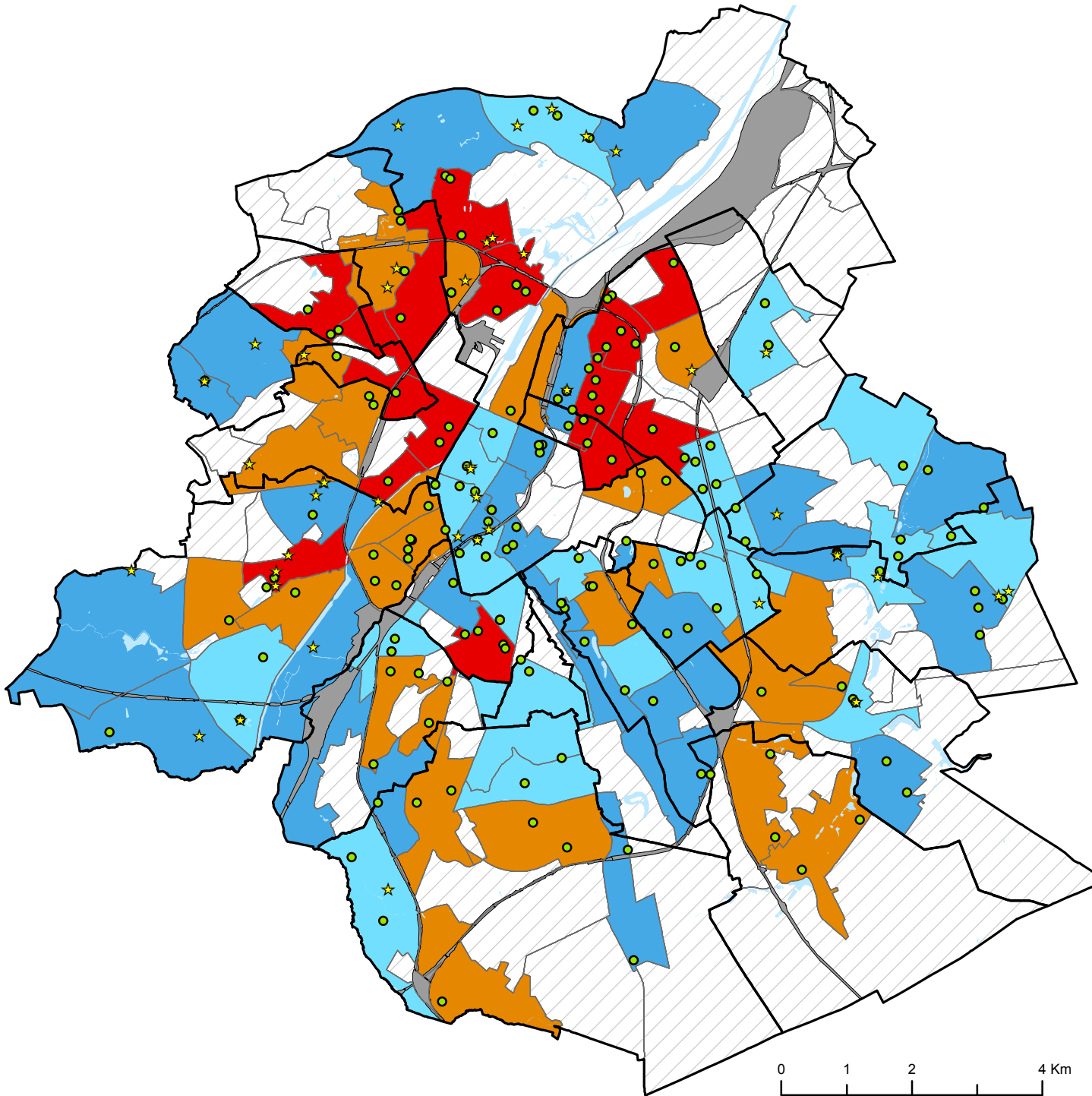
Aandeel leerlingen in het secundair onderwijs die naar school gaan in de wijk en gedomicilieerd zijn in deze of een aangrenzende wijk

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

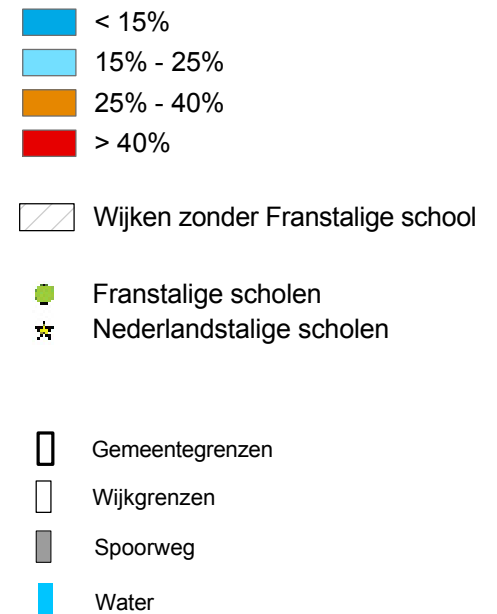
Vervaardigd met Brussels UrbIS© - Distribution & Copyright CIBG

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

FR SECUNDAIR ONDERWIJS-KAART SA2
Analyse per wijk van de school
Schooljaar 2009-2010

Aandeel leerlingen in het Franstalig
secundair onderwijs die naar school gaan
in de wijk en gedomicilieerd zijn
in deze of een aangrenzende wijk

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

0 1 2 4 Km

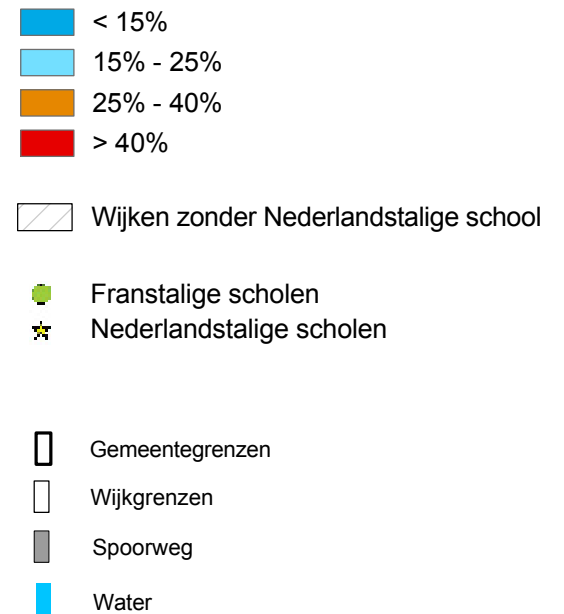

Vervaardigd met Brussels UrbIS© - Distribution & Copyright CIBG

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

NL SECUNDAIR ONDERWIJS-KAART SA3
Analyse per wijk van de school
Schooljaar 2009-2010

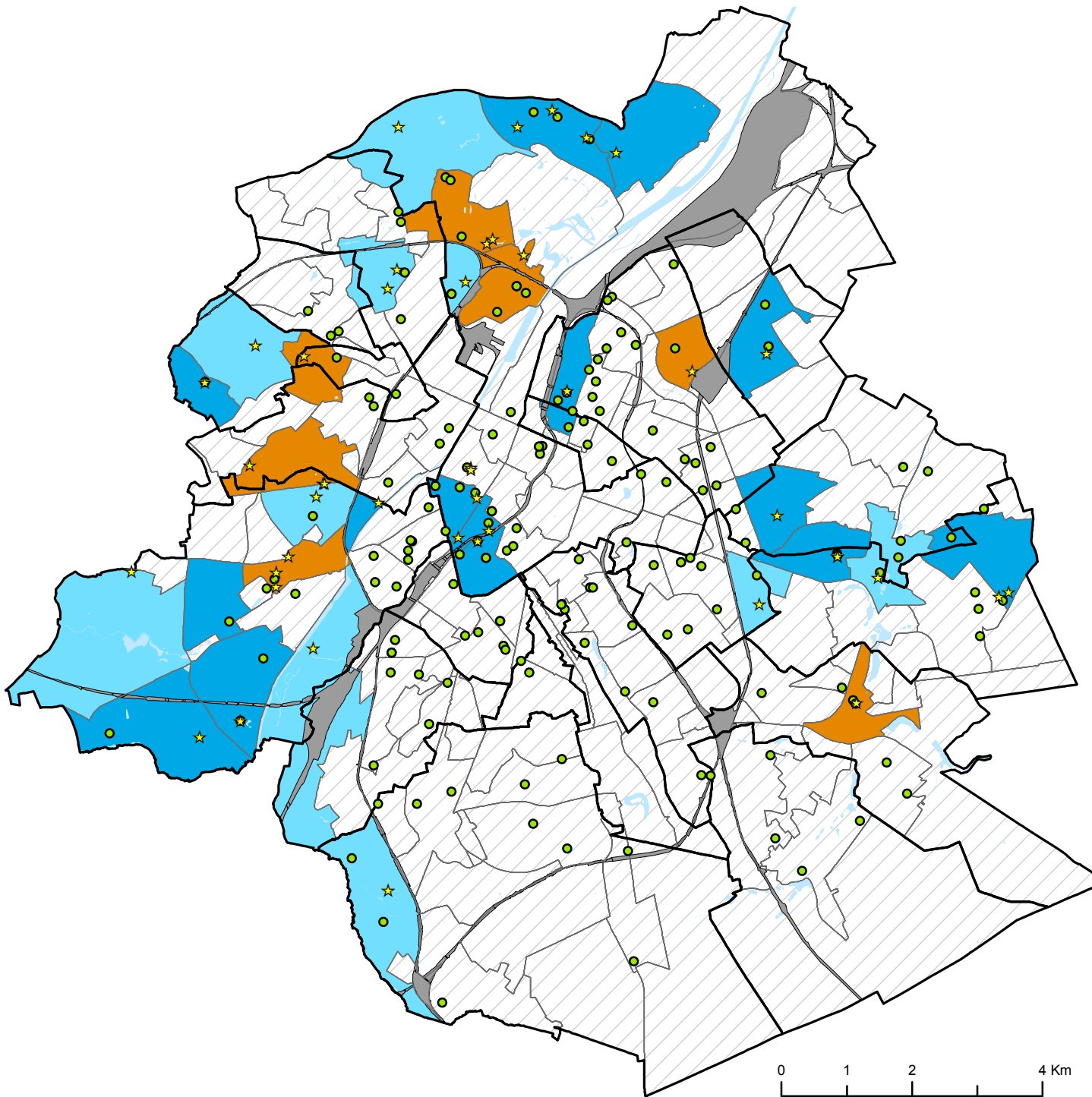
Aandeel leerlingen in het Nederlandstalig secundair onderwijs die naar school gaan in de wijk en gedomicilieerd zijn in deze of een aangrenzende wijk

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

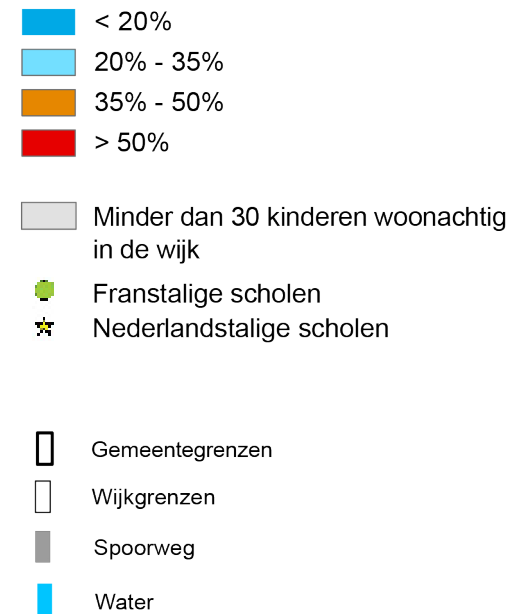
Vervaardigd met Brussels UrbIS© - Distribution & Copyright CIBG

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

SECUNDAIR ONDERWIJS - KAART SB1 Analyse per wijk van domicilie Schooljaar 2009-2010

Aandeel leerlingen in het secundair onderwijs die zijn gedomicilieerd in de wijk en naar school gaan in het Brussels Gewest, die zijn ingeschreven in een school in deze of een aangrenzende wijk

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

0 1 2 4 Km

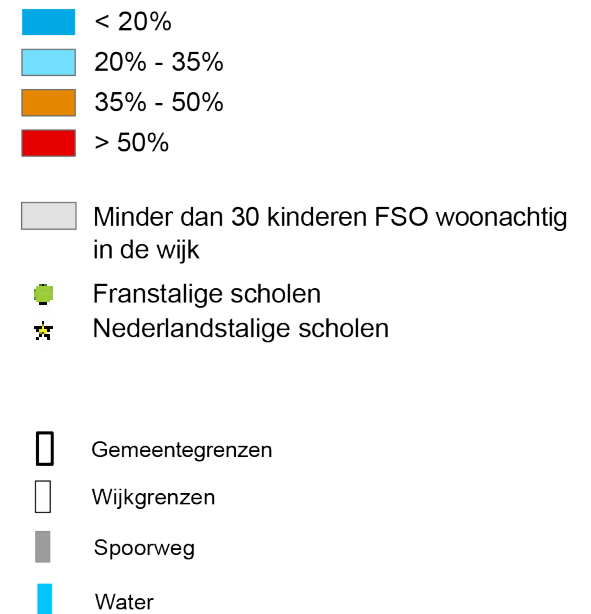

Vervaardigd met Brussels UrbIS© - Distribution & Copyright CIBG

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

FR SECUNDAIR ONDERWIJS-KAART SB2
Analyse per wijk van domicilie
Schooljaar 2009-2010

Aandeel leerlingen in het Franstalig secundair onderwijs (FSO) die zijn gedomicilieerd in de wijk en naar school gaan in het Brussels Gewest, die zijn ingeschreven in een school in deze of een aangrenzende wijk

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

0 1 2 4 Km

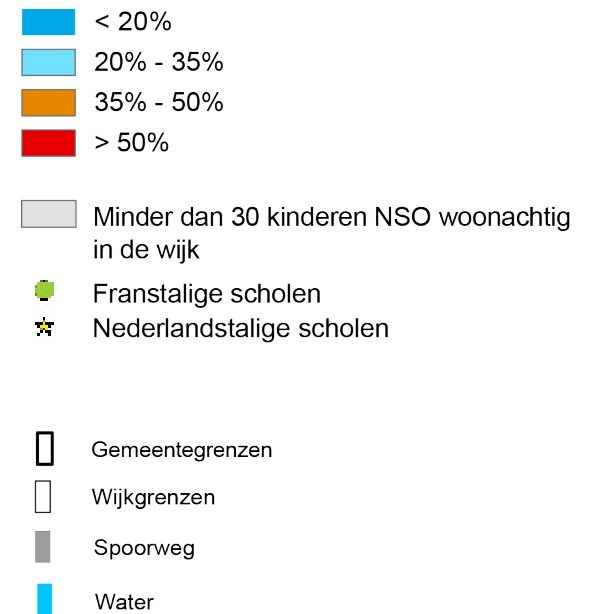

Vervaardigd met Brussels UrbIS© - Distribution & Copyright CIBG

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

NL SECUNDAIR ONDERWIJS-KAART SB3
Analyse per wijk van domicilie
Schooljaar 2009-2010

Aandeel leerlingen in het Nederlandstalig secundair onderwijs (NSO) die zijn gedomicilieerd in de wijk en naar school gaan in het Brussels Gewest, die zijn ingeschreven in een school in deze of een aangrenzende wijk

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

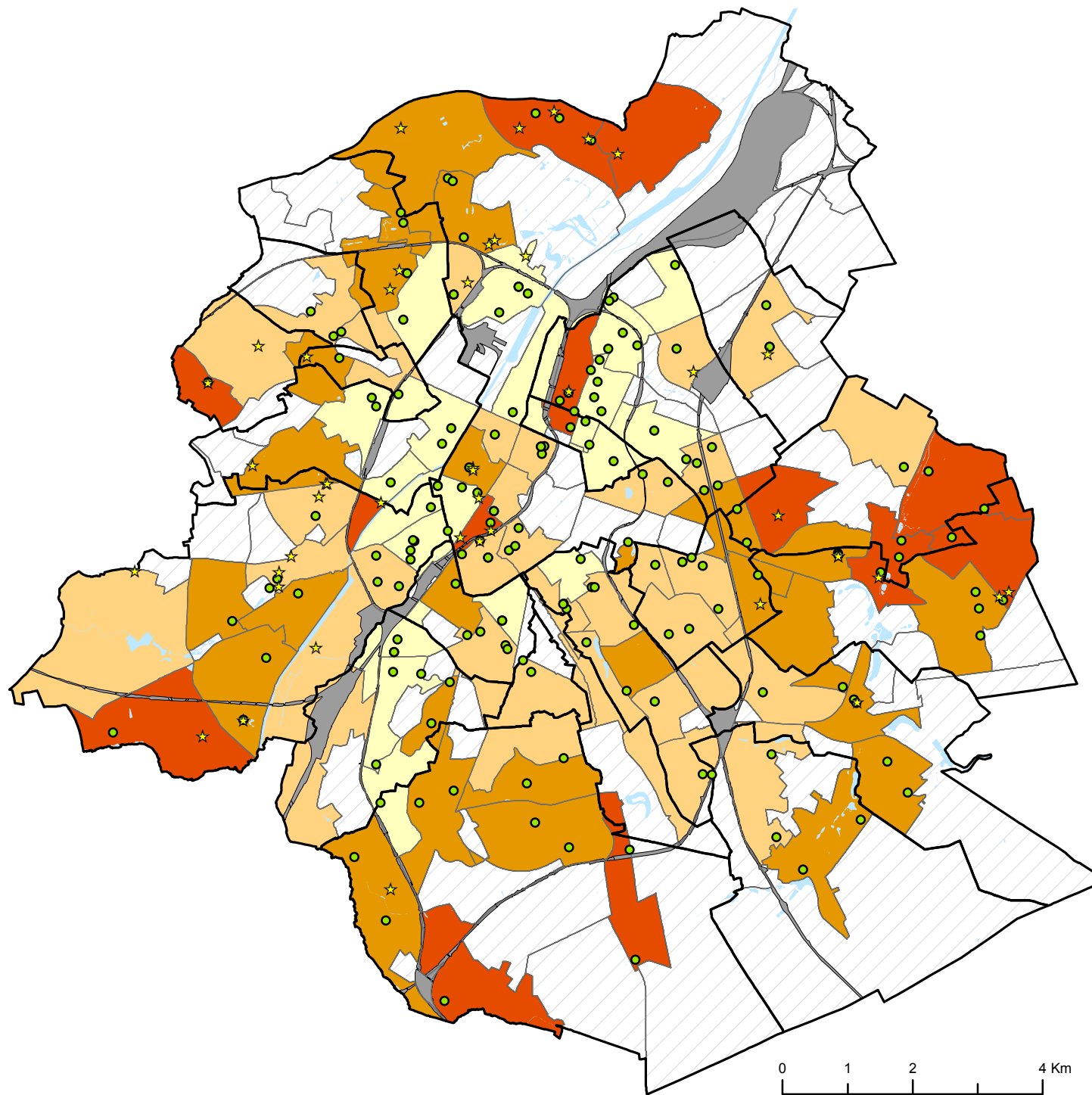
0 1 2 4 Km

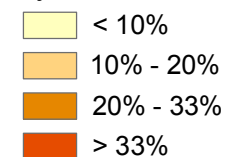
Vervaardigd met Brussels UrbIS© - Distribution & Copyright CIBG

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

SECUNDAIR ONDERWIJS - KAART SC1 Analyse per wijk van de school Schooljaar 2009-2010

Aandeel leerlingen in het secundair onderwijs die naar school gaan in de wijk en gedomicilieerd zijn buiten het Brussels Gewest

Wijken zonder school

Franstalige scholen
Nederlandstalige scholen

Gemeentegrenzen
Wijkgrenzen
Spoorweg
Water

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

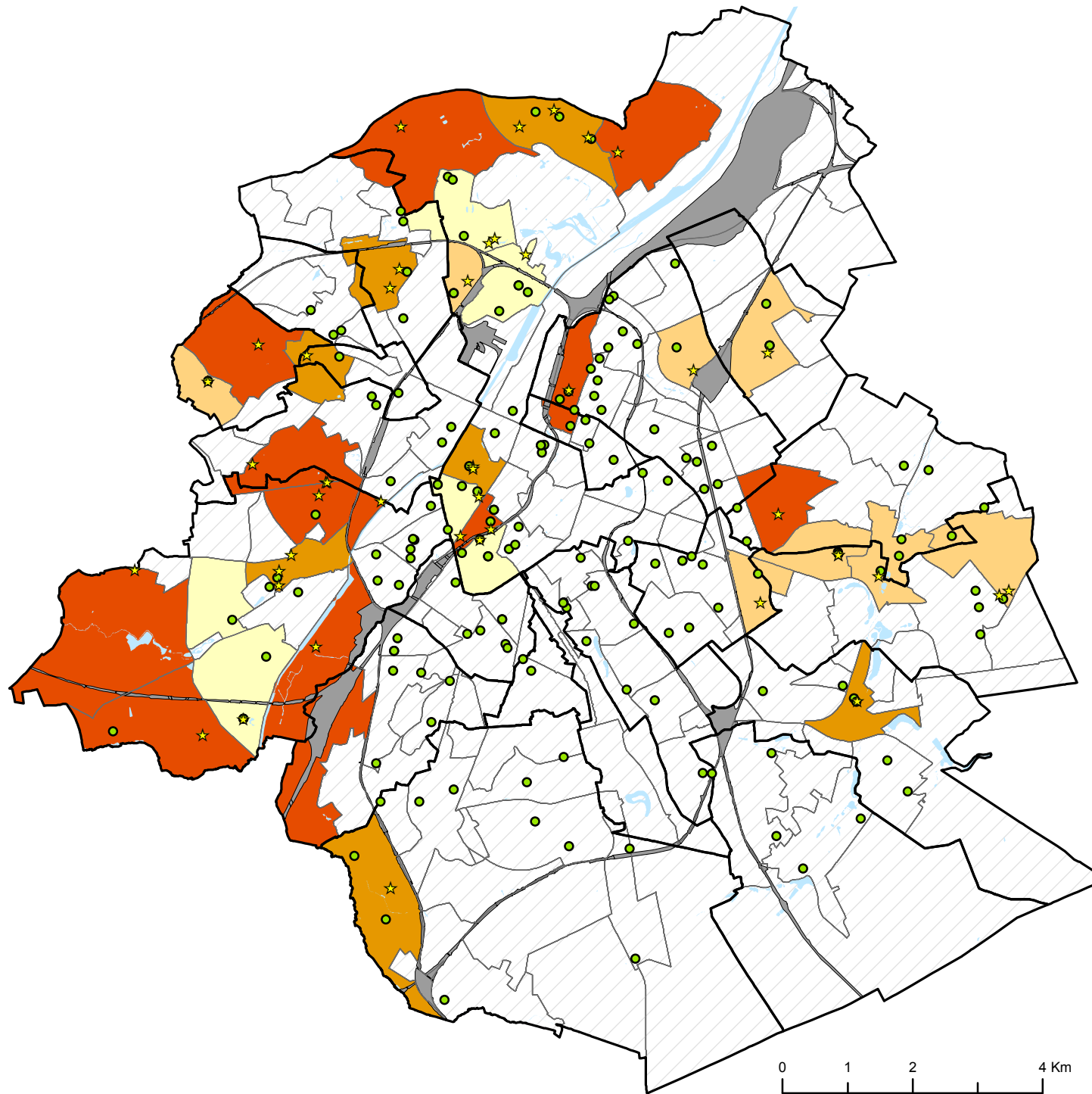
0 1 2 4 Km

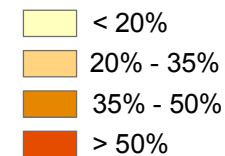
Vervaardigd met Brussels UrbIS©© - Distribution & Copyright CIBG

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

SECUNDAIR ONDERWIJS - KAART SC2 Analyse per wijk van de school Schooljaar 2009-2010

Aandeel leerlingen die naar school gaan in de wijk en zijn ingeschreven in een Nederlandstalige secundaire school

Wijken zonder Nederlandstalige school

Franstalige scholen
Nederlandstalige scholen

Gemeentegrenzen
Wijkgrenzen
Spoorweg
Water

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

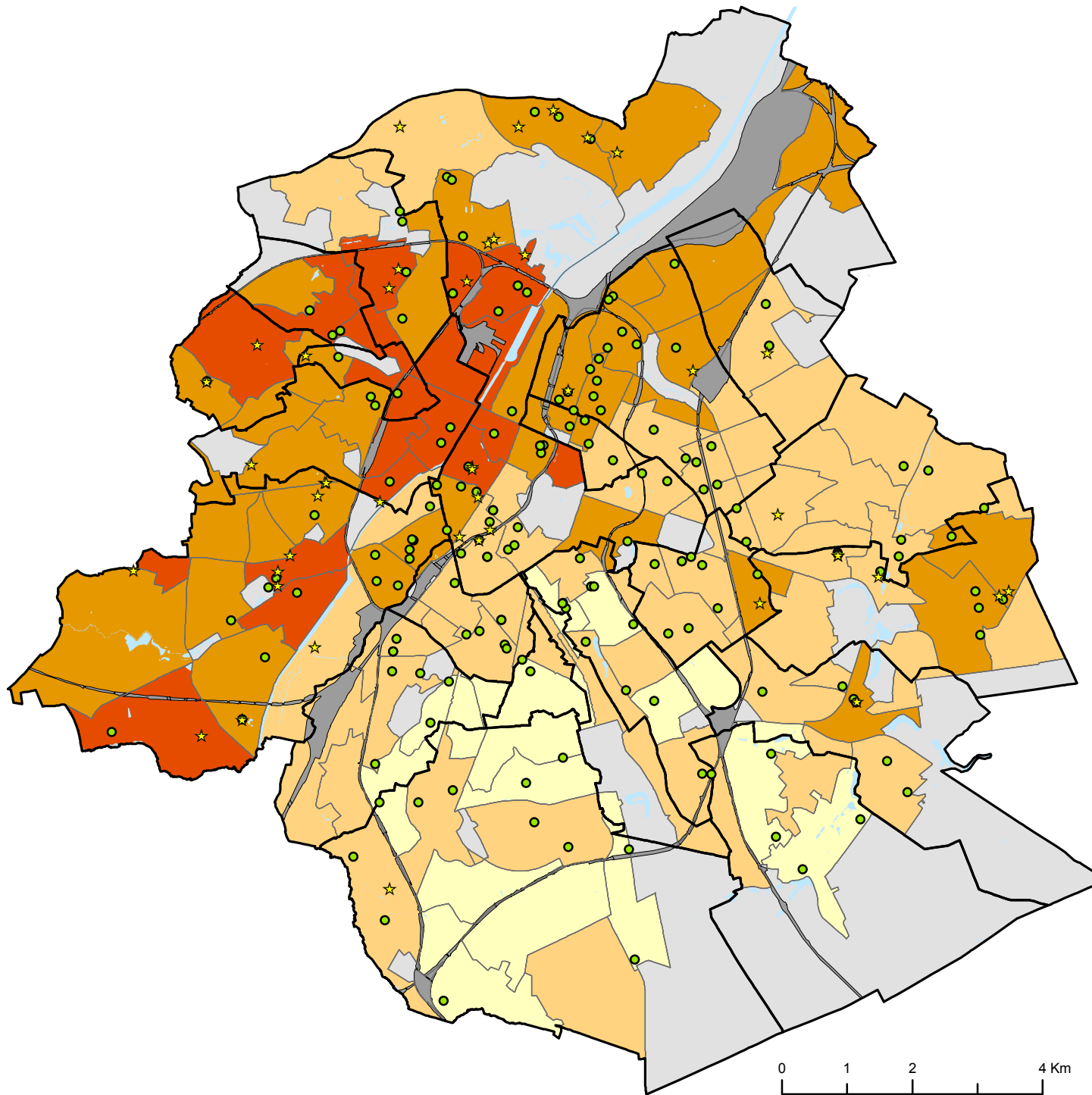
0 1 2 4 Km

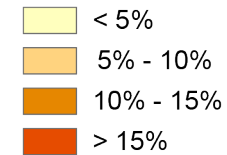
Vervaardigd met Brussels UrbIS©© - Distribution & Copyright CIBG

CARTOGRAFISCHE EN KWALITATIEVE INVENTARIS VAN DE VOORZIENINGEN EN DIENSTEN AAN DE BEVOLKING

SECUNDAIR ONDERWIJS - KAART SC3 Analyse per wijk van domicilie Schooljaar 2009-2010

Aandeel leerlingen die zijn gedomicileerd in de wijk en die zijn ingeschreven in een Nederlandstalige secundaire school in het Brussels Gewest

Minder dan 30 kinderen (Frans. en Ned. secundair onderwijs) woonachtig in de wijk

● Franstalige scholen
★ Nederlandstalige scholen

□ Gemeentegrenzen
□ Wijkgrenzen
■ Spoorweg
■ Water

Bron : ETNIC / Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

0 1 2 4 Km

Vervaardigd met Brussels UrbIS© - Distribution & Copyright CIBG